

DENG

No: 1-2 (1963)

His excellency U Thant
Secretary General
United Nations
New York , N.Y.

June 21, 1964
640 W 153 st. apt Suite E
New York 31, N.Y.

Deng
Doğunun sesidir

HÊVIYA ROJHILAT



DOĞUDA TEMİZLİK

Çay kenarında, yalınayak ve tezek dumanı içinde Aygô'ların.
Fato'ların hayatı pehâsına...

Yıl: 1 Sayı: 1 Fiyat: 100 Kuruş

Deng
Doğunun sesidir

SEWQA ROJHILAT



KURUKENGER (Kerambêr) TOPLUYANLAR.

Doğuda diken önemli bir unsurdur, hem yenir, hem yakılır.

Yıl: 1 Sayı: 2 Fiyat: 100 Kuruş

Dear Si

At the
Excelle
Turkeis
appeal

have been recently condemned
military court.
Their guilt - they dared to
DENG - which was suppressed
editor and all the writers v
imprisoned.

The periodical was in Kurdis
and interested itself in Turkey's own minority group :
the EIGHT MILLION Kurds, who are deprived of their
basic human and ethnic rights, chartered by the United
Nations, and are without any right and voice in Turkey
Hear this appeal !

Sincerely,

Mustafa Remzi Bucak
Mustafa Remzi Bucak



cc. to the Security Council

www.arsivakurdi.org

DENG

No: 1-2 (1963)

Stockholm, 1998



APEC Yayınları
Yayın no:135

DENG (dergi) No:1-2 (1963)
Birinci tıpkıbasım: Ağustos 1998
Kapak tasarımı: Apec
Baskı: Apec-Tryck
Cilt: Lenngrens Bokbinderi AB

Utgivare: Apec-Förlag
İsteme adresi:
Box: 3313, SE-163 03 Spånga/Sweden

Tel: 08-761 81 18
Fax: 08-761 24 90

ISBN: 91-89014-35-9

Yayınevinden...

Kürt Gazeteciliğinin 100. Yıldönümü dolayısı ile eski Kürt gazete ve dergilerinin tıpkı basımını yapıp yeni nesillere sunmaya **Dicle-Fırat**(No:1-8/1962-1963) gazetesıyla başladık ve **Deng** dergisiyle devam ediyoruz.

İlk sayısı 15 Nisan 1963'te çıkan aylık Kürtçe-Türkçe, Deng dergisi toplam iki sayı çıkmıştır. 3. sayıya matbaada polis tarafından el konmuştur.

Her sayısı 20 sayfa (kapak dahil) olup ebadı: 28x20 cm. dir.

Birinci sayıya göre:

Sahibi: Ergun Koyuncu

Yazı işleri müdürü: Yaşar Kaya

Genel yayın müdürü: Medet Serhat

İkinci sayıda Yaşar Kaya'nın tutuklanmasından sonra:

Sahibi: Ergun Koyuncu

Genel yayın müdürü: Medet Serhat

Bu sayıda mesul müdür: Celal Ergün olarak değişmiştir.

Bu her iki sayının basımı için derginin yazı işleri müdürü olarak bize yayınlama izni veren ve aynı zamanda derginin kısa bir tarihçesini ve önsöz yazan sayın Yaşar Kaya'ya teşekkür ederiz.

Ayrıca Deng dergisinin orijinal sayılarını arşivinden aldığımız Mahmûd Lewendî'ye bu tıpkıbasımın hazırlanmasındaki yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

Apec Yayınevi adına

Ali Çiftçi

www.arsivakurdi.org

BU KİTABA DAİR...

Dili yasak, tarihi yasak, herşeyi yasak yoksul kürt halkının bu mayın tarlasındaki izlerini sürüyoruz veya sürmeye çalışıyoruz. Elbetteki Kürt basınının zengin bir tarihi var. Çok gerilere gitmeye gücümüz yetmez. Onu tarihin genç araştırmacıları muhakkak yapacaklardır. Yani bizim çocuklarımız, ülkemizin ve halkımızın çocukları...

Biz kürtlerin ilk yazılı basını olan Kürdistan gazetesinin ilk sayısından tutun da bugün devam edenlere selam ediyoruz, hepsi bizimdir. Bu arada bir halkasının serüvenini kağıda geçirip kaybolmasını önlemeye çalıştık.

Cumhuriyet dönemindeki bu ilk Kürtçe-Türkçe dergi Bab-ı Ali'de bomba tesiri yaptı. Şok ve şaşkınlık yaşandı. Devrin Başbakanı İsmet İnönü kabine toplantısından sonra verdiği demeçte *"Bu anayasa ile bu dergiyi kapatmak mümkün değildir"* dedi. İlk yazı işleri müdürü olarak tutuklu kaldığım Sultanahmet Cezaevi'nden dönemin Adalet Bakanı Özyörük'ü şikayet ettim. O günkü hükümet şikayetimi dinlemek üzere bir adliye müfettişini gönderdi ve ifademi aldırdı. Bütün bu olaylar yirmisekiz-otuz yıl öncesinin bir kesitini verme bakımından önemli bence. O dönemdeki toplu basın mahkemeleri bu olaya nasıl baktılar, savcılar ne diyordu?

Bu kitapçıkta böyle bir yola çıkışın hikayesini okumaktan öte o dönemde savcılarca hazırlanan bir iddianamenin bugün ne kadar komik bir duruma düşen tarihi belgeliği de var. Ayrıca Türk basını bu olaya tamamiyle arka çevirdi ve yazmadı.

Biz elimizden geldiğince 3 sayı olarak çıkan ve 3. sayısı matbaada iken polis tarafından toplatılan ve bugün ne yazık ki benim de elimde olmayan bu dergiden ve dergide yer alan yazı ve resimleri koymaya ne yazık ki imkan olmadı.

15 Nisan 1963 yılında yayına başlayan Deng dergisinin ideolojisi için kısaca birşey söylemek gerekirse dergiyi çıkaranlar ulusal ölçek ağırlıklı kürt demokratik ve devrimci unsurlarıydı denebilir. Fikir olarak kürt dili üzerindeki yasağı delmeyi hedef olarak önlerine koymuşlardı. Kürt halkı yalnız kasıtlı olarak geri bırakılmışlık olgusu dışında kendi insan haklarını kullanma, demokratik önlemlerini dile getirebilme

arzusunda idi, ondan dolayı da dergide dile, edebiyata, tarihe, politikaya yer verdiler.

Kürtlerin de Bab-ı Ali'de bir yayın organı çıkarabileceklerine inanmayan çevrelere bunu ispat ettiler. Yine o dönemde bilirkşi olarak seçilen üniversitedeki profesörlerin böyle bir olayda koydukları teşhis, resmi ideoloji baskısı veya kürt sorununa bakış açıları bakımından ayrı ayrı bir değer taşıyor.

Ayrıca 1990 yılında İsveç'te çıkan Bergeh dergisinin 5. sayısında kendi ince uslubu ile Deng üzerine çok değerli bir inceleme yazısı yazan Dr. Naci Kutlay'ın bu incelemesini, İstanbul'da çıkan Deng dergisindeki benimle yapılan bir röportajı ve Malmisanij ile M. Lewendi'nin Rojnamegeriya Kurdi kitabında Deng hakkında yazılan yazıları aynen koymakta yarar gördük.

İlk günden bu güne kadar kürt basınının bütün kalem ve emekçilerine, bizi biz edenlere, bu sevdayı bize verenlere saygı ile...

05.11.1991

Göztepe/İstanbul

Yaşar Kaya

DENG'İN HİKAYESİ

1961 Anayasasının ülkede estirdiği kısmi özgürlük ortamından istifade eden demokratik kuruluşlar ve basın yavaş yavaş Türkiye'nin meselelerini yazmaya, ortaya koymaya gayret ediyorlardı. 49'lar tutuklamasından sonra 1961'de tahliyeler olmuş, öğrenci olanlar tekrar üniversiteye dönmüşlerdi. Bomba düşmüş gibi kaçışın ve tahrip olan çevreyi ve arkadaşları birer birer yeniden görüyor ve sohbet ediyorduk.

Bu ortamdan istifade etmek istedik, biz de bir yayın organı çıkarıp o günkü tabiri ile Doğunun dert davalarını biz de dile getirelim istiyorduk. Bu dergi fikri epeyce tutmuştu. **Musa Anter, Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi, Medet Serhat, Yaşar Kaya, Fadıl Budak, Kemal Bingöllü, Ergun Koyuncu, Kazım Yıldız, H. Yokuş** bu fikri candan destekliyorlardı. Bir yayın organı çıkarmalı ve bu dergide Kürtçe de olmalı, yarı Kürtçe yarı Türkçe olmalıydı. Bomba tesiri yapacağı şüphesizdi, çünkü o güne kadar Cumhuriyet döneminde Kürtçe bir yayın organı olmamıştı.

Ankaradan **Kemal Badıllı, Dr. Naci Kutlay, Ziya Acar, Yavuz Çamlıbel** ve diğer arkadaşlar da destek olacaklarına söz vermişlerdi.

O arada onun bunun yazıhanesinde toplanıp tartışıyor ve fikri hazırlık yapıyorduk. Hiç birimiz basın kanununu bilmiyorduk. Basın, yayın, dizgi, matbaa konusunda fikri olan bir iki arkadaşımız vardı, esas kadroyu tesbite çalışıyorduk.

49'lar içerdeyken başlayan ayrışma ve sağ-sol çekişmesi bir dereceye kadar törpülenmeye çalışılıyordu. **Ziya Şerefhanoglu**'nun tahliyeden sonra etrafı boşaltılmış ve **Sait Elçi** hariç yalnız kalmıştı ve ayrıca rahmetli **Haydar Aksu(*)** da onun stajyeri idi. **Ziya Şerefhanoglu** ısrarla rahmetli **Sait Elçi**'nin bu dergi kadrosunda yer almasını istiyordu. Biz hepimiz karşı çıkmıştık. Bu gerilim bir yerde kopacaktı. En son ben ve **Medet Serhat**, Ziya beyin Eminönü-Anadolu handaki yazıhanesine gidiyorduk. Yolda kendisini sıkıştırdım. Dedim ki, bize verdiği sözü yerine getirsin. Bize bir daktilo, bir teksir makinası ve birde 100 TL. para verecek her ay, evetse evet, hayırsa hayır, yoksa **Sait Elçi**'yi kasten ileri sürüyor ve konuşma

(*) *Haydar Aksu Karakoçanlı bir avukattı, 1975'te trafik kazasında onu kaybettik.*

istediğimiz gibi neticelendi Sait Elçi yoksa ben yokum, bunları da vermem.

Bizde eyvallah deyip ayrıldık. Ama Deng Dergisi çıkacaktı, biz kafaya koymuştuk. Bedeli ne olursa olsun bu dergi çıkacaktı. Durumu arkadaşlarla konuştuk, bütün köprüleri atıp geldiğimizi ve onlarsız bunu yapmamız gerektiğini vurguladık, o iş bitti. Nitekim Çağaloğlu Türbedar Sokaktaki Trakya İşhanında bir oda tuttuk, mukavele yapıldı, bir yerimiz oldu ama araç gereç yok, paramız da yok tabi. O dönemde hepsi elimizde olan gençlik örgütlerinden eski bir masa, 2-3 sandalye getirdik, birde levha yaptık: "**DENG-Doğunun Sesidir**".

Telefon büyük bir sorun, 3-4 yılda ancak ulaşıyor, basın önceliği var ama para yok. Daktilo da çok önemli ama büyük para bizler için, neticede hepimiz öğrenciyiz ne yapabiliriz. Aklıma bir fikir geldi. **Fetullah Kaskioğlu** İktisat Fakültesi'nde dernek başkanı, ona fikrimi açtım. Bir yerden derneğe bir daktilo bağıışı bulalım. Ama o daktiloyu getirip biz kullanalım, Fethullah uygun buldu. İkinci Dünya Savaşı zengini olup sonradan İsviçrede oturan, bir dönemde Yeni İstanbul Gazetesinin sahibi **Habib Edip Törehan**'ın genel temsilcisi, bizim fakülte mezunumuz musevi asıllı **Renda Poğda**'ya gittik.

Unutmadıysam Renda o zaman 25 yaşlarında, onun bir şirketinin genel müdürü, söyledik derdimizi, hemen zile bastı. Bize yepyeni kullanılmamış bir *FACIT* daktilo getirdiler. Bizi kapılara kadar uğurladı. Biz sevinçle büroya kadar geldik, ozaman zaten *teleks* Türkiyede belki 1-2 gazetede vardı. *Fax*'ın adını kimse bilmiyordu. Belkide dünyada henüz icat edilmemişti.

Biz bu şartlarda başladık önce bir tanıtma mektubu yazarak böyle bir dergi çıkaracağımızı duyurmaya çalıştık. Bu duyuruyu İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Kars v.s. şehirlerde oturan arkadaşlarımızın adreslerine postaladık. Yazılar, şiirler bekliyoruz. Gazetelere duyuru yapacak ne paramız var üstelik ne de kimse böyle bir ilanı alır basar. Onun için biz ne yapabilir isek o. Postadan bize de mektup çıktıkça seviniyoruz. Bayağı bir işimiz var artık. Öğleden sonraları fakültede dersleri biten arkadaşlar ziyarete geliyor. Ama herkes kuşkulu ve tedirgin, kimisi bize deli gözü ile bakıyor, *ne demek kürtçe dergi bu iş zor* diyorlardı.

Neticede birinci sayının bütün yazıları daktilo edildi. Hazır hale getirildi. Önemli olan dizgiyi yapan matbaa bulmaktı. O dönemde Kürtçe harfler için hurufat sıkıntısı var, bir de herkes müthiş çekiniyor ve korkuyordu. Öyle bir arkadaşısı razı ettik. İlk sayı çıktı, biz de sevinmiş ve mutlu olmuştuk.

Aradan birkaç gün geçti dersten çıkıp dergiye geldim. Arkadaşlar Basın

Savcılığından polisin gelip beni aradığını söylediler, bir saat sonra tekrar gelecekler onlarla ifade vermeye gideceksin dediler. Hoş bir haber değildi tabi, hele o dönemlerde kimseler alışık değildi tevkife falan. Ama nede olsa ben bir kaç sorgu ve birkaç askeri cezaevi görmüştüm, siviller hakkında bir fikrim yoktu. Öğleden sonra Basın Savcılığına gittik, ifadem alındı, tevkif talebiyle mahkemeye çıkarıldım. İstanbul Toplu Basın Asliye Ceza Mahkemesi beni tevkif etti. Tevkiften sonra Adliyenin altında bir nezarethaneye indirdiler. Bütün günlük "vukuat" sahipleri burada toplanarak cezaevi arabası ile cezaevine gidiyorlarmış, biz oturup bekledik. Yanımızda iki jandarma oturuyor. Birisi diğerine Doğuda Siirt taraflarında jandarmalık yaparken aldığı yeşil on liralıkları büküp büküp tüfeğin namlusuna nasıl doldurduğunu anlatıyor, çünkü sonra karakol başçavuşu bu rüşvete ortak oluyormuş, ben de dinliyorum. Sıkıntılı bir-iki saatten sonra aşına olduğum cezaevi arabasına bindik gidiyoruz.

Sultanahmette indik. Büyük eski bir yapı kapıda **SULTANAHMET CEZA VE TUTUKEVİ** yazıyor. Demir kapılar açıldı, bir hole girdik. Bu holde görüşme odası, müdür odasına giden merdivenlere iniyor. O holden sonra bir demir kapı daha açıldı. Oradan cezaevi bahçesine girdik. Bizleri gardiyanlar aldı. Dip kapalı dedikleri kapı altından sonraki ilk gelenler koğuşuna gittik. Yer seviyesinden 3-4 merdivenle inilen uzun bir koridor, küf ve acı sidik kokusu insanın gözlerini açıyor. Hemen ilk hücre odada 2-3 yataklı ranzalı bir yer var, üstümdeki şoku atmaya çalışıyorum.

Meydancı (koğuş sorumlusu) **Kürt Ramazan** Malatyalıymış, katil. Hoşbeşten sonra çay, ekmek, peynir biraz kahvaltı, kendime geldim. "Ağabey yatağın hazır, bu yatakta ranzada yat sabaha Allah kerim" dedi. Koridorda 90-100 kişi yerde yatıyor. O rutubette nasıl sabah oldu bilemiyorum. Ama oldu ve sonradan da öğrendim, günlük gazetelerde okuduğumuz bütün İstanbul vukuatı, hergün 8-10 kişi (katil, hırsız vs.) adliyede toplanıyor, oradan doğru cezaevi ve bu dip kapalı dedikleri yere, burada 100-150 kişi birikince oradan dağıtım yapılıyor. O gece hemen siyasi koğuştan (5. Koğuştan) rahmetli **Şadi Alkılıç** bir şişe B-vitamini ve de selam göndermiş bana: "B-vitamini alsın romatizma olmaz, birşeye ihtiyacı varsa söylesin", teşekkür ettiğimi söyledim. Ben hem üniversiteliyim hem basın mensubu, saçlarımı kesmeyi kimse konu bile etmedi. Saçı kesilmeyen tek adam gibiyim. Bizim de günümüz geldi, tek sıra halinde müdür odasına doğru kuyruk yaptık.

Cezaevi müdürü rahmetli **Hüsnü Konukçu** (mahkumlar Hüsnü Baba diyor) aslen Bitlisli sonradan Diyarbakırlı olmuş. Yeğenleri beni fakülteden tanıyorlar. Bizim çocuklar gidip yeğenlerini bulmuşlar beni rahat ettirsin diye Baba Konukçuya

göndermişler. Nereden bileceğim, herkes birinci, sen üçüncü, sen beşinci koğuş diye herkes dönüp sıra ile odasını terk ediyor. Sıra bana geldi, *"Benim suçum Kürtçe-Türkçe derginin yazı işleri müdürü olmak"*, dinledi, dinledi. *"Eee Yaşar Bey oğlum, bak çok gençsin, hem öğrencisin, yazık değil mi sana?"* Birşey demedim. *"Sen de 5. Koğuşa"* dedi, çıktım. 5. Koğuş hakkında 4-5 gündür bilgilenmişim. O dönemde Türkiye'de pek siyasi tutuklu ve basın mensubu yok. 5. Koğuşa gittim. Ufak bir uzun havalandırma yeri, ona bahçe diyorlar. Kim yok ki; başta **Şadi Alkılıç, Zeki Şahin, Bumin Yamanoğlu**, İstanbul D.P. milletvekili **Enver Kaya**, Meclis Başkanvekili **Agah Erozan** vs. Kayseri Cezaevinden gelmiş Demokrat partililer, yavaş yavaş tanışıyoruz. **Rahmetli Oflu Hasan** (Hasan Cevahir), **Kağıthane'li Kürt Mehmet Ali** (sonradan Kağıthane Belediye Başkanı oldu), kiralık katil tutarak babasını öldürten **Tahsin Merter, Feriköylü Kürt Mehmet Ali, Sefer Bezal**, kardeşleri Kürt mafiyacılar **Abuzer Uğurlu** vesaireler hep bu bölümde. Ağrılı bir hemşerim var burada; **İbrahim Bedo**, ben, o ve Şadi Baba aynı odada kalacağız.

Yatağımı ranzaya serdiler, bir de lise öğrencisi tipli bir çocuk var. Sabah akşam gardiyanlar herkesi ikişer ikişer sıraya sokup yoklama yapıyorlar, en çok o zoruma gidiyor. Çoğusu okur-yazar değil, dişlerimizi sıkıyoruz. Dur bakalım ne olacak diyoruz, Oflu rahmetli öğleden sonraları özel çay demletiyor. Beni çağırıyor onların koğuşunda çay sohbetleri yapıyoruz. Oflu'nun yemeği ile ilgilenen bir garsonu var, bir koruması var, varoğlu var. Yavaş yavaş anlıyorum. Demokrat Partililer bana iyi gözle bakmıyorlar. Onlar beni CHP'li filan zannediyorlar. Çünkü o dönem bütün üniversiteliler CHP'li, biraz bana uzak ve soğuk duruyorlar, ben de öyle.

Koğuş sorumlusu **Bumin Yamanoğlu** (Adnan Menderes devrinin ünlü polisi) **İbrahim Bedo**'ya *"Yaşar Kaya gelir gelmez ranzaya çıkartın, bak yerde koridorda yatıp sıra bekleyen 115 kişi var"*. Bedo cezaevinin en tehlikeli mahkumu, sonradan müdür odasında gördüm. Tehlikeli 3-5 kişiden birincisi, filinta gibi bir esmer Kürt delikanlısı cezaevinde aşağı yukarı 6-7 yıldır yatıyor. İlkokulu orada bitirmiş, odası kitap ve ansiklopedi dolu, Rus klasikleri okuyor, aydın bir delikanlı, kendisine lanet ediyor. *"Gariban bir bar kadını öldürdüm... Bugünkü bilincim olsa öyle birşey yapar mıydım"* diyordu. Politikaya biraz da uzaktan Kürt sorununun ne olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Ben ve o beraber yemek yiyorduk. Midemin rahatsızlığını biliyordu. Her öğleyin birazcık da olsa salata yapıyordu. Adalet Bakanlığının verdiği tek kap yemeğe ve yarım ekmeğe katık ediyorduk. Bedo, ben, Şadi Baba can yoldaşlığı ediyoruz.

BİR ESKİ TÜFEK: ŞADI ALKILIÇ

Şadi Baba 1962'de Cumhuriyet'in açtığı **Yunus Nadi** Yarışmasına *"Türkiyenin tek kurtuluş yolu sosyalizmdir"* adlı makaleyi yazıp bu yarışmaya gönderiyor. Yazı birincilik kazanıyor. Ama takma isimle gönderilmiş. Birinci olunca mecburen benim diyor. Onu ve yazı işleri müdürü **Kayhan Sağlamer**'i savcılık tevkif ediyor. Türkiyede epey gürültü yaratan bir olay oldu. Bir ay kadar sonra TBMM'ye önerge verilerek olay Başbakan **İsmet İnönü**'den soruldu. O da verdiği cevapta **Şadi Baba**'nın adını anmaksızın *"Kayhan'a yazık oldu"* dedi. Şadi de içeride *"İnönü Kayhan'a yazık oldu, bu demektir Şadi'ye de kazık olsun"*, çünkü Kayhan tahliye edilmiş ve Şadi 8-10 yıla yargılanıyordu ve ben gittiğimde içeride idi.

Şadi eski bir komünist idi. 1938 Harb Okulu olayında yargılanmış ve ceza almış, sonradan Dersim Harbine çavuş olarak gönderilmişti. 120-130 kilo ağırlığında, beyaz saçlı, şişman, tonton bir ihtiyardı. O zamanlar *"Oğlum Kaya, ben Karagümrük çocuğuyum, ilk sosyalistlik fikirlerimi önce kendi muhitimden aldım"* diyordu, benim tevkif edilip oraya gelmeme çok seviniyordu, *"Oh be hele laf edecek bir adam bulduk"* diyordu.

Kürt solcularından 49'lar tutuklanmasında beraber olduğumuz **Örfi Akkoyunlu**'yu tanıyordu. İleri bir dostlukları vardı. Havalandırma saatinde volta atarken bana **Maxbeer**'in *Sosyal Mücadeleler Tarihi*'ni özetleyerek anlattı. O zaman o kitap tercüme edilmemişti.

Kürtleri çok seviyordu, bana günlerce Dersime 1938 Harp Okulu davasından sonra çavuşa çıkarılarak bir katırın başında dizgini çeke çeke **Dersimi** ve **Kutu Deresi Katliamını** anlatıyordu, Harp Okulu olayının can alıcı bir bölümü şöyle idi: *Oğlum Kaya zaten bizi çavuşa çıkarmışlar ha ben sana önce şu Harp Okulu olayını anlatayım (O zaman o kitap henüz çıkmamıştı), okulda sınıfta iki grup öğrenciyiz. Ben, Ömer Deniz, A.Kadir vs. bizler tarih biliyoruz, okuyoruz herkese ders verecek durumdayız. Ulus'a gidip Nazım'ın şiir kitaplarını satan bir kitapçı var. Onlardan kitap alıp okula getiriyoruz, gizliden sanatı seven bazı arkadaşlara veriyoruz. Ben, Harp Okulu öğrencisiyim ama evliyim, o zaman evlilik ordudan atılma sebebi bunu gizliyorum. Ömer Deniz'le kafaya koyduk bir hafta sonu İstanbul'a gittiğimizde Nazım'ı gidip evinde ziyaret edeceğiz. Hafta sonu bir engel çıktı ben izine çıkamadım. Çocuklarıma 1-2 oyuncak almıştım. Onları da Ömer Deniz'e (sonradan Türkiye İşçi Partisi'nin Zeytinburnu ilçe başkanı) verdim. Bizim eve de uğra yengeni gör, ben*

çıkamadım okuldan de vs. Ömer bizim eve uğrasın. Ertesi günde resmi elbiseleri ile Nazımı ziyarete gitsin. Hoşbeşten sonra :

"Üstad, biz Harp Okulunda seni seven şiirlerini okuyan şu kadar öğrenciyiz. Bize sanat konusunda bir tavsiyen var mı?"

Nazım da idare yollu bazı şeyler söylüyor ona. Ömer Deniz kalkıp çıkıp geliyor, Nazım hemen siyasi şubeye telefon açıyor:

"Utanmıyor musunuz değil mi? Her kılıkta benim evime polis gönderdiniz ama şimdi de Harp Okulu öğrencisi kılığında adam gönderiyorsunuz."

Halbuki onların haberi yok. Pusuya polis gönderiyorlar ikinci gidişte. Ömer Deniz olduğunu tesbit ediyorlar. Sonradan baktık okulda hademeler değişti. Bir sabah şafakla yatakhane, dolaplar, masa, sıra gözleri arandı. Apar topar hepimizi götürüp hücrelere attılar. Nazım'ı da İstanbul'dan getirmişler. Biz 20-21 gün bu tek hücrelerde kaldık, orda sorgular yapıldı. Sonra bizi dışarı çıkarıp yüz yüze getirdiler. Nazım hiçkimse ile konuşmadan gidip bahçe duvarının dibine oturdu ve,

Bugün pazar

Bugün ilk defa hücreden çıkardılar

Gökyüzünün bu kadar mavi

Bu kadar bizden uzak olduğuna inanarak

Saygı ile toprağa oturdum.

Şu anda ne kavgam,

Na karım, ne çocuklarım,

Güneş, toprak ve ben

Bahtiyarım.

Şiirini o gün orada yazdı. Sonra da bizlerle konuştu diyordu, bizi okuldan attılar. Ben Dersime gittim, Kutu Deresinde bir gece senin o uzun donlu Kürtler geceyarısı bir baskın yaptılar, hepimiz perişan olduk. Orada da savaştan kaçırıyorsun diye bizi Divan-ı Harbe verdiler. Baktım ki iş kötüye gidiyor. Efendim General kaçtı sonra biz kaçtık dedim. Zarzor paçayı kurtardık. Sonra da sürgün cezası Diyarbakırda tamamladım. Senin Kürtler bana baktılar, hergün oturduğum kahveye çıkınca peynir, yiyecek vs. getiriyorlardı. Ben sana bir şişe ilaç göndermişim çok mu?

Uzun yıllar işsizliğini ve Kadıköy Belediyesi Şube Müdürlüğünü anlatıyordu. Ben de zevkle dinliyordum. 4 Haziran 1963'te galiba sabah gazeteleri aldığımızda **Nazım Hikmet**'in Moskovada öldüğünü öğrendik. Bir anda kayboldu sandım, gittim baktım. **Şadi Baba** yatağına girmiş, kafasını sarmış, batanyeyi kafasına çekmiş ağlıyordu,

dokunmadım. Öğleye doğru çay ocağından büyük bardakla çay getirdim, içine limon sıkıtm. O çayı verdim ve başsağlığı diledim. Gözleri şişmişti ağlamaktan ve o gün akşama kadar ranzadan inmedi ve havalandırmaya çıkmadı.

Nazıma verdiği değer veya dostluk o günün üzüntüsü ile ona sinmişti. Sık sık Doğuda at sırtında hakimlik görevi gereğince keşife giden kızının resmini gösterir mutlu olurdu. İki oğlu henüz Mülkiyeli bile değillerdi. Belki de damadının Kürt olmasını çok ister ve bizleri güldürürdü. Mücadele ruhunu seven bu aksaçlı pir-i fani yalnız kalacağı için hiç benim tahliye olmamı istemezdi: *"Oğlum Kaya" dedi. "Sen hem Kürt sorununu ortaya atacaksın, hem de tahliyeyi düşüneceksin, bu mümkün değil. İnşallah sen de ceza yer, benimle beraber Nevşehir'e sürgüne gelirsin."*

Tahliye olduğum güne kadar dostluğumuz devam etti. Benim nam-ı hesabıma sevinmiş, kendi adına üzülmüştü. Sonra o da dışarı çıktı.

Bir gün Kadıköy vapurunda görüştük, sevinçten deli oldu. Kahır çekmiş bir kuşağın temsilcisiydi, yüzyıllık çınar ağaçlarına benziyordu, heybetliydi. Bir militan değildi, bir filozof tavrı vardı. Sonra öldüğünü gazetede okudum. Kim bilir belki de ben o zaman sürgün alayında askerdim.

AVUKAT YILMAZ HALKACI

Ben Sultanahmet Cezaevinde yatarken **Talat Aydemir** başkaldırısı olmuştu. Meşhur 21 Mayıs Askeri Harekatı Örfi İdare ne kadar ele avuca gelir kürt varsa hepsini toplamış ve Balmumcu Özel Garnizonuna götürmüştü, dolayısıyla rahmetli **Ziya Şerefhanoglu** da gözaltındaydı ve ben avukatsız kalmıştım. O dönemlerde cesaret edip politik davalara giren avukat yok gibi idi. Türkiye İşçi Partili olduğunu gazetelerde duyduğum **Av. Yılmaz Halkacı** cezaevine geldi vekaletimi aldı ve ilk duruşmada **Av. Seniha Serhat** ile bulundu, bu beni çok duygulandırdı. Benim için tatlı bir hatıra oldu.

Duruşmadan birkaç gün önce iddianame geldi. Bu arada o zamanlar basın savcısı olan **İsfendiyar Barüonu** Kürtçe metinleri tercüme etmem için beni diğer mahkumlarla kelepçeli olarak adliyeye getiriyor, birkaç paragraf tercüme ettikten sonra beni tekrar bu eziyetle cezaevine gönderiyordu. Adalet Bakanı **Abdülhak Kemal Yörük**'e içeriden bir telgraf çektim, durumu bildirdim ve bu savcıyı şikayet ettim. Aradan birkaç gün geçti Adalet Bakanlığından bir müfettiş geldi. Bu dergi

olayı Türkiye kamuoyunda bayağı büyümüşü, İnönü Kabinesinde görüşülmüş ve büyük yankı uyandırmıştı. Adliyeye gittim beni bir odaya aldılar, adamcağz oturuyor. Müfettiş olduğunu ve ifadem için geldiğini bu şikayeti tahkik edeceğini söylüyordu, olayı anlattım, dinledi, sonunda *"Ben sizin yerinize olsam şikayetimi geri alırım."* diyordu. Ben karşı çıktım, başını sallıyarak zaptı imza ettirdi ve beni de alıp cezaevine götürdüler, olay sonradan ne oldu halen bilen yok.

Neyse duruşma günü geldi. 2. Toplu Basın Mahkemesine çıktık. Üç sanıktık: **Musa Anter, Kemal Bingöllü** ve ben. Musa Anter, Balmumcu Özel Garnizonu'ndan menkuf ve mevcutlu getirilmişti. Kemal ise serbestti. Hakim ilk sözü yazışları müdürü olmamdan bana verdi ve bu iddiaya karşı ne söyleyebileceğimi sordu.

Kısaca bu dergideki yazıların geri kalmış, geri bırakılmış olan Doğu ve Güneydoğuya, oradaki sefaletle değinen yazılar olduğunu, bölücü bir gaye güdümediğini, bunların gerçeklerin ifadesi olduğunu söylemeye çalıştım. Ben, bunları yazan yalnız biz değiliz, **Fikret Otyam**'ın *Gide Gide*'si, **Selahattin Şimşek**'in *Hakkari Dedikleri* vs. kitaplarını getirdim dosyaya konmak üzere, şimdi takdim edeceğim dedim ve kitapları verdim. Neticede tahliyemize karar verildi.

Mahkeme 1000 TL nakd-i kefaletle beni tahliye etti. Ben cezaevine döndüm. Onbeşe yakın arkadaşım saatlerini satarak parayı denkleştirmek üzere iken bugünkü İstanbul Milletvekili **Yüksel Çengel*** getirip yatırdı. Arkadaşlar gelip beni cezaevinden aldılar. Yüksel'in o zaman Bebek sırtlarındaki bekar evinde beraber keyifli bir gece geçirdik. Zaten dışarda onbeş gün kalmadan ikinci duruşmada tekrar tevkif edip Balmumcu Özel Garnizonuna götürdüler. Ben de böylelikle 23'ler tevkifatına dahil oldum.

Deng'in çıkışı Türkiye'de ve yurtdışında büyük tepki yaptı. İsmet İnönü CHP meclis grup toplantısında *"Siz bugünkü anayasa ve bugünkü kanunlara göre bu dergiyi kapatamazsınız."* diyordu. O zaman **Le Monde** gazetesinin Ortadoğu masası şefi **Armand Gaspard** (Ermeni kökenli) kalkıp Türkiye'ye geldi, öyle ya 1938'deki Der-sim katliamından sonra ilk defa Türkiye'de bir Kürtçe-Türkçe dergi çıkıyordu. Bu üç-dört kişi kimlerdi, nasıl adamlardı, bu iş nereden akıllarına gelmişti? Armand Gaspard'ı İstanbula getiren, bu soruların cevabını bulmaktı.

Bir evde buluşuldu. Sayın Gaspard gelmiş benim kaldığım evde arkadaşlara sormuş ve kendisini tanıştırmıştı. Evet, buluştuk. 49'ların davası devam ediyordu,

*Yüksel Çengel Malatyalı-Arapkirli Kürt bir arkadaştı. İstanbul milletvekilliği ve CHP Meclis İdare amirliği yaptı.

23'lerin davası sonuçlanmıştı. Genelde Kürt sorunu üstüne tartışıldı. A. Gaspard şunları söyledi: *"Beyler, sizi tebrik etmemek elde değil, bu büyük bir cesaret, söylenecek bir şey yok, davanızın nasıl gelişeceğini bilmiyorum, ama ben gazetemi temsilen size bir şey söylemeye geldim, görüyorum ki üçünüzde üniversite öğrencisisiniz, eğer devlet sizi üniversiteden atarsa Le Monde gazetesi sizi Fransa'da okutmaya hazırdır."* Bu laf değildi, belki de hiç kimsenin elde edemeyeceği bir büyük avantajdı. Hem 1963'te ve hem de Fransa'da tahsil. Bizim pasaport almamız otuziki yıl mümkün olmadı. Geçtiğimiz günlerde; 24-25 Temmuz tarihlerinde Lozan'daki konferansın bir oturumunda konuşmacı olan A. Gaspard'la birbirimizi otuzbeş yıl sonra kucakladık. O çoktan emekli olmuştu. Onun yerine Ortadoğu masası şefi olan Eric Rouleau'yu Mitterand büyük elçi olarak Ankara'ya atadı, sonra Fransaya döndü. Ben de artık öğrenci değil, altmışında saçları kırışmış bir sürgündüm Avrupa'da.

SÖZÜN SONUNA DOĞRU

Bugün 22 Nisan 1998. Yani **Kürdistan** gazetesinin yüzüncü yılı dolayısı ile *Kürdistan Gazeteciler Birliği* (Yekitiya Rojnamevanên Kurdistanê-YRK) Köln'de bir kutlama toplantısı şenliği düzenlemiş. Oraya gideceğiz.

Yıllardır sakladığım *Deng Dosyasını* da sayın **Mahmut Lewendi** ile İsveçe gönderiyorum. Orada tıpkıbasımı yapılacak. Bu mutlu günümüzün sabahına rastlamış olması da ayrıca bir mutluluk. Çünkü yüzyıllık zindan ve sürgün tarihi olan Kürt ulusal basınının bir halkasıdır Deng. Törende bir ödül de verilecek, arkadaşlar Kürt gazeteciliğine ve yayıncılığına olan bu ödülü **Bedirxan** ailesine ve onların şahsında kürtlerin ilk TV'si olan **Med TV**'ye verilmesini kararlaştırmışlar. Ve bu ödülün benin tarafımdan verilmesini istiyorlar. Kimbilir belki de şu anda en yaşlı Kürt gazetecilerinden biri olduğum için öyle kararlaştırmışlardır. Birkaç saat zaman bu mutlulukları arkadaşlarla paylaşacağız.

Deng'in büyük yazarı, **Musa Anter** 20 Eylül 1993'te bir kible gibi sevdiği Diyarbakir (Kara Amid) de şehit edildi. Deng'in genel yayın yönetmenliğini yapan **Medet Serhat** İstanbul'da 1994'te devlet çeteleri tarafından öldürüldü. Ben ise Deng'in bir emekçisi ve ilk yazışları müdürü idim, o zaman tutuklandım. Tarihi Sultanahmet Cezaevinde yattım. Bunun da kısa hikayesini yukarıda anlatmaya çalıştım. Dedim ya hep kaç-göç içinde bunlar yapılıyor, eksiklerimizin olduğu muhakkaktır. Dördüncü değerli

arkadaşımız bugün çok yüksek kademede bir bürokrat olduğu için adını yazamıyorum. O da bu tarihin, bu emeğin ortağıdır. Deng o günkü karanlık dönemde ve yoksullukta çıktı. Bu gün ulusal kurtuluş mücadelemizin dinamikleri Kürt basınına belirli bir durağa getirmiştir. Bu olanakları ve bu özgürlük meşalesini yakıp önümüze koyanlara layık bir Kürt basını olmalıdır. Kürt basını artık Kürtlerin ve Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin sesi-soluğu olmalıdır.

Miqdad Midhet Bedirxan tarafından Kahirede çıkarılan Kürdistan gazetesinden bu güne tam yüzyıl geçmiş, yani bir asır. Kürt basını Kahire, İsviçre, Londra, İstanbul, Ağrı, Mahabad, Şam ve Bağdat başta olmak üzere birçok yerde çıkarak bu devamlılığı, bu tradisyonu sağlamıştır. Bu da koskoca bir mücadele tarihidir. Kürt gazete ve yayıncılığıyla ilgili olanlar elbette bu tarihi, bizi biz yapan bu sevdayı yazacaklardır, bundan hiç şüphe edilmemelidir.

Bugün biri İstanbulda: *Ülkede Gündem*, biri de Almanyada: *Özgür Politika* adlı iki Kürt günlük gazetesi çıkmaktadır. Dergiler artık saymakla bitmez. 1980'li yıllardan başlayan Kürt kitap yayıncılığı bugün artık bir kütüphaneyi dolduracak kadar zenginleşti, bu da Kürdistan devriminin arka bahçesindeki kültür rönesansıdır ve sevindiricidir.

Bazı bilgi ve belgeleri, hem ileride araştırma yapacak tarihçilere ve araştırmacılara hem de Kürt halkının eline ve kütüphanesine ulaştırma zaruretinin olduğuna olan inancımı hep sıcak tutuyorum. Bu muhakkak yapılmalıdır. Hele hele arşivi yok edilmiş ve belleği silinmiş Kürt halkı için bu daha da önem taşımaktadır.

1963 yılı 15 Nisan tarihinde ilk sayısı çıkan ve polisçe matbaada elkonulduğu için 3. sayısından mahrum olduğumuz tam 35 yıl sonra aynı ayda ve aynı günlerde tıpkıbasıma gidiyor. Mutluluğumu dile getirirken Deng ailesinin iki şehidini ve sayıları elliye geçen basın şehitlerimizi, Kürdistan devriminin bütün şehitleri için de ellerinde kalem ayrı bir bölüm gibi, ama onlarla beraber yürüdüklerini görüyorum. Hepsinin hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

22 Nisan 1998

Köln

Yaşar Kaya

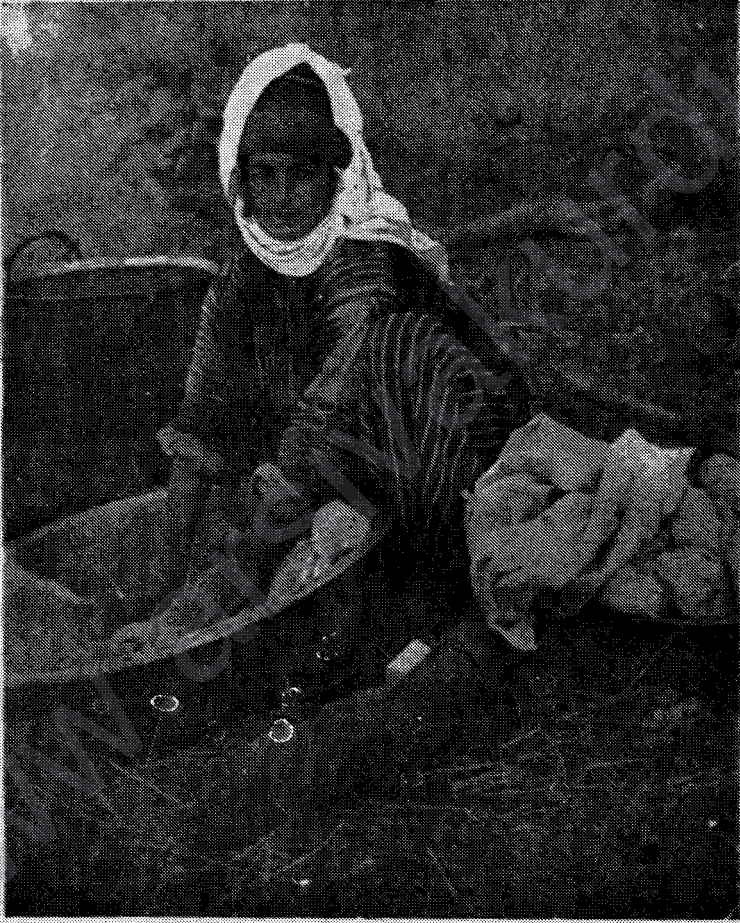
DENG

No:1 (15 Nisan 1963)

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

HÊVÎYA ROJHILAT



DOĞUDA TEMİZLİK

Çay kenarında, yalınayak ve tezek dumanı içinde Ayşo'ların,
Fato'ların hayatı pahasına...

Deng

DOĞUNUN SESİDİR

Aylık, Siyasal, Sosyal ve Kültürel Dergi
Cağaloğlu, Türbeder Sok. Trakya İş Hanı
No: 13 İSTANBUL
YIL : 1 SAYI : 1 15 NİSAN 1963
Abone şartları: Yıllık: 12 TL. 6 aylık: 6 TL.
Dış memleketler için iki misli
Baskı ve Dizgi Sıralar Matbaası

ÇIKARKEN

Bir bölgenin sosyal-ekonomik ve kültürel sahadaki gelişmesi, o bölgeyi yakından bilen kişilerin ortak çabası ile gerçekleşir.

Deng, Türkiyemizin her sosyal dâvasının hallinde üstüne düşen görevi gücü nispetinde ve ülkemiz gerçeklerinin ışığı altında yerine getirecektir. Ve, bütün dâvalarımızın geniş fikirli aydınların ve hür kalemlerin gayreti ile olumlu şekilde sonuçlanacağına inanıyor.

Deng, Türkiyemizin mutlu yarınlarına engel olabilecek her hareket ve görüşün karşısındadır. Ve, meselelerimizin Türkiye halkının ortak malı olduğu noktasından hareket etmektedir.

Teknolojinin baş döndürücü gelişmesi ve atomik çağın sür'atine rağmen doğuda «mağara hayatı» veya «mezarlarında yaşayanlar» ın durumu bütün halkımızın kalbini sızlatan ortak bir duygu olduğu bu hareket noktasının dayanağıdır.

Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk «Türkiye Devleti bir bütündür, parçalanamaz» vecizesi ile bütünlüğümüze göz diken dış tesirlere set çekmiştir. Bu görüşün kuvveti Kurtuluş Savaşını yaratmıştır. Ancak bu vecizenin toplum hayatımızın ekonomik, sosyal ve kültürel kesimlerinde gereği gibi uygulanmaması büyük kurtarıcının asıl gayesinin gerçekleştirilmediği veya anlaşılmadığı sonucunu gösterir.

Batı milletler topluluğu arasında yer alan Türkiyemiz'de Doğunun remi edebiyattaki adı, bugün dahi «mahrumiyet bölgesi» dir. Devletimizin ve halkımızın onuru için kara bir leke olan bu durumun daha fazla devam etmesine hiç bir ferdin gönlü razı olmaz.

27 Mayıs'ın getirdiği fikir ortamında bir çok meselelerimiz gün ışığında tartışılma ni-

telğine kavuşmuştur. Bu hava içinde, çözüm bekliyen yığın yığın dertlerin varlığını acı ile seyrediyoruz.

Ülkemizin bütün sosyal dertlerine aynı ilginin gösterilmesi Deng'in değişmez prensibi olacaktır.

Yirmi seneye yakın bir devreyi «kapalı rejim» diye adlandıran Başbakan İnönü siyasi tarihimize yeni bir terim kazandırmanın da ötesindeki gerçekleri belirtiyor: Ülkemiz insanları uzun bir müddet aldatılmıştır!.

Bu görüşe dayanarak, Doğu'nun yıllar yılı ihmâl edildiğini bugünkü sosyal yaşama düzeyinin ortalama noktasından da çok aşağıda olduğunu kabul etmek, zarurettir. Zira, hiç olmazsa bazı hamleler yapılan ülkemizde, Doğuya hiç bir yenilik götürülmemiştir.

Gazetelerde Koçero'nun adı ile dikkati çeken ve radyolarda içler acısı durumu bir nevi reklam sahası olan Doğu, hepimizin bölgesi değil midir? Aydınlarımızın bu mevzudaki çabası, hükümetin tutumu ve yeni zihniyete sahip idarecilerin çalışması ile bu sevimsiz manzara kolayca değiştirilecektir.

Neden bugüne kadar Doğu, kaderinin paslı çemberinde yaşama mahkûmiyetinden kurtulamamıştır?.. Bu mevzuda çok şey söylenebilir; biz, sadece aydınlarımızın, ülkemizin morfolojik ve sosyolojik yapısını bilmediklerini ve halkın dertlerine gereken ilgiyi gösteremediklerini belirtelim.

Ülkemiz insanlarının çoğunluğunun gördüğü yakın ilgi, nüfus kayıtlarında adı olması -Doğu için bu dahi tam değil,- vergi ödemek, askerlik yapmak ve her seçim devresinde kendisi hesabına konuşacak, fakat kendisinden çok daha uzak kişilere oy vermekten haberdar edilmesidir. Bir kısmının

(Devamı 16 cı sayfada)

Türkler ve Kürdler

Yazan : Ziya Gökalp

Millî Misakımız bize etnoğrafik bir hudut çiziyor. Bu hududun içine alınan yerler nereleridir? İki Milletin yâni Türklerle Kürdlerin sakin oldukları yerler. Millî programımız, yeni arazimizin haricinde nasıl hiç bir Türk köyünün kalmasına rıza göstermiyorsa hiç bir Kürd aşiretinin yahut köyünün buradaki Kürd milletinden ayrı düşmesine de razı olamaz. Bundan dolayıdır ki Musul'da, Bağdat'ta Kürdlerle yahut Türklerle meskûn nekadar sancaklarla kazalar varsa hepsini Anavatan'a kavuşturmak vatanî vazifelerimizin en mühimlerinden. Bu gün Anavatandan uzak düşmüş bir «Kürd-Irak'î» ile bir «Türk - Irak'î» var. Bunlar Anadolu içtimâî uzviyetinin koparılması mümkün olmayan canlı uzuvlardır.

Millî - Misakımızın Türklerle Kürdlere aynı kıymeti, aynı ehemmiyeti vermesi gösteriyor ki bu iki millet arasında vefâ bağları, sadakat rabitaları her türlü tasavvurun fevkinde bir samimiliğe maliktir. Filhakika Meşrutiyet'ten beri Devletimiz Kürdler yüzünden hiç bir rahatsızlığa uğramadı. Zira aşiret kavgalarından zarar gören yalnız aşiretlerdir. Bu kavgalar zannolunduğu gibi ne Hükûmete karşı isyan ne de ahaliye karşı şakavet mahiyetinde değildir. Balkan Harbi gibi, Mütareke zamanları gibi en felâketli günlerimizde bize dostluk elini uzatan, bizimle samimî dert (S: 8) ortaklığı eden bu vefalı millet değli miydi? Bugünkü İstiklâl mücadelesine de bütün heyetiyle iştirâk edip Türklerle beraber «Hep yahud hiç!» diyen bu sadakatlı millet değil midir? Türk nasıl olur da bu kadar samimî bir kardeşin, bu kadar hukuk - perver bir arkadaşın emsalsiz vefakârlıklarını, sayısız fedakârlıklarını unuttabilir?

Vâkıa Kürd bu sadakat yolunda yürümekle, aynı zamanda kendi varlığını, kendi harsini, kendi istiklâlini de muhafaza etmiş oldu. Mübarek yurdu başka ülkeler gibi düşmanların murdar ayakları altında çiğnetmedi. Burası da doğru olmakla beraber, bu neticeyi Kürdün civânâmerdâne sadakatine atfetmeyüp de, yalnız âkilâne ihtiyatkârlığı-

na isnat etmek hiç bir veçhile reva değildir. Tarih gösteriyor ki muvaffakiyet daima doğruluğun mükâfatıdır. Kürd zeki olduğu kadar imanlı, dürüst vicdanlıdır da. Bunu isbat için yalnız şu on seneyi değil on asırlık müşterek mazimizi hatırlamamız icâb eder. Bundan on asır mukaddem, bugünkü Yunanlılarla İngilizlerin, Fransızların dedeleri «Ehli Salib» sürüleri şeklinde İslâm ülkelerine akın etmeğe başladılar. Bunları İslâm yurdundan koğmak için elele veren hangi milletler, hangi hükümdarlar oldu? Türklerle Kürdlerin o zamanki müşterek cihadı hiç unutulabilir mi? Kara Bağalar, Alp-Arslanlar, Kılıç-Arslanlar, Nureddin-Şehidler bu cihadda ne kadar uğraşılsa Salâhaddin Eyyubiler de o derecede çalışmadılar mı? O sırada Salâhaddin Eyyubiler de Mısır'da «Fatıhu kadar din de dahili muhataralarla tehdit ediliyordu. Türkler «Bâbekiyye», «Bâtiniyye» ilhâdları ortadan kaldıрмаğa çalıştıkları sırada Salâhaddin Eyyubiler de Mısır'da «Fâimiyye» rafizîliğine nihayet vermedi mi?

Daha sonraları «Safaviyye» kızılbağları zuhur edince, bu bid'ate de beraberce mâni olmak için, bütün Kürd-Begleri —Bitlisli Molla-İdris'i elçi yaparak— ihtiyarlarıyla, arzularıyla Sultan Selim'e bi'at etmediler mi?

İşte bu tarihi misaller gösteriyor ki Türklerle Kürdler muazzez vatanımızı düşmandan, mukaddes dinimizi fesaddan esirgemek için dâima birlikde cihada atılmış iki dost millettir. Türkler nasıl dâima dîni, ahakî mefkûreler için çalışmışlarsa, Kürdlerin de rehberleri her zaman iman ile vicdan olmuştur. Bu iki millet, bin seneden beri, aynı topraklarda aynı mefkûreler için elele vererek mücadele eylemişlerdir. Bu hakikati kim inkâr edebilir?

Türkler'le Kürdler'in içleri birbirine benzediği gibi, dışları da benzer. Türk yahud Kürd milletine mensub bir adamı gördüğünüz zaman bunun Kürd mü yoksa Türk mü olduğunu şımasından tanıyamazsınız. Halbuki başka milletlerden bazılarında mensub fertlerin ilk bakışta hangi kavimden olduklarını

(Devamı sayfa 12 de)

Nerede tanıştık, bu dostluk nasıl başladı diye sorma. Kaç asırlık hikâyesidir bu. Hep sana gelmek, seninle olmak istedim. Fakat menfaat gruplarının aramıza ördüğü dağ gibi duvarı aşamadım. Gücsüzdüm, yalnızdım. Çoğu zaman ezdiler, vurdular beni. Ama yıldıramadılar; güçlenmeme mâni olmadılar. Kurttu, kurnazdı onlar. Bilirlerdiki el ele verdiğimiz gün bütün istismar düzenleri yıkılacak menfaatleri elden gidecek. mesut bir çağ başlayacak. Bir yanda seni uyuttular; öte yanda beni ezdiler, beni vurdular. Çevirdikleri dolaplarla beni sana düşman gösterdiler. Kandın, kandırıldın bir zaman ve onlar korkusuzca saltanat sürdüler.

Ama insanlar uyaniyor, dünya değişiyordu Silo. İnsanlar yaşama arzun seni saran kayıtlardan daha kuvvetliydi. Duvarın öte yanındaki savaşı duymuş ilgilenmiştin. Bu hareket demekti ve gidiş ileriye idi. Artık duvar sarsılıyor, gedikler açılıyor ve ben sana geliyorum. Zamanın akışı gibi bu ileri gidiş durdurulamaz; yeni setler çekilse bile dayanamaz.

Korkuyor onlar. Saltanatları yıkılıyor, menfaatleri elden gidiyor diye. İleri gidişi durduramayınca yavaşlatmak istiyorlar. Bunun için de beni senden ayırmak, seni bana düşman etmek usulünü kullanıyorlar.

Seni ezenler yine beni karalamağa; seni uyutmağa, kandırmaya, hakiki dostunu tanımana mâni olmağa çalışıyorlar.

İnanma artık Silo. Onların ipliği pazara çıktı; usulleri iflâs etmek üzere.

II

Üstündeki elbiseler lime lime; yağız çehrende bir ezginlik ifadesi; düşünceli ve ürkektin. Şehire kaçınıcı inişindi bilmem. Caddede duran hususî otomobile yaklaştın. Nasırlı ellerinle dokundun. Ensesi kalın, göbekli bir bey vardı. Ulurcasına haykırdı. «Ulan pis Kürt; ezdin boyasını döktün...»

Dünya başına yıkılmış; dokunduğuna değil şehire indiğine bile pişmandın. Fakat dayatamadın. İsyan duygularını her zamanki gibi içine gömdün. Uzaklaştın ordan.

Bu bey söz sahibiydi. Seni temsil ederci. Hakkını müdafaa ettiğim senden yana olduğum için iftiralarla seni benden uzaklaştırmaya çalışırdı.

Bu olaydan sonra gerçeği anladın. Dost olduk. Fakat herkes senin gibi bir otomobile dokunmazdı ki...

III

Zeyno bacı ağır hastaydı. Kıştı; dağlar yol vermiyordu. 40 kilometrelik yol boyunca sırtında taşımıştın. Bir gün, beklediğin hastahane kapısında yer olmadığını söylediler. Sattığın tek ineğinin parası da doktor beyin hususî tedavi ücretini karşılamadı. Zeyno bacın bir otel odasında gün ağarıırken kahredici bir hayatın yükünden kurtuldu.

Zeyno bacıma ve öksüz kalan çocuklarına ağlıyarak yalnız başına yine aynı yola koyuldu.

IV

Tozlu bir köy yolunda sesimiz kağıt arabalarının gıcırtilarında boğulurken anlatmıştın. «İki çocuğum var. Bizden geçti artık. Okuyamadık. Bu çocuklar da benim gibi olmasın. Okusun, bir iş sahibi olsunlar. İnsan gibi yaşasınlar. Köyde okul yok. Malı mülkü terk ettim. Şehire yerleşip okutturacağım bunları» diyordun.

Büyük oğlun Ahmo'yu gördüm geçenlerde. Adananın bir çırçır fabrikasında işçi. Güçlü, kuvvetli bir genç. Hikâyenin gerisini o anlattı.

«Babam okutmak için şehire getirdi bizi İş bulamadı. Bilirsin, bir Doğu Anadolu şehrinde iş ne gezer. Çalışmak zorunda kaldık. Çıraklık, hammallık yaptık. Hiç birimiz okuyamadık.

Meco'mu!.. Afyon kaçakçılığı yapıyordu. Zengin adamlar var bu işi yapan. Onların (Devamı 13 üncü sayfada)

XERABO

Bu türkü, Mardin çevresinde Omer-
yan aşireti mensupları'ndan derlen-
miştir.

Ev dilok, (Sturan, lawık) lı dor Mer-
dinê, jı bireka Omeriya hatiye ber
hevdan.

Xerabo, Xerabo, Wleh u bileh tu xerabi
Tu bı galegalê bı gotinê çênabi
Malê te pure, jı canê tera edabo!
Qama te kine hemberi taximê memkê mı
nabo!
Şevê Kanune dirêjin tu jı ber serê mı ranabo!
Belkê debara te dibe, abura mın dı mala
bavemında nabe!

Xerabo, weleh tu xerabi!
Tu jı dinyayê jı alemê xerabtiri
Tu jı koma pısmamê mı çetiri.
Serê memkê mı, rebena Xudê, minayi tiriye
Çêlke Eliye Remo dı çax û benga xu
da dikemili.

Serê memkê mı rebena Xudê, mina Qesra
Pirota, serê Mihela Meşkına avakiri.
Xerabo, dino, havine, xuş havine,
Nanê cehin e û dewe tırşine.
Serrax û bınraxa mın û xelkê delal e baki
şaline

Heçî derde dila ne dibe bıla nebîne!
Tu rabe, jı mira guzaneki berbera bine!
Ezê serê memikê xu bıçlpinim, jı kalara bı-
kım taşte, jı xortara bıkim fravine
Bazê dilê mın rojiya sê meha dıgire, bıla
êvarê pê fitara xu bışkenine,
Xerabo, xerabe dine, te mihka xu daye bı
bızinê

Te gula xu daye bı sosinê.
Te berê xu daye qutlê û sê paye zınê.
Ez û Xerabo bı tene şevê nive şevê lı iniya
mala lı hev runıştin.
Me gilikê xu bı hev kırım û gazime xu dıhiştin,
Kundê şkera, wawikê ber devê çema lı halê
mın bejna zirav diponijn
Mirike gore dı mezela ê, gı isal hezar û pen-
sed sal mırı bun, kefene xu lı cımcimê
serê xu gerandin, lı ser qebrê xu runıştin,
Lı halê mın û bejna zirav diponıştin.

Ez bı tera deşt bum, tu bı mira dijmin buyi.
Tu lı paş xanika lı min dıqeliştı, te derbek bı
tıvingê berda mı, ez dukuştım.
Şeve nive şeva te bı deste tola jına xu dıgirt,
û ez lı ber diwara dıhiştım.
Xerabo, Xerabo! Xudê teala bıke Rebi heçî
jı xerabê mın ra bêje «Tu Xerabo»
Bıla karin û warina zarikê nêr tu cara dı
mala wan da nabo!
Bıla sed olçek genime sor lı bine beriya Mêr-
dinê biçin, lı şunê bıla ziwana reş hiline.
E mayi bıla kuliye par û pêrar le rabo!
Bıla salekê bine ser bēdenê gēre bıke û bîdēre,
ew jı jēra bı ka bol...

Kulmek zêde jı wanra safi nabo!
Heçî jı xerabê mı ra bêje «Tu başi, tu pır
qenc i» Xude teala bıke, Rebi, kulmek
garis lı piştı mala biçine,
Lı şune sed olçek genime ser hiline;
Bı ufara bini qiza şexki, ağaki jı xu ra bine;
Zıkata malê wê salê bide mın û bazê dila
emê pê daweto xu lı darxinin.
Mın di bazê dila barê xu bar dike, berê xu
dıde aşê mala Hacı Şemdine.
Tu lı wê newalê tamam bıgere» tu lı heft se-
riya bıgere, tu çavki dı wanda nabine.
Mı di mirata çapê lı arvanê bazê dilê mın
dixine.
Heft çap û niva jı arvanê bazê dilê mı hıl-
tine.
Daweta mın û xerabê bı tenê sala wê salê
nivci lı dar dimine.
Xerabê mı xeyidi jı gundiya, jı maliya.
Mı di da ser reka Omeriya,
Bıla herın xelkê delal vegerinin bı kēf û eşq
û laqırdiya,
Bıla Xudê teala bıqedine miradê miradıxwa-
za û dılketiya,
Bıla miradê mın û xerabê mı bımîne heya
koçerê me vegerin jı deştı Muşê. runın
akinciya.
Xerabo, dino, Xerabê xelkê,
Te bejn ziravo, bı terha benikê
Dilkê mın û bejna zirav dı hev hebu, çı kula
gı ketiye mala xelkê,

Xerabo, dino, mala bavê keleşgewra mî lî
wê çivê, lî we fitlekê
Te meşqazê, meşqîtîkê, meşordekê,
Heçî xortê gî bî çeve xu dî û bî dile xu ze-
wîci, ewê sê roj û sê şevê xu kuştin
jî dinyayê, jî qoçê felekê.
Xerabo, dino, bila lî te be, lî wi dîlî,
Bila lî mala hazar û heft sed bavê te be. lî
wê sewdayê, lî wi aqilî.
Çawa te dev jî mî, kîhêla serê tewla berda,
tu lî bergila şugule Rîşmîliya û Qîblaya
dihesilî.
Mî jî tera ne go: «Dî meha baharê, bergila
lî şuna kehêla metewilî!»
Lî xuşka mezin binêr, du ra xuşka piçuk jî
xura wêrî.
Lawîko, dino, ezê çî bîkîm? Sala vê salê, ez
bî merîm, tu bî jînî
Kul û kedere te gelekî, şax berdane ser vî
dîlî.
Kul û kedera jî bira nakîm, heya axê meze-
lan, hêlê dî kevîrî.
Kul û kederê te pîr bune, tu car dernakevî
jî vî dîlî.
Xelkê dî go: «Keleşgewra te esmere û ge-
nînguwîne»
Bî xelkê têhle; bî nevsî mî şîrine.
Tu rabe, serê xu dî kulek û şîbakê qesre ra
bîderxîne.
Bila surra baê Qerejdağê lî ser şêbîske te
xîne
Bî ser henarke rukê rastê da vegerîne
Ez dîkîm herîm welatê gîrib û gîrbetê tu
kani ramîsanekê bî mî de, jî boğaza
qîrkê jî xanumanê gerdenê,
Bila kedera ramusanê te keçîkê lî welatê gî-
rib û gîrbetê dî dile mî da nemîne
Waxta ezrail dakeve ruhê mî distîne wê gavê
bila dîwanzde mîkuta zêde heqê mî lî
mî xîne,
Bila heqê ramîsana keleşgewra mî jî mî
hîline.
Xerabo, Xerabo, Xerabo! Wey lî minê, wey
lî minê,
Çawa îro hatiye cewaba ne xêr e jî mî keçîkere
Dî go: «Delalê dilê te lî welatê gîrib û gîr-
betê nexwaş e, nexwaşekî lî ber mîrînê.
Ezê jî koma pîsmamî newerim herîm sereki
bîdmê.
Xwezi jî xêra Xudê ra, ezê bîsteke lî tenîştî
xerabê xu runîştama, meyê lî hevdu he-

lal bîkîra heqê ramîsana, derdê dîlketanê
Geli gundî û malîno, car û cirano, hunê bî
qedrê Xudêkî mala xerabê mî ziyarete-
kî pîr evzele ehunê bî destê mî bîgîrî
û mî bîbînê.

Çî darîka dî bexçê mala bavê mî da bu, jî
gula, jî beybuna xemîlandî,

Xerabo, mî rahiştî hejki, lîxîstî, tamam
daweşandi.

Bê lome be, çawa dostîkek mero gelekî
bedew hebe,

Lî çiyakî mîna çiyaye Omerîya be,
Merî dev jê berde dîl bîkeve erebekê, lî
binê berîya jerî û lîv deqandi.

Xerabo, weleh tu xerabî,
Malê te pîr e, jî canê te ra eda bo!

Tu bî şexkî dîwanzde îlmî bo,
Sed werdê te dî bîrî ka mî da bo
Qenyantiya dilê mî bî te nabo!

KELEŞ Xemê

Doğu ve Güney - Doğu halkı ara-
sında dilden dile dolaşan bu türkî,
gönül çalan sevgili «Xeme» ye adan-
mıştır.

Keleş Xemê

Xema mîn êvare, xweş êvare
Têye bayekî kurî sare
Şalê tenîke,
Kurkê qetîyaye
Mî tîda sare
Hay dîl, hay dîl...

Xema mîn hay dîl
Keleşa mîn hay dîl...

Derê mala bavê mî e hesînne; ku dare
Jî daran dar çînare
Xuda bî te de qeweta Hemzeyî palewane
Tu lîngê xwe lîxîne
Jor u jêr da bine xarê
Xelaske çiyê danzde pîsmaman
Heft bîran
Kalê bavanî, pîrê diyan
Çiyê bîst u dudîyane
Sîngên î jî tera doşage
Pare mî jî tera orxane

Hay dîl hay dîl
Xema mîn hay dîl
Keleşamîn hay dîl...

MEMUR

Hepimizin üzüntüsü

Ahmet Kemâl

Böyle bir başlık altında yazmak utan-
dırıcı ve üzüntü verici olmakla beraber, ma-
alesef yirminci yüzyıl Türkiye'sinde, bilhassa
bakımsız ve iktisaden zayıf kalmış Doğu
bölgesinde hakikatin ta kendisidir. «Iro He
re Subê Ware» günlük sosyal hayaumızın
bir parçası, onu yıkan, yaşamasından bıktı-
ran uğursuz teramesidir. Biz bu sütunumuz-
da vatandaşımıza lâyık görülen bu zihniyetle
sonuna kadar mücadele etmek azmindeyiz.

Hâlâ Osmanlı zihniyetiyle hareket eden,
doğudaki vatandaşımıza zorluklar çıkarıp
yaşadığına ve devlet müesseseleri ile mecbur
olduğundan dolayı temasa geçtiğine binlerce
def'a pişman ettiren memurla, onun bu nev'i
hareketlerine göz yuman amiri ile mücadele
edeceğiz. Devamlı şikâyetlerle bu gibi me-
murlarını bölgeden uzaklaştırmayan üst ma-
kamlarıyla uğraşacak, mümkün merteye on-
ları teşhir edip bu duruma eğer sesimizi işit-
tirebilirsek son verdirmeye çalışacağız.

Öncelikle şunu söyleyelim ki memurlar
statüsü esasından bir düzensizlik arzeder.
Bu bozukluk ise ne memura ne de devlet
idaresi aleyhinedir. Yalnız ve yalnız perişan,
fakir, ev yerine mağarada yaşayan doğu hal-
kının zararına işlemektedir. Türkiye'nin her
hangi bir yerinde bir memur amirine karşı
mı geldi, vatandaşın işini keyfi olarak mı
aksattı, siyasetle mi uğraştı, bütün bu ve
benzeri suçlarından dolayı sürgün yeri olan
doğuya gönderilir ve orada kendisinden ran-
dımın beklenir. Böyle bir memuru düşün-
elim: Memleketin garp bölgesinden gelmiş,
iyi hayat şartları altında senelerini geçirmiş
ve bütün bunları dahi beğenmemiş, memur-
lar kanunu hilâfına hareket ederek doğuya
sürgün gitmiş olsun. Bu zatı muhteremden
normal olarak vatandaşa iyi bir muamele
bekleyemeyeceğimiz gibi kendisinden alt de-
recedeki memurlarını da iyi murakabe ede-
miyeceğine eminiz.

Şimdi soruyoruz. Neden Doğu sürgün ye-
ridir? Neden Yalovadan sürülen memur Baş-

kaleye, Şemdinli'ye, Tekman'a gider de Baf-
ra'ya, Ezineye gönderilmez. Doğu mahrumi-
yet bölgesi ise ve memur orada cezasını çe-
kiyorda Doğulu hayatı boyunca bu mahru-
miyet içinde yaşamıyor mu? Bütün bunlar
yetmiyormuş gibi bir de şu veya bu yerden
sürülmüş memuru doğulunun hizmetine gön-
dermek doğru mudur? Doğulu vatandaşa
sürgün memurlar acaba bir mükâfat mıdır?

Bu çilekeş, bu devlet nizamına saygılı
vatandaşlar, yine de âmmе hizmeti yapan
memura karşı hürmetkâr ve mihnet hissi
içinde yaşarlar. Doğuya tâyin olunan memu-
run ilk öğrendiği Kürtçe kelime «Here, Wa-
re» dir. Kısaca bir müddet sonra da «iro,
sube» yi öğrenirler. Ve artık gayet rahatlık-
la «iro here subê ware» demeğe başlar.
Söyler, söyler amma düşünmez ki bu vatan-
daş kaç saatlik yoldan yaya yahut zayıf,
hasta çocuklarının yemesi için karısı tarafın-
dan hazırlanmış bir «satıl yoğurdu satarak
kamyon üstünde kilometreler katetmiştir.

Efendim, ağzımızda klâsik bir teranedir
gidiyor. Doğu fakir, Doğu zavallı, Doğu
Mahrumiyet bölgesi sebep ne? Yıllardan be-
ri devlet sektörünün tutumu bugünkü duru-
ma tesir etmiş midir? Şimdilik bunu siz-
lere, sağ duyu sahibi vatandaşlara bırakıyo-
ruz. Saygılarımla.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sayın
Doktor Yusuf Azizoglu Ankara'da tertib edi-
len Doğu Folklor Gecelerine katıldı ve ö-
nemli konuşmalar yaptı.

Sayın Azizoglu'nun Doğulu hemşehri ve
gençlere hitaben yaptığı bu konuşmaları ge-
lecek sayımızda dergimiz yazarlarından Dr.
Sait Kırmızıtoprak'ın kalemiyle değeri-
lendirilmiş olarak okuyacaksınız...

Kemâl Badilli

Muhakkak ki Kürd edebiyatının en feyizli devri, 20 nci Asırdır. Yüzyıllarca bir çok köhne müesseseleri ile Kürtlerin meskûn bulunduğu Orta Doğuyu karanlığa boğan Halifelik müessesesi Atatürk'ün himmetiyle yok edildikten sonra Kürdler de sair kardeş kavimler gibi ışığa çıkmışlardır. Bu sayede çok değerli şair, edip ve muharrir yetişmiştir.

Ancak, Kürd asıllı olup bu zatlara bir kısmı yaşayış ve muhitleri icâbı, eserlerini türkçe yazmışlar, bir kısmı da kendi ana dili ile yazmışlardır.

Bu yazımızda bütün eserlerini kürdce (Kürmanci) yazan Kemal Badilli'yi aziz okurlarımıza tanıtmaya çalışacağız :

Kemal Badilli 1923 te Urfada doğmuş bir Kürd yazardır. İlk ve orta tahsilini Urfada, lise tahsilini de Kabataş Lisesinde ikmal etmiş ve 1950 de İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Avukat ve hâlen de Y.T.P. sinden Urfa milletvekilidir.

Evli ve 2 çocuk babasıdır.

Küçük yaşta yazmağa başlayan Badilli, ana dili olan (Kürmanci) yazmağı tercih etmiş ve bütün eserlerini bu dilden vermiştir.

Kürdçe, Türkçe, Frasca, Arapça ve Fransızcaya vakıf olduğu için, Kemâl, yazılarını mukayeseli ve çok mükemmel yazmaktadır. Genç olmasına rağmen kendi gayreti ile eski harfleri okur ve bir hattat kadar güzel yazmaktadır. Bu sayede eski Türk - İslâm eserlerinden de istifade edilmektedir.

Kemâl Badillinin bugüne kadar meydana getirdiği başlıca eserleri şunlardır:

- 1 — Türkçe izahlı, Kürdçe (Kürmanci) gramer,
 - 2 — Türkçe açıklamalı Kürmanci lûgat ve kamus,
 - 3 — Kürdlerin sosyolojik durumları hakkında ilmi bir etüd.
 - 4 — Kürmanci şiirler.
- Bir şiirini veriyoruz:

Şivên Ra

Şivaniy, doş dı biy best-û di-
yaran
Na biniy qe Rûyê derd-û ge-
daran
Şa dı biy tu her gav bı berx-û
karan
Jı wan berxan yek ji ez bûma
xwezi.

Şuştî te dilê xWe ji tevinê
Kış dikiy keriye xwe çaxa
gevinê
Tû dıbiy hevalê dil u evinê
Jı hevalan yek ji ez buma
xwezi.

Pıf dikiy billurê dı şevên tari
Çı dıbey wanra bı kijan zari?

Kom dıbin dor te dı kın güdari
Jı gühdara yek ji ez buma
xwezi

Kemâl Badilli

Türkçesi :

ÇOBANA

Çobansın dere tepe dolaşırsın
Dert ve zalimlerin yüzünü
görmezsin
Her an oğlak ve kuzularını
seviyorsun
Keşke o kuzulardan birisi de
ben olaydım.
Sen yüreğini bütün kötülükler-
den yıkamışsın
Sabaha karşı sürünü kaldırır
otlarsın
Aşk ve sevgiyle arkadaş olur-
sun
Keşke o arkadaşlardan biri de
ben olaydım.
Karanlık gecelerde kaval üf-
lersin
Hangi dilden. onlara ne söy-
lersin
Dinliyorlar toplanıp etrafında
senin
Keşke o dinliyenlerden biri de
ben olaydım,

KİMİL

Yazan : MUSA ANTER

Doğu dert ve dâvalarını savunduğu
için hâdiselere sebep olan bu kitabı okuyu-
nuz. Fiyatı: 3 TL.

Deng neşriyat: Türbedar Sokak Trakya
iş hanı No: 13 Cağaloğlu - İstanbul

(M. Ö. 3000 senesinden zamanımıza kadar
Kürd tarihinden bazı notlar)

I. Din.

1. Ateşperestlik:

Ciddi dini kaynaklara göre ⁽¹⁾ Kürd-lerde dini (teolojik) fikir ateşten mülhemdir. Çünkü Kürdler ateşi aydınlık, doğruluk ve hakikatin menbaı olarak kabul ediyorlardı. Ateşe tapmaları bundan ileri gelmektedir. Zamanla bu kutsiyet güneşe ⁽²⁾ de teşmil etmiştir.

Bugün gerek eldeki tarihi vesikalarla ve gerekse hâlen Kürdler arasındaki bazı âdet-lerden Kürdlerin daha önce ateş ve güneş-perest olmalarında şüphe bırakmamaktadır. Zira Kürdlerin meskûn bulunduğu yerlerde şimdi bile bir çok eski ateşgeherler bulundu-ğu gibi halkın da işlediği bir çok el işlerinde (halı, kilim, çorap ve ev tezyinatı) güneşi sembolize ederler. (Muşta Alâattin Pa-şa Camii ve diğer tarihi hanlar. Mardin'de Zafarna kilisesi güneş motiflerle taşları oyul-muştur.) Bazı Kürdler hâlen de ateşe ibadet ederler (Yezidiler). İslâmiyet ve Hristiyan-lığı kabul eden Kürdlerce de ateş ve güneş mukaddestir. Meselâ birçok Kürdlerin: Bı vi agiri, bı ve roja gı dırı mala xuede, bı ve çiré — Bu ateş hakkı için, bu Allahın evine gi-den güneş hakkı için veya bu çıra hakkı için diye yemin ettikleri sık sık işitilmektedir.

Çok eski bazı tarihi kaynaklar da bu hu-susta şahitlik etmektedirler. Meselâ tleredot susta şahitlik etmektedirler. Meselâ Heredot der ki: Madya'da Memlefin altı kabilesin-den biri olan (Muğlar) ateşe taparlardı. Muğların Kürd oldukları ise tarihle sabittir.

a) — Ateş: Kürdi kadım (Kardakca

1) — Kiliseler tarihi Farsça yazma nüs-hada sahife 301 ve Abûl - Farac tarihi Türk-çe 1945, cil: 1'e bak.

2) — Bu hususta iki fikir vardır. Kürd-ler ilkin güneşe tapmışlar ve ondan sonra aynı kutsiyeti güneşe de izafe etmişler.

b) — Önce güneşe tapılmış ve ondan son-ra da yer yüzünde güneşe benzeyen ateş te mukaddes sayılmıştır.

Kürdlerde Din

Yazan:
MUSA ANTER

Medçe) den beri, Ateş kelimesi bir çok lehçe değişikliğine uğramıştır.

Ahura = Işıklık, aydınlık, nurluluk de-mektir. Ancak Ahura mürekkep bir kelime-dir. Ahur-a. Ahur veya Ahir, Adır, Ağır da ateş demektir. (a) ise gelmiş veya geldi de-mektir.

Ahura geniş mânasiyle ateşten gelen ha-kikat demektir. Ahura da Huda kelimesi gi-bidir. Malûmdur ki Hud (Xud) kendi, (a) da gelmiş demektir. İkisii birden ise (Kendisi gelmiş, Kendi kendini yaratmış) demektir. Sonradan Araplar da Ahuradan mülhem ola-rak Nurul enver veya Nurul samavat vel ard şeklinde ifade etmişlerdir ki bu da Allah de-mektir.

Daha sonra Kürdler Ahuraya daha da kuvvet vererek (Ahuramust) demeye başla-dılar. Must - Mazın = Kuvvet, Büyük de-mektir. Ve zamanla Ahuramust Hürmüz şek-linde söylemeye başlamış ve halen de bu şe-kilde kullanılmaktadır.

Tabii aydınlık hakikat ve kuvvet demek olan Hümmüze karşı da karanlık batıl ve şer-ri temsil eden (Ehremen) düşünölmüştür; ki Araplar (ve benî İsrail kavimleri) buna kar-şılık şeytan denmiştir. Tabiidir ki ölüm de Ehremen'den bilinmektedir.

Hürmüz kelimesi Kürdten gayri diğer milletler arasında başka başka telâffuz edil-miştir. Meselâ eski Asur ve Keldaniler (Sür-yâni - Nastori) Hümmüze (Harmıs veya Her-mes) dedikleri gibi eski Yunanlılar da Hür-müze (Enoch - Enoh) demişlerdir. Ancak yani üç kere büyük olan Hürmüz derlerdi. Yunanlılar Hümmüze (Tris-magistos (2) : Yine bu tarihi kaynaklara göre insanlara ilk kitap ve kitabet bilgisini veren, yazı yazma sanatını öğreten de Hürmüz (Enoch) dır.

İlk felekiyat (Kozmorafya-Yıldız ve kâyi-

nat bilgisi) nide Hürmüz insanlara öğretmiştir. Büyük şehir kurma ve bu şehirlere nizam ve intizam içinde yaşamak için gerekli bilgiyi insanlara lütfeden Hürmüzdür.

1 —)Abu-l Faraç tarihi Kronoğrafyasının birinci kısmı Türkçe 1945 tap cilt 1 sahife 71-72 bak.

2 —) Tris-magistos Üç kere büyük Hürmüzdün maksat, zerdüştün üç prensibi kast edilmektedir. Zerdüştün üç prensibini İranlılar (Kürdler-Farşlar) şöyle ifade ederler ki bizzat Zerdüştün Austa kitabına uygundur:

a —) Pendarî nik. b -) goftar inik. c-) Kerdari nik. Türkçesi: a-) Güzel nasihat b) Güzel söz c) Güzel amel.

Fakat İranî olmiyan kavimler bu prensibleri şu şekilde anlamışlar: a) Güzellik. b- Aydınlık. c) Şifa Sıhhat.

Hatta bazı kaynaklar Hürmüzün kurduğu (veya kurdurduğu) şehir adedinin 180 olduğunu ve bu şehirlerinde en küçüğü Urhai Rihai (Edessa) (?) yani bugünkü Urfa şehri olduğunu kaydederler.

2 —)Ateşperest Kürdlerde dinî akideye müstenid bazı inanç ve hukukî prensibler:

a —) Ateşperest Kürdler dinî itikatları icabı ölümlerini yere gömmez, yüksek dağlardaki büyük taşların üstüne bırakarak cesetlerin kuşlar ve kartallar tarafından yenmelerini temin ederlerdi. Zira inanıyorlardı ki canlı bir hayvan tarafından yenen bir cesedin ruhu o hayvan veya hayvanlar vücudunda ilelebet dünyada kalacaktır.

Sonra ölümlerini küplere koyarak yine yüksek dağlarda (Mağaralarda) (?) saklamaya başladılar.

b —)En eski Kürdlerde bile bugünkü şekle ve mânaya pek yakın bir nikâh akdi ve sistemi vardı. Nikâh akdinde esas taraf-

ların rızası ve aile reislerinin muvafakatı kâfi ve şar tidi. (3)

1 —) Abu-l Faraç tarihi baskı 1945 Türkçe sahife: 71-72 ve mütaakip ile Urfa bölgesi tarihi 1960 Türkçe baskı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No: 843.

Müellif: Fikret Işıltan ile Süryani (Amidli - Diyarbekirli) Maryeşua tarihinin 1958 tarihli Türkçe tabı ile Süryanice nüshalarına bak.

2 —) Bugün Kürdlerle meskün yerlerdeki dağ mağaralarında sık sık bu tip mezarlıklara rastlanmaktadır.

3 —) Babilonyada bulunan Hamurabi Hukuk prensipleri ile Gılgamış destanı Muzafer Ramazanoğlu tercümesi 1944 de bak. Ayrıca bugün Kürdler arasında söylene gelen bir çok masallar (Sileymani sindi ve mem e alan gibi) dan da bu esaslar, anlaşılmaktadır.

Bu devirlerde Taaddüt-ül zevcat (Birden fazla kadınla evlenme) caiz idi. Ancak zina ve cinsî sapıklığın cezası çok ağır (idam) idi.

c —) Erkek çocuklar sünnet edilmezlerdi. Sünnet ancak Kürdler İslâmiyeti kabul ettikten sonra olmiya başlamışlardır.

d —) Ateşperest Kürdlerde tesattur (Çarşaf ve erkekten saklanma) yoktur. Bugün dahi şehirler hariç Kürd köylerinde erkekten saklanma (örtünme - çarşafatlanma) yoktur.

Ateşperest Kürdlerde kız çocuklar biluğ (kâmil) çağına kadar kilot (don) giymezler. yalnız bir entari ile örtünürlerdi.

Erkek çocuklar da biluğ çağına kadar kemer (kuşak) bağlamazlardı.

e —) Ateşperest Kürdlerde ibadet yalnız aile reisine düşerdi ki bunlara «pir» denirdi. Ancak zamanla pirler dinî geleneklerine bir çok hurafe ve keramet karıştırarak işi sihirbazlığa kadar vardırıdılar ki, görüleceği gibi zerdüşt'ü Kürd, M.Ö. 660 senesinde bu batıl delâletlerle mücadele için bir peygamber olarak zuhur etmiştir.

Ahmet Kemal
Devamı gelecek sayıda

VARTA TARİHİ

— Jı kē zaye, gı ne bezaye —

Dr. Sait Kırmızıtoprak Yön Mecmuası'nın 40. sayısında (Kimler için çan çalıyor) başlıklı bir etüd yazısı ile Dünya gazetesinde çıkan Avni Doğanın yazılarına cevap vermişti.

Bu sefer de 1 Kasım 1962 tarihli Yeni İstanbul gazetesinde Atillâ Fırat, Dr. Kırmızıtoprağa güya cevap veriyor.

Ve çok daha evvel, 6 Kasım 1947 de Atillâ'nın babası Mehmet Şerif Fırat'ın (Varto mektubu) başlıklı bir yazısı Hüseyin Cahidin «Tanin» gazetesinde çıkmış, tıpkı oğlu gibi o da masum Doğuyu jurnal etmişti.

Şimdikiler aynı âkibete uğrasınlar demiyoruz ama, bu mektubun yayımından hemen sonra Tanin neşir hayatından çekilmek zorunda kalmış; mektubun yazarı, haksız ve asılsız muhbirliği yüzünden, bizzat amcası Halil bey tarafından öldürülmüştür.

Aynı düdüğü çalan bu baba oğul ve onlara üfürülen jurnalcılık ruhu, bize hristiyanlık akidesindeki teslisi (üçü bir, biri üç) hatırlattı. Orada: Baba - oğul Ruhul Kudus; burada: Baba - oğul - Ruhul polis.

Bir yakınlık daha da var bunların arasında: İsaya akrabaları yâni, Yahudiler vurdu. Mehmet Şerifi de amcası vurdu.

Neyse bunlar mühim değil, zaten şaka olmazsa ne lüzum

var bunlara? gelelim Atillâ'nın dediklerine.

Bir esbak Demokrat Parti Vatan Cehpesi ocak başkanı nutku veya pederi muhteremi M. Şerif Fıratın Varto tarihinden, bir varaktan farksız olan bu karalamayı hayali olarak aziz okuralımız önünde Dr. Sait'le Atillâ arasında eleştirmeyi faydalı bulduk.

Atillâ — Anlıyamadığım husus şudur, sözde sosyalist bir Kürd gencisin de utanmadan doğu bölgesi halkları adına konuşuyorsun, sana bu hakkı kim verdi?

Dr. — Bırak sen şimdi Kürdlüğümü gençliğimi, ama bakıyorum, sen de büyük müverrih peder gibi şişirme konuşuyorsun. Sosyalist bir vatandaşın mensup olduğu bölgeden ayrı olduğunu ve o bölge yararına söz etmemesi icap ettiğini, şaheser Varto tarihinden mi öğrendin yoksa? Hem bir bölge adına konuşma utanmayı icap ettiriyorsa, peki baban utanmadı mı bütün doğu adına lâf etti de, üstelik bu ettiklerine — Tarih — dedi?

Atillâ — Dersim hâdisesinde haklı veya haksız, hükûmet, aileni tedip ve tenkil etti. Onun için yabancı ideolojilere hizmet ediyorsun ve üstelik te devletten maaş alıyorsun.

Dr. — Benim ailem zaten edeplidir; hükûmetin edebine muhtaç değildi. Tenkil

de edilmemiştir. Yâni, kökü kazılmamıştır; işte ben. Yabancı ideolojilere gelince o da hava, diğer bütün tarihî vesikalarınız gibi. Devletten aldığım maaş ta, dünyanın en meşru hizmetlerinden biri olan doktorluk hizmetime karşılıktır. Yoksa sizinki gibi babadan kalma (tahsisatı mesture) den değildir.

Atillâ — Bizim anafikrimiz doğudaki halkın tamamen Türk olduğudur bay Sait.

Dr. — Bu deyiş (Ana) fikrin değil, (Baba) fikrindir. Doğuda ecnebi pasaportlu halkın olmadığını bilmek de bir fikir midir? hatta «Fıradın ötesine» hiç bir pasaportlunun geçemiyeceği hususu bile fikirden çıkmış adı bir olay olmuştur. Elbette hepimiz T.C. tabasıyız.

Ama doğru söyle Atillâ! Bu yüksek pederşahi fikir için kaç para aldın? bence ancak iki buçuk eder, amma herhalde fazla almışsındır. Zira siz, hacıağa müşteri bulmakta ailece mahirsiniz.

Atillâ — Dünyada Kürd diye bir şey olmadığını ispat için sizin de kapıştığınız İslâm ansiklopedisi 68. fasikülüne bir şey ileâve etmeğe lüzum görmüyorum.

Dr. — Bu olmadı işte. Elimizde dev gibi Varto tarihi varken gayri ilmi İslâm ansiklopedisi de kim oluyor?

Atillâ — Bir hak talep etmi-

yen vatandaşlarla asırlardır kardeş gibi yaşıyoruz ve yaşıyacağız da...

Dr. — Ona bakarsan hayvanlarla da kardeş gibi yaşıyorsunuz Zira, sütünü, tüyünü, derisini, gerisini, hatta yavrusunu, kendisini ve diğer bütün ürünlerini kullandığınız halde hiç bir hak iddia etmiyor. edemiyor zavallı hayvanlar

Fakat azizim bana öyle geliyor ki artık hak iddia etmeyen vatandaş bulamayacak. Biraz da «Haklı beraber yaşamağa» çalış ve alış bay süflör.

Atillâ — Bir yukardan beri Kürd diye bir ırkın Anadolu'da mevcut olmadığını söylüyoruz. Sorarım sana illâ Kürd ırkı vardır demekle neyi kast ediyorsun.

Dr. — Peki birader, ne kızıyorsun. Kürdleri ben mi Anadolu'ya getirdim? yoksa yok, varsa var bana ne.

Atillâ — Hem seninle hiç bir akrabalığımız da yok.

Dr. — Allah razı olsun işte buna çok memnun oldum.

Atillâ — Varto tarihi, hiç bir zaman ailemizin hâtıratı değildir. Çünkü pederimin 1900 - 1946 yıllarına ait iki ciltlik basılmamış (Hayat ve Hâtıratım) adlı eseri, elimizde mevcuttur. Senin bu yola saplanman gayri mantıktır.

Dr. — Aman yarabbi, ne irsi mantık, ne irsi mantık. Yahu iki ciltlik hâtırat düzen adam, üçüncü cildi de düzemez mi? Pek alâ sizinki gibi böyle köklü bir Türk aile-

sinin Anadolu'daki iki ciltlik hâtıratına karşılık, Orta Asya'daki cenk hayatının, ciltlerce hâtıratı da olabilir.

O değil de şimdiye kadar bu iki kıymetli cildin basılmadığına üzuldüm. Anlaşılan sen o kadar becerikli değilsin. Merhum baban sağ olsaydı şimdi çoktan kapaklarındaki (Hayat ve Hâtıratım) i siler bu sefer de meselâ (Varta) tarihini yazar, Ankara'da da rahat rahat tab ederdi ve tabii bu şerefli miras için, bu gün sen serbest ötebilecektin.

Atillâ — Bizi büyük bir halk kitlesi destekliyor biliyorsun.

Dr. — Elbette biliyorum. Nitekim pederin öldürüldüğü zaman günlerce halk galeyana geldi, kaatili linç ettiler. Hükûmet duruma zor hâkim oldu, halkı yatıştırdı. Ondan sonra da bir matemdir gidiyor (!) değil mi?..

Atillâ — Merhum babamın öldürülmesi Türklük ve Cumhuriyet uğrunadır.

Dr. — İyi ya ben senin yerinde olsam bu hakkı iddia eder (hidemâti vataniye faslından) valideye maaş bağlatırdım.

Atillâ — Bir Atatürk'ün ilkelerini yayıyoruz, fakat, Türkiye hudutları dahilinde bulunan milletimizin dinî cepheden mezhep farklarının varlığını kabul ediyoruz.

Dr. — Aferin!.. gerçi bu deyişle mebusluğa hazırlandığını gösteriyorsun; fakat yine de şimdiye dek senin gibi Atatürk ilkelerini anlayan olmamıştır. Zâten merhum Atatürk te, mezhep ayrılıklarına (Lâiklik!) demişti.

Atillâ — Evet, babamı öz amcası Halil vurdu; bununla da öldürme meselesinin ideolojik gayelerle olmadığı anlaşılmasın.

Dr. — Ya! Demek Kürdçü Halil vurdu ha! vay hain vay!..

Cidden tarih ve aile hâtıratlarınıza yakışan en güzel ad, (Varta) dır.

Rahşan

KİMİL

Nivisêr : MUSA ANTER

«Bı çiya ketim Lo Apo

Çiya melûl bun rebeno»

Bahyé wê: 3 TL.

Evê kitêbê hun dıkarın ji vê adresê bixwazın:

Türbedar Sokak Trakya iş hanı No: 13

Cağaloğlu - İstanbul

A Y Ş O

Gökçe deli dolu bakışların Ayşo!
Yüzüne dal dal vurmuş toprağın kızılca sarılığı,
Bir türküdür gezer dudaklarında hiç bilmediğim

Delilo delilo,, delilo lo.
Ayşe! bırak şu bakraçları elinden sana neler diyeceğim.

Güneyden esen ılgıt ılgıt bu rüzgârda bir şeyler var
Dudaklarında garip bir gülüş çözemediğim,
Garip bir duman tüter şu tepede Ayşo!
Uzat ellerini bak sana neler diyeceğim.

Akça kara ateş kızılı bulutlar,
Diclede garip garip su içen bir koyun var,
Ayşo neden ıslacık yanakların?
Remoyu dün gözbebeklerinden vurdular,
Kederden mi? Dicle hep böyle bulanık akar,
Sarı mıdır bu topraklar hep böylesine?
Dicle senin gözlerinde boşalır, senin gözlerinde dolar.

Kına mı yaktın Ayşo! o güzel ellerine?
Eğilip çatlak ellerini öpesim geliyor.
Ayşo! karda üşümez mi ayakların?
Dizlerinin dibine yatasım geliyor.
İçimde bir şeyler var söyleyemediğim,
Dudaklarında kırık dökük bir türkü hiç bilmediğim.

Sana da birşeyler fısıldadı bu rüzgâr biliyorum.
Biliyorum sana da dokundu su içişi karakoyunun,
Ayşo! bırak şu bakraçları elinden sana neler diyeceğim.
Tutuver ellerimden de bırak kendini Dicle'nin sularına.
Ayşo! bir bilsen, bir bilsen seni nerelere götüreceğim.

TURGUT BORAN

Kürdler ve Türkler

(Baştarafı 2 de)

simalarından pek kolay anlayabilirsiniz. Simaların birbirine benzemesi yek diğerine kan kaynaması için başlıca sebeptir. Kendimize benzeyen bir çehre, kendimize benzeyen bir ruh demek değil midir? Karşılıklı bir itimadın doğması için kalblerdeki mefkû-

relerin müşterek olması kâfi değildir. Tabiatın saf evlâtları olan geyikler, kuşlar, balıklar da kendi nev'ilerinden olanlarla olanları yalnız şekillerinden tanımıyorlar mı?

Kürdlerin medeniyetçe bir kusuru varsa, bazı kısımlarının hâlâ aşiret halinde kalmasıdır. Fakat, Türkler'den de henüz aşiret hayatı yaşıyanlar yok mudur? (S: 10) Gerek Kürdler'in gerek Türkmenler'in aşiret şeklinden henüz kurtulamamaları, «Çöl» ile temasda bulunmalarının neticesidir. Çölde dâima seferler halinde aşiretler bulundukça, onlara komşu bulunan ahalilerin de göçebe ve silâhlı bir halde kalmaları zaruridir. Zira başka suretle ırzlarını, hayatlarını servetlerini koruyamazlar.

Kürdlerle Türkmenlerin aşiret hayatından kurtarılması yalnız bir suretle kabil olabilir. O da çöl'deki aşiretlerle bunların arasında Çinseddi gibi bir divar yapmaktır. Fakat, evvelce imkânsız olan bu iş, şimdi kendiliğinden mümkün bir hale girdi. Her felâketten bazan iyi bir netice çıkabilir. Hususiyle Arap milleti gibi bir din kardeşinden —velevki muvakkaten olsun— ayrı düşmemize ne kadar esef etmek azdır. Fakat, çöl ile vatanımız arasında askeri bir hududun vücut bulması, aşiretlerin hazerliğe geçmesine çok faydeli olacaktır. Zira, askeri bir hudud calı bir seddir ki Çinin meşhur Divarından daha ziyade mukavemetlidir. Gerek Elcezirede, gerek Irakda Çöl ile Kürdler ve Türkmenler arasında blokhavzalar yapılacak olursa az zamanda bütün aşiretler kendiliğinden hazerliliği isteyeceklerdir. Zaten, Büyük Millet Meclisi de bu aşiretlerin iskânına karar vererek Hükûmeti icrasına memur etmiştir.

Hülâsa, Türklerle Kürdler bin senelik müşterek din, müşterek tarih müşterek bir coğrafya neticesi olarak hem maddî hem mânevî bir surette birleşmişlerdir. Bugün ise müşterek düşmanlar, müşterek tehlikeler karşısında bulunuyorlar. Bu tehlikelerden ancak müşterek azim ile kurtulabilirler. (S: 11) O halde büyük bir kanaatle diyebiliriz ki bu iki milletin birbriini sevmesi her iki taraf için hem dinî, hem siyasî bir farizedir: Kürdleri sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir, Türkleri sevmeyen bir Kürd varsa Kürd değildir.

Ziya GÖKALP

«İçtimaiyat»

Silo

(Baştarafı 3 de)

hesabına çalışıp bir kaç kuruş alıyordu. Sonunda yakalandı. Hapiste şimdi.»

Oğullarımın biri hâkim, biri doktor olacak diyordun. Parlak hayallerin vardı. Her şeyi göze oldın. Alıştığın bir düzeni yıktın. Fakat başaramadın. Hepmizin kaderiydi bu. Yalnız başına yenemezdin.

V

Doktorun önüne bir külçe gibi yığılmıştın. Rapor vermedi. Savcı davayı takip etmedi. Kaymakam kovdu seni. Derdini kime anlatabilirdin. Jandarmanın koltuğunun altına değiştirerek koyduğu kızgın yumurtaların açtığı derin yaraları kime gösterebildin.

Jandarma, Zeyno bacı, Gezal anayı falakaya yatırmış, saatlerce döve döve yürütmüştü. Seni anlayan bir ilgili çıktı. Onu da susturdular. Vücudundaki yaralarla hangi kapiyı çalabilirdin.

VI

«Rüşvetsiz bir iş yaptıramaz olduk» diye kaç defa dert yanımtın bana. Ama bu korkuyla hiç bir hakkını aramak istemediğin zaman bile bir vergi gibi bunun senden alındığını söylemeyi unutmuştun.

VII

İssiz dağ başlarında kanun dışı adam olarak rastladım sana. Can diyorlardı, eşkiya diyorlardı. Jandarmalar peşinde, ölümle burun burunaydın. Kesilen başın sokaklarda sürünürken seni bu yola sürüklüyün sebepler üzerinde kimse durmadı. Bir karış toprak senin hayatında. Namusun, bütün varlığını. Bu hakkın da çiğnendikten sonra senin için yaşamakla ölmek arasında ne fark vardı.

Türküler yaktılar; ağıtlar söylediler. Aynı kaderin ağında daha bir çokları seni takip etti.

VIII

Radyoda Evdale Zeyne'nin bir türküsü. Yankı bir hava. Bütün ruhun, varlığıyla sürükler seni. Eygo nene uzun kış geceleri beşliğini sallayıp «Lori lawo lori; lori berxé lori...» ninnisini söylerken, mih'o dede çoğu defa bu türküyü tuttururdu.

Radyo kapatılır. «Emir var, Kürtçe dinlemek yasaktır.» Karakola çağrıldığın değil, türkünün yarıda kesilişi kahreder seni. İzdi-

rabın içinde çöreklenir. Hiç bir memlekette müziği yasaklıyan böyle korkunç bir kararın alınamayacağını anlatamazsın.

XI

Hudut boylarında gördüm seni. Kahramanca çarpıştın. Madalyalar verip, destanlar yazdılar sana. Bir vatan kurtardın. Fakat geçimini temin edecek bir karış toprağa kavuşamadın. Ancak gurbet elde gıdasızlıktan hastalanıp genç yaşında öldüğün zaman bir mezarlık yeri zor bulabildiler.

X

Senin köyünde okul yok. Çocukların kaderine terkedilir. Senin köyünde su yok. Tifo salgınları baş gösterir. Hayvanların bile susuzluktan ölür. Feza çağında taş devri insanların yaşadığı barınaklarda oturur, hayata kahredersin. Komşularından bazılarının yıllık geliri 700 liradır. Çoğunun toprağı yok, diğerlerinin de doyuramıyacak kadardır. «Allah açlığı düşmanımın başına vermesin.» Gıda yetersizliğinden binlerce kişi hastahanelere taşınır.

Huzur yok, güven yok. Yarınından emin değilsin. Kaderine hükmedemezsin.

Hiç yolu olmıyan köyleri bir yana bırak. En iyisinden yazın bile kağı arabaları zor işler. Jandarma, tahsildar ve seni aldatmağa gelen siyaset cambazlarından başka kim geçti bu yoldan. Onlar da atına binip seni yayan yürüttüler.

İşte yıllarca uğraştım bu yoldan sana gelmek için. Setler çektiler önüme; vurdular, ezdiler beni. Ama durdurmaadılar.

Şimdi bu yoldayım. Sana yaklaşıyorum. Kini, öfkeyi bırak, sahte samimiyetlere değil, imanlı sevgilere inan. Sen de bana doğru gel. El ele verip çalışalım.

Yarınından emin olarak huzur içinde yaşayacağın bir evin olsun. Çocukların okuyabilsin. Bol mahsul veren tarlaların, iyi süt veren ineklerin, koyunların olsun. Fabrika bacaları tütsün. Yeni yeni iş yerleri açılsın. Huzur içinde çalışıp karnın doysun. Medeniyete giden bir yolun olsun. Kimse dövmesin, bask ıyapamasın sana. Rüşvetsiz işin görülsün. Gürül gürül akan pınarların, tarlalarını sulayacak barajların, kanalların olsun.

Kısaca diyeceğim şu ki; insanca yaşama imkânları doğsun.

Selâm ve sevgiler Silo.

ASLANOĞLU

Geçen ay Doğu için neler dendi ?...

Geçen ay Milliyet Gazetesinde MEZARLARINDA YAŞIYANLAR başlığı altında Doğu ya ait bir seri yazı yayınlandı.

Bu röportajında Sayın NECMİ ONUR Doğunun bir parçası, bir köyü olan ŞİKEFDAN dan bahsediyor: Kısaca 20 nci asır ortasında hâlâ diri diri toprağa gömülmüş mağara adamlarının ızdırabından bahsediyor. Bugünkü Türkiye'de kimsenin bu insanların seslerine kulak vermediğini, polatı kacıların sadece seçim azmanları ay için ağaya haber saldıgını, doktor yüzü görmeyen bu insanların Türkiye'de demokratik rejimi böyle gördüklerini anlatıyor.

Bunlara göre devlet; sadece gördükleri jandarma karakolu ve nafakalarına ortak olan jandarma onbaşıdır. Asırlarca arpa ekmeği yiyip Dicle'nin çamurlu suyunu içmişler ve oh! devlet bu deyip Allaha şükretmişlerdir.

Ve daha sonra insanlarla hayvanların aynı inlerde beraberce yaşadıklarını, Kürtçe'den başka dil bilmediklerini uzun uzadıya yazmış ve mağarada politikadan, çalışan kadınlardan, boş gezen erkeklerden pislikten doktorsuzluktan ve okul okul diye feryat eden Şikefdanlılardan bahsediyor. Kadınlar «Acıyın bize, ne olur kurtarın bizi, görün halimizi utanın kendinizden diyorlar - mış.»

Bir röportajı ile Necmi Onur, sadece Batman ilçesine bağlı Şikefdan köyünde yaşayan insanların ızdırabını insan ni kalemi ile dile getiriyor. Halbuki, Doğunun her köşesi ayrı bir Şikefdandır.

TOPRAK

İstanbulda intişar eden Darendelioglu İlhan Egemenin aylık Toprak Dergisi 15. sayısında kendine has Doğu düşmanlığıyla memleket gerçeklerini görmeyerek DICLE - FIRAT adlı aylık gazeteye şöyle çatıyor.

PARASIZ DUYURU: «Kürt dili, Kürd edebiyatı, Kürd tarihi üzerine İstanbulda özel bir öğretim kursu açılmıştır. Bu kursta Arnavutların (50) yıl önce kendi dilleri içi nkabul ettikleri Lâtin alfabesinin Kürtçeye tatbiki şeklide öğretilmek tedir. Bir lira vereerk Dicle - Fırat gazetesi olan bu kurs-tan parasız faydalanabilirler. Meraklılara duyurulur.»

YÖN

27 Mart 1963 tarihli sayıda Doğu meselesinde yanılan kim? - Başlığı altında Hayrettin Uysal imzasıyla bir yazı neşredildi:

Bay Uysal Dr. Sait Kırmızı Toprağın daha önce yazdığı bir yazıyı konu edinerek şöyle söylüyor; Doğulu vatandaşa kendi dili ile hitap etmek yanlış, bilimsel değildir diyor ve gerçekle alakası olmayan bir takım rakamlar veriyor. Bu aydın kişinin cahaletine bakın ki Kırmancıya Kıрманço diyerek Kürd dilinin şöyle bir, tarifini yapıyor: «Çeşitli dillerden alınan birdil yığındır» ve dahası Kütçenin, Zazacanın Çerkescenin, Osmanlı İmparatorluğunun sun bir bölünme kalıntısı olan aile dilleridir (!) diyor.

Yazısında Hayrettin Uysal Doğuda idare dili, yasa dili Kürtçe olunca burada çalışacak bir yol ve kültürel bağları kapatacak bir yol olurmuş

Doğu kalkınmasını toplumca aydın Hayrettin Uysal böyle görüyor.

İSTANBUL RADYOSU

Şikefdan röportajları için İstanbul Radyosu şu ilânı sık sık tekrarladı. - Dikkat dikkat sayın vatandaşlar: 20 nci asırda Doğu Anadolu'da toprak altında mağara hayatını yaşayan vatandaşlarımızın acıklı hayatını yarınki Milliyette okuyunuz.

MİLLİYET

3 Nisan tarihli milliyete: Bir senatöre göre yatırımlar paylaşıldı. Başlıklı yazıda Tunceli senatörü (Y. T. P.) Mehmet Ali Demir Senato Başkanlığına verdiği «Doğudaki mahrumiyet bölgeleri ile ilgili olarak «genel görüşme» açılması ni istemiştir. Fakat teklifi red detmiştir. Tunceli Senatörü yaptığı uzun konuşmada bir süre önce gazetemizde yayınlanan «Mezarlarda yaşayanlar» röportajından pasajlar okumuş ve şunları söylemiştir.

«Plândaki yatırımlar bakanlar ile bakanların dostlarına ait bölgeler tahsis edilmiştir. Hükümet plân tatbikatında geri kalmış bölgelerin ön plânda tutulacağı vaadini unutmuş-tur» 1950 den 1960 yılına kadar D. P. Politikacıları «Vatanın Doğusu Batısı yoktur» saçma olağanı ile yurdumuzun geri kalmış bölgesi doğu ve güneydoğu Anadolu'nun gerçek ve tezelden çözülmesi gereken problemlerini yüzüstü bıraktılar. Ve o devrin politikacıları yatırımları kendi seçim bölgelerine aktardılar. Plân öncesi tatbik edilecek 1962 programlarında yine devlet plânlama teşkilâtının rakamlarından alı (Devamı 16 ncı Sayfada)

Beş yıllık kalkınma plânı ve Doğu

Kalkınma plânımızın ilk beş yıllığı, on bölümde düzenlenmiştir. Bunun 8. bölümü «Bölge Plânlanması ve Kalkınması» başlığını taşımaktadır. Bu yazımızda, Bölge Plânlanmasının geri kalmış bölgelerden olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya neler kazandırdığını inceleyeceğiz. Yüksek Plânlama Kurulunca kabul edilen «Plân Hedefleri ve Stratejisi» yatırım politikasında takip edilecek iki ana esas göz önünde tutulmuştur.

1 — Yatırımların en çok verimli sahalara yapılması,

2 — Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılışında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esasları göz önünde bulundurulması.

Türkiye'de, bölgeler arasında iktisadi faaliyet ve gelir seviyesi bakımından büyük farklar vardır. Dengeli bir kalkınmanın esas unsurlarından biri de bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Bu noktalardan hareket edilerek bölge plânlarına gidilmiştir. Bölgelerde yapılacak plân çalışmalarında geri kalmış bölgeler olarak, büyük bir öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başlanacaktır.

Plâncılarımız da yukarda özetlediğimiz gerçekleri ifade etmişlerdir. Fakat hastalığı teşhiste gösterdikleri mehareti, tedavide gösterememişlerdir. Çare olarak, seçimlerde çikilen nutuk edası ile:

«1 — Geri kalmış bölgelerdeki programların uygulanmasını takip ve işbirliği temin için Bakanlıklararası bir kurul teşkil edilecektir.»

2 — Bu bölgelere iyi evsafa memur gönderilecek ve bunlara iyi hayat şartları sağlanacaktır.

3 — Bölgelerdeki madenlerin değerlendirilmesinde, önemli bir rol oynayacak olan Keban Barajı Projesi süratle gerçekleştirilecektir.» denilmektedir. Keban Barajı Projesi üzerinde söylenecek çok şey var. Yalnız şu kadarını ifade edelim ki, gazetelerden öğrendiğimize göre biz «yapılacaktır, edilecektir» gibi laflarla milleti uyutmaya uğraşırken, Suriye, Batı Almanya Hükûmeti ile an-

laşarak bizim Keban Projesine benzer bir projeyi tahakkuk ettirmeyi başarmıştır. Böylece dolaylı olarak geri kalmış bölgemizin madenlerinin işletilmesinde faydalı bir hizmetti dokunacak olan Keban Barajı Projesi de şimdilik tavsamış görünüyor. Bu misâl de göstermiş oluyor ki gerek plân hazırlayanlar ve gerekse Hükûmet, Doğunun meselelerine bigâne kalmayı daha uygun bir politika olarak benimsiyorlar.

4 — Bölge Plânlanması yetmişmiş elâman azlığı yüzünden, ancak uzun bir vadede gerçekleştirilebilecek bir iştir deniliyor. Bu şu demektir: Ne yapalım Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmış olduğunu kabul ediyoruz. Fakat şu kör olasıcı elâman yokluğu sizleri geri kalmışlıktan kurtarmak için, bize imkân vermiyor. Bu izah tarzının tatmin-kâr olmadığı meydandadır. Şayet elâman azlığı mevzuubahis olsaydı beş yıllık plân nasıl meydana getirildi. Elman azlığı hence bir bahaneden ibarettir. Bunun arkasında bizim kestiremediğimiz başka sebepler olsa gerek.

Bölge plânları, Millî Plân manzumesinin esası bir koludur, yani tamamlayıcısıdır. Bu yapılmadığına göre bizim beş yıllık plânı sakat doğan bir çocuğa benzetebiliriz. O zaman buna plân denmez, milletin gözünü bozama denir.

Bölge plânlanmasını, 528 sayfalık bir eserde, topu topuna yedi sayfa ile geçiştir mek, bu plânlanmaları icap ettirdiği ciddiyetle bağdaştırmak mümkün değildir. Bu misâl de gösteriyor ki bölgemize realist bir gözle bakılamamıştır.

Bölge plânlanmalarına gereken önemin verilmeyişinin doğuracağı siyasî, sosyal yaralarının dışında iki büyük mahzuru daha vardır:

1 — Kalkınma yüküne katılacağız, fakat bunun semerelerinden istifade etmeyeceğiz. Böylece «Plân Hedefleri ve Stratejisi» nde kabul edilen sosyal adalet prensibi, zedelenmekle kalmayıp dengeli bir kalkınma temin etmek şansımızı da ortadan kaldırmış oluyoruz.

«Devamı gelecek sayıda»

Çıkarken

(Baştarafı 1 de)

da Devletle alâkası ve medeniyet payı jandarma ve idare adamlarının zülüm ve bas-kısı altında titremek ve bir kısmına verdiği rüşvetlerle haysiyetsiz bir hayat yaşamaktır.

Deng, bugünün Türkiyesinde her mese-lenin samimî inanç, demokratik nizam için-de şahıslara ve fikirlere saygı ile halledilece-ğine inanmaktadır. Çünkü, bugüne kadar geçerli olan kişisel çıkar ve görüşlerin neti-cesi meydandadır. Toplumumuzun dertlerine ışık tutmuş, köklü değişikliklere dayanan gö-rüş sahibi aydınlarla duyulan hasretin gide-rileceğine bağlı ümidimiz her gün biraz da-ha kuvvetleniyor.

27 Mayısın aydınlığında mutlu yarınlara yönelmiş bir Türkiye görmek zorunluğu her sınıftan halkın emelidir. Devlet teşkilâtı ve hükûmetin, şaşırtıcı saldırı ve işaretlere bak-madan hedefe ulaşmak için gösterdiği çaba sevindiricidir. Bu zihniyetin ışığı altında Do-ğu'nun çehresinin kazanacağı yenilik husu-sunda icra ve idare organlarının yanında yer almak Deng için bir borçtur.

Doğu bölgesindeki halkın hiç olmazsa ek-seriyeti kürtçe konuşur. Vatandaşlarımızın bu hakkına değer vermek bir yana, insanlık-la bağdaşmaz usul ve zorlamalarla bu tabii hakkın bir baskı vasıtası olduğu inkâr edile-mez bir gerçektir. Bugün, kapalı rejim ve karanlık devirlerin geride kaldığı yetkili ki-silerce tekrarlanan teminattır. Devlet idare-sindeki yanlış bir tutumun serbestçe tartışıla-

bileceği bir ortama girmiş bulunuyoruz.

Bugün, yalnız Doğuda ve Güney-Doğu-da değil, İstanbul ve İzmirle yerleşen vatan-daşlarımızın ana dili olan kürtçe'yi konuş-tukları gerçektir; vatandaşlarımızın bu hak-kına hürmeten, Deng, neşriyatının bir kısmı-nı kürtçeye ayıracaktır. Ve bu ağır sorumlu-luğu yerine getirdiği takdirde, halka hizme-tin tadına erecektir. Bu neşriyatla ortak sevgi ortak gayret ve eşit yaşama imkânları-nın daha çok kaynaşacağı ve milli bütünlü-ğümüze daha çok hizmet edileceği Deng'in sarsılmaz inancıdır. Bu, Anayasamız'da ifa-deşini bulan sosyal adalet ilkelerinin en aş-gari icabı ve garantisidir. Böylece kürtçe ko-nuşan vatandaşlarımızın siyasi ve hukuki te-minat altında olduğu belirtilerek zihinlerin-de duyulacak hasret en olumlu yöne çevrile-cektir.

Bir ülke üzerindeki insanların mutluluğu, siyasi birliğin içinde, vatandaşların tabii hak-larını serbestçe kullanabilmeleri ile orantılı-dır. 27 Mayıs ruhu ve Yeni Anayasamız bu teminatı milli birlik esaslarının temeli ola-rak sağlamıştır.

Deng, basın hayatında açtığı bu çığır ile, sosyal dayanışmamızı daha çok kuvvetlendi-recek; doğu-batı ayrımının bu yoldaki çalış-malarla silineceği inancına dayanarak hiz-met yolunda ilerliyecektir. Doğuyu, çoğunlu-ğumuz tanıyacak, bilecek, sevecek ve böyle-ce doğu terkedilmişlikten kurtulacaktır.

Deng milli bütünlüğümüzün ortak sevgi, ortak arzu ve eşitliğe dayandığını anlama-yanların karşısında olacaktır.

DENG

Doğu için neler dendi

Baştarafı 14 de nan neticelere göre, tesadüfi olarak alınan, doğu Anado-lunun 10 vilâyeti batının bakımından mukayese edildi-ğinde batıda bu 10 vilâyete dü-şen yatırım 376 milyon T. L. dir. Doğunun 10 vilâyetine ise yapılan yatırım 110 milyon lira dır. Üçte bir nispetinde olan bu yatırım fazlalığı zaten mev-cut olan iktisadî dengesizliği bir kat daha artırmıştır. 1962

plân öncesi yatırım programla-rı ismini taşıyan bu yatırımlar-ın Anadolu'ya düşen kısmı in-celendiğinde bunların doğuda vazife gören personelin amme mekanizmasının zarurî ihtiyaç-larının, jandarma karakol ve hizmet binalarının hayli yekûn tuttuğu görülür. Bunlar ileride milli gelire birşeyler katacak bir yatırım nevi olmaktan u-zaktır.

Bundan sonra 5 yıllık plânda

Doğuya yapılan yatırımlar me-şalesi önem taşımaktadır. E-sas zihinleri kurcalayan 5 yıl-lık kalkınma plânında doğuya yapılan yatırımlar nelerdir? 5 yıllık plânın bölge plânla-mak bölümünde yurdumuzun geri kalmış bölgelelerine önce-lik tanınmış mıdır? Ve bu ön-celik tanıma plân tatbikatın-da nasıl uygulanacaktır. Der-gimizin bu konu hakkında ge-reği kadar duracaktır.

Armanca Me..

Piştî 27 Mayîse (Sewra me) tirja azadi u serbestiyê da ser welatê me.

Deng, di nav rojname u mecmuayê me da rêveke nuh (teze) vedike: Ew ji, bi zîmanê kurdi nivîsandine!

Piştî Cumhuriyetê, zane u xwendîkarê me nivîsar u xwendîna kurdî bi harfê lâtîni hin ne bubun. Zîmanê me heta iro. hatibu gîredane. Zane u xwendîkarê me kî «ehlê-dîn bun», ewana nivîsandin u xwendîna kurdî bi herfê (êrebi = arabî) ne terikandin. Ew ji xîzmeteke pîr ewzele; lê ne bese!

Îro, xwendîkar u xortêd me zîmanê bav u bapîrên me hin bune. Tê gihîştine kî zîmanê kurdi, pîr kur u pîr hêjaye.

Vê carê, zîmanê bav u bapîran bi herfe lâtîni (goreyi elif ba Tırki) tede avakirîne Deng, bi vê xîzmetê şaxêke nuh (teze) li Tûrkiye vedika. Vê şaxêda em. rêwiye pêşînin. Armanca me jî welat u milletê mera xebate.

Deng, dizane ku dibeje kî: nivîsar u xwendîna zîmanê kurdî dîlxweşiya temamê xelkê Tûrkiyaê. Dî vê rêyêda çiqas xîzmet bete kirîne, xelkême ewqas serfînyaz bibê.

Lî jore me got kî, em rêwiye pêşînin. Me tevna zîmanê kurdî li darxîstîye.

Geli xwendîkaren delal (xweşhevîst) bi dest girtin u arikariye we emê nexşê zîmanê kurdî bibîne sêrî.

Vê carê barê me gelekî giranbu. Çaxêkî dengê we gihîştê Dengê, barê me yê pîr sıvîk bibê. Dest girtin u arikariya we xîzmeta zîmanê kurdî her tim pêsta herre.

Çi jî destê me bê em xwe jê na parêzin.

Armanca Dengê. derd u kulê rohilat dermankirîne. Deng dengê weye... Per u baskê Denge hunin. Dengê bi denge we bilîndbibe.

— Deng —

Deng

DOĞUNUN SESİDİR

Aylık, Siyasî, Sosyal ve Kültürel Dergi

Sahibi: ERGUN KOYUNCU

Yazı işleri müdürü: YAŞAR KAYA

Genel yayın müdürü: MEDET SERHAT

İDAREHANE: Türbedar Sk. Trakya İş Hanı No. 13
Cağaloğlu - İstanbul

Deng

DENGÊ ROJHILATE

Mehecarekê dertê Kovarekê siyasi, komelaî
Ozanendi, ye

Xwedi: ERGUN KOYUNCU

Midirê je pirs: YAŞAR KAYA

Midirê capkirînatêvay: MEDET SERHAT

İDAREXANE: Türbedar Sk. Trakya İş Hanı No. 13
Cağaloğlu - İstanbul

DENG

No:2 (15 Mayıs 1963)

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org



KURUKENDER (Kerambér) TOPLIYANLAR.

Doğuda diken önemli bir unsurdur; hem yenir, hem yakılır..

Yıl: 1 Sayı: 2 Fiyatı: 100 Kuruş

Deng için

Başmakale

Niyazi OKAYGÜN

Dün bir mektup aldık. İstanbul'dan, genç bir Üniversiteli hemşehrimiz yazıyor. Mektup şu:

«Türkiye'de, her cephesi ile çeri kalmış bölge olan DOĞU, bütün aydınlarımızın ve halkımızın başta gelen bir meselesidir. Bu bölgenin şartlarının değışebilmesi, o bölgenin şartlarını bilen kimselerin duygularını samimi olarak ifade etmesi ve çalışma stilye mümkündür.»

Bir gazetenin, bir mecmuanın çıkardığı bir yavrunun doğuşundan hemen hemen farksızdır. O, da öteki gibi bakım, ihtimam, şefkat ve gıda ister.

Hele bu yavru Doğu'da veyahut Doğu Anadolu meselelerine müteveccih bir gaye ile doğmuş ve onun için büyüme amacında ise mutlaka ve mutlaka bizden çok şeyler bekler.

Beklediklerinin en başında, ona abone olmak, onu okumak, tenkid etmek, fikir vermek gelir. Şayet yavru bizden aldığı bu gıdayı tam mânasiyle hazmederse, fonksiyonu genişler ve iftihar edilir bir evlât halini alır. Hazmedemez de şımarır aşırı hareketlerde bulunursa yer tokatı bizden oturur aşağı...

Ama bizim çocuklar umumiyetle akıllı usludurlar. Ne yapacaklarını bizden daha iyi bilirler. Nitekim mektubu ifade ettikleri gibi el atılması icabeden bir Doğu meselesi filvaki-mevcuttur. Biz bunu şahsen millî tesanüdün ışığı altında müşahede ediyor ve Doğuda bir sosyal dengenin zarureti inaniyoruz.

Beş yıllık kalkınma plânında, baş köşeye oturtulan bu sosyal denge lâfı, plândaki tevzi sisteminin aksak çalışması sonucu olarak doğuya şöyle bir dokunup geçmiş, kalkınmış Batı Anadolu'ya ise aslan payını sunmakta tereddüt etememiştir.

Anadolu Basınından tutun parlamento kürsüsüne çıkıp haykıran Doğulu Senatör ve Mebuslara kadar herkes bu fikirdedir.

İşte Deng Mecmuası, bu ve bunun gibi doğu Anadolu dertlerini dile getirecek, kadrosunun mesâi ve enerjisini zannımızca, sosyal dengenin bu detaylarına yöneltecektir.

Kendilerine başarı dilerken, halkımızın dikkletmekte olan bu fidana lâzım gelen gıdayı vereceğine inaniyoruz.

8 Nisan 1963

Deng'in geliş

Ben yemin edeyim, doğrudur de
Ses çıkarmadan değirmen dönmeyiz
Deng onbeş Nisanda çıktı
Farqin (Silvan) e 21 de geldi.

Biliyorum ki bugün yükünüz
ağırdır. Fakat bilin ki hiç bir
şey kolaylıkla olmaz. Arzu ve...
istek bizden, tevfik Allahtan....
Farqin'den sevgiler...

İsa ŞANS — Silvan

PESNe Ji DENGra

J'îstenbolê hatî bu dengek belav bu lî Rohilatê
Jê standibu min qendek şırtîrbu jî nebatê
Bî Tirk'î u Kurmancî xorta dide xebatê

Çi dengêki hêjabu iro hate guhêmin
Gelo gezo rîj yabu hûnek jê ket devêmin
Yan bina mîkêbu bayê ani pozêmin?

Yan den é Sorê bu ew radikî mîriya?
Yan ava heyatê xweş dihêlê xendiya?
Na... Agirê Zerdûşt'e şemalê dabu çiya...

Şero - Bîro, duakîn buna koalîsyonê
Millî Birlikê wera hukûdarê qanûnê
Rîha kîrî jî derda em x xîstîn hebunê

Mehmet Tîrîm — EROH —

Tercümesi:

Deng Dergisine Övgü

İstanbul'dan bir ses geldi, Şarkın bütününe dağıldı.
Ondak şekerkaşısından daha tatlı bir gend aldım
Gençleri Türkçe ve Kürtçe dili ile çalıştırıyor.

Bugün kulâbîma gelen ses ne değerli idi
Acep kudret helvası mı dökülmüştü ki ondan
biraz ağzıma düştü?
Yoksa rûzgârın burûnıma getirdiği misk koku mu ydu?

Yoksa ölülere can bağışlayan İsrâfil Surunun sesi miydi?

Yoksa dirilere hayat bağışlayan Abıhayat mıydı?
Hayır. (bunların hiçbirisi değil) Dağlar çarpır ışıık
Hz Zerdûştun ateşidir.

Şero - Bîra, koalîsyone,
Kanunun hakemi olan Millî Birliğe dua edin.
(Yaşasınlar ki) bizi dertlerimizden kurtarıp varlığa kavuştursunlar.

Silav - u evînl.

M. Tîrîm

Kürdvarî tarîx

Ez sond buxwîm, bêje yeqîn.
Aş na gere kî ne ke çeqîn
Dî pazdê Nisanê Deng derket
Dî bist u yekê hate Farqîn

Ez zanîm kî iro barê we girane. Lê hun
bizanîbîn kî
tîştêk bî sivikî... habe. Kwestîn u dîlxwezi
jî me

Tewfîq jî Xudê...

Evin jî Farqîn

— SILAVI —

Sevmek İçin Bilmek Lâzım

Deng dergisinin basın hayatına katılışı Doğu ve Güneydoğu bölgelerini ve oralarda yaşayan vatandaşlarımızın sosyal, ekonomik durumunu en aktüel mesele haline getirdi. Ülkemizde konuşulmasına dahi tahammül edilmeyen sosyal bir gerçeği ortaya atmakla Deng vatandaş-severlik ve milli birlik için gereken en büyük hizmeti yüklenmiş bulunuyor. Deng'in yarattığı tepki Türkiye'de gerçeklerimize ne kadar bilinemediğinin çok iyi belgütleridir. Demokratik rejimi kaçınılmaz bir idare sistemi olarak benimseyen kişilerin, devlet adamlarının anlayışları sayesinde sosyal derterimize çare bulunabilecektir.

Telaş neden?

Henüz birinci sayı ile basın hayatına katılan bir dergi için koparılan fırtınalar neden? Bu telaşın kaynaklarını şurada buluyoruz: Aydınlarımız Devlet teşkilatında vazife alanlarımız, halkımıza ışık tutacak olan basın kurumlarımız, ülkemizin sosyal gerçeklerine çok uzaktırlar. Bu gerçeklerin açıkça tartışılacağı ortama yeni girmiş bulunuyoruz. Hissî çıkışlar ve ezbere konuşmaları bir müddet daha devam edecektir. Deng etrafındaki fırtına eski zihniyetin, alışkanlığın ve dar görüşlülüğün idare ve fikir ortamımızdaki kalıntılarıdır.

Vatandaşlık vazifelerini yerine getirmekten sakınmayan etnik bir grupun veya bir zümrenin kendi diliyle konuşup yazması kadar tabii bir hak olabilir mi? Otoriter rejimlerden demokratik idarelere kadar dünyanın neresinde bir zümrenin diliyle konuşup yazmasına engel olunduğu gösterilebilir? Bunun izah ve savunmasını yapmak mecburiyetli kadar garip bir durum olamaz.

İnsanın kendisine yapışık ve hiç bir hukuk kaldesinin izin veya yasaklamasına lüzum kalmadan kullanacağı ve istifade edeceği bir hakkı, bildiği dili yazmak ve konuşmaktır. Vatandaşları hep aynı kandan aynı dili konuşur ve yazar bir ülke gösterilebilir mi? Sosyal, ekonomik ve siyasî birlik içinde beraber yaşayan ve yaşayacak olan zümrele-

rin farklı dil konuşmaları ve ayrı dinî inançta olmaları cemiyet hayatının yapısındaki şartlardandır. Bir yemek dahi değişik maddelerin sentezinden sonra adını ve tadını alır. Kaldı ki çağımız buluşları ve teknolojik ilerleme millet unsurlarının muhafazakar perdesini indirmiştir bugün. Önemli olan insan ve insanlıktır; kan ve dil değil.

Bizden uzak tarih

Dünya hukuk ve siyasî tarihi bir takım gözü dönmüşlerin insanlara karşı tatbik ettikleri metotları «İnsanlığa karşı cürüm - genocide» adı ile kara sahifelerinde saklamaktadır. İnsanların fânî varlıklarını yok etmek bu cürümlerin tek sahası değildir. Bir grupun, zümrenin haliz olduğu dil, dinî inanç, kültür gibi değerlerini de yok etmek genocide'dir.

Dünyanın neresinde olursa olsun bu yolu seçecek devlet teşkilatı bir baskı makinesidir. Hükümet bir zulüm aletidir. İdare cihazı kendini aşındırmak ve yok etmek için boşuna dönen bir çarktır.

Çözüm yolu

Türkiyemizde gelince, hükümet ve idare edenler sosyal meselelere demokratik inanç ve insancıver bir anlayışla bakmaktadırlar. Bu da bütün Türk vatandaşlarımızın yarına güven ile bakmasını mümkün kılan en büyük teminatıdır. Sosyal ve siyasî birliğimizin temeli olan değişik zümrelerin kendi dillerini konuşmak ve yazmak istemeleri ve yetkililerin buna kolaylık göstermesi millî birliğin en tabii icabıdır. Ancak bunu böyle bilmeyen ve ya böyle kabul etmekten mahrum olanlar millî sınırlarımız içindeki vatandaşların his ve arzularına karşılıklı ve Türkiyemizin mutlu yarınlarına engel olabilirler. Millî sınırlarımız içindeki vatandaşların bir kısmının his ve arzularını hoş karşılamıyorsak beraberlik ve bütünlüğün asıl değerini bilmiyoruz ve ya bilmemezlikten gelecek kadar yurdumuz gerçeklerine yabancımız.

Doğunun hastahıkları teşhis edilmiştir: Yol yok, okul yok, doktor yok, en başta gelen insan gibi yaşama anlayışı yok. Bunları el bir-

liği ile düzeltereğiz. Doğunun daha fazla ihmal edilmesine göz yummak halkımızın tamamının huzur içinde yaşamasına karşı çıkmaktır.

Yeni zihniyet

Deng etrafında koparılan fırtınalar neticesi basınıma sızan ve kulağa gelen haberlere bakılırsa istihbarat teşkilatlarımız, Millî Güvenlik Kurulu, Bakanlar Kurulu, doğunun sosyal ve ekonomik çehresinin değiştirilmesini en iyi hal çaresi olarak belirtmişlerdir. Hükümet, gerekirse beş yıllık plânda bazı önceliklere baş vurmaya düşünmektedir. Bu iyi niyetler hareket noktası olursa mesele kolayca halledilebilir. Millî gelir dağılımındaki dengesizlik doğuda daha acı neticeler gösteriyor. Türkiyenin kalkınmasından söz edilebilmesi için hiç olmazsa doğunun bugünkü seviyesinin değiştirilmesi gerekir.

Aydınları uyurma

Kalem ve fikir sahipleri aydınların yapacakları tek şey yurdumuz gerçeklerinden olan doğu derterini üzerine ciddi olarak eğilmeleridir. Hâlâ eski anlayışla sosyal gerçeklerimizin derinine inip nedenleri bulmadan fikir ileri sürmek yılların hiç bir tecrübe bırakmadan akıp gittiğini gösterir.

Kürtlük ve Kürtçülük

Kürt asıllı vatandaşlarımızın kendi dillerini konuşmalarını yasaklayacak bir idare ve zehniyet düşünülemez. Konuşulan dilin yazılmasındaki mahzur kesin olarak izah edilebilir mi? Kürtçe konuşmak ve yazmak serbestisine inanan vatandaşlarımıza Kürtçülük adı altındaki saldırılar gerçeklerimizi bilmeyen sorumsuz ve çıkarıcı çevrelerden gelmektedir. Muayyen kişi veya zümrelerin çıkarım düşüncilerine sorumlular elbette aldırınacaktır.

Ayrımcı maksat taşıyanlar, fikir ve görüşlerini apaçık söylememek, karanlığa sığınarak derterinin tedavisini değil derinleşmesini diler ve beklerler.

Bir bölgenin perişanlığını söylemek, bunun hızla düzeltilmesini istemek millî bütünlüğün icabı değil midir? İnsanların yer altından çıkarılıp insan gibi yaşamalarını temine çalışmak ayrımcılık mıdır?

Kelepçeli Basın Mensupları

Deng, henüz basın hayatına girmeden bir kısım gazeteler Deng mensuplarının hakkında tahkikat açıldığını, Deng kadrosunun tevkif edileceğini devamlı surette yaydılar. Bunlara aldırın olmadı. Çünkü bir tahkikat olursa evvelâ Deng mensuplarının bilmesi gerekirdi. Kanuni hiç bir işlem yokken, hukuken gizli olması lâzım gelen tahkikattan bu gazeteler nasıl haberdar oluyor ve bu gazeteler, neye dayanarak haklarında kanuni takibat yapıldığı kendilerine bildirilmeyen kimselerin tevkif edileceğini, hapse yollanacağını yazabiliirdi? (Meselâ 19 ve 20 tarihli Son Havadis).



Yaşar Kaya

Bu çevrenin ilgileri âdetâ tahrik eden neşriyatı netice verdi: 29 Nisan 1963 günü Mes'ul Müdürümüz Yaşar Kaya, Basın Savcılığına çağrıldı. Bir hayli uzun süren ifadesinden sonra basın savcısı yardımcılarında İsfendiyar Barüonu, Yaşar Kaya'nın T.C. Kanununun 142/4 ve 6 bentlerine göre yargılanıp tevkifini talep ederek Yaşar Kaya'yı mevcudun Dokuzuncu Sulh Ceza Mahkemesine yolladı. Sorgusu yapılan Yaşar Kaya 9 Sulh Ceza Hâkimliği tarafından tevkif edildi. Ve Sultanahmet Cezaevine gönderildi. İki gün sonra tekrar Savcılık tarafından çağrılan Yaşar Kaya, mahkemeye getirilen adi suçlularla beraber kollarına kelepçe takılarak adliyeğe getirildi. Mes'ul müdürümüz hâlen cezaevinde mevkuf bulunmaktadır. Duruşması yakında başlayacaktır. Müstakil mahkemelerimizin afdanmıyacağından emin olarak günlerini kitap okumakla geçirmektedir. Yaşar Kaya İktisat Fakültesi son sınıftadır ve imtihanlara çok az bir zaman kala tevkifi Üniversitesi arkadaşlarınınca düştükleri tek noktadır.

30 Nisan 1963 günü Genel Yayın Müdürümüz Medet Serhat Savcılık basın bürosuna çağrıldı. Bir gün önce Yaşar Kaya'nın Savcılık tarafından hiç bir kanuni dayanak olmadan tevkif talebi ile mahkemeye sevki karşısında, M. Serhat, savcılığa gitmeden önce hapishane hazırlıklarını yapmayı uygun buldu. Ve Deng dergisinin 2. sayısı için son görüş ve temennilerini tekrarladı.

Basın savcısı yardımcılarında İsfendiyar Barüonu, ifade almaktan ziyade hınçlı idi. Deng dergisini hiç alâkadar etmeyen bir takım sualler soruyordu. Genel Yayın Müdürümüze, Basın Kanunun ve Ceza Kanunun çerçevesindeki bir tahkikattan ziyade daha önce empoze edilmiş sorular ve sonra hangi yazıda ne gibi suç işlendiği belirtilmeden kürtçülük yaptığımız iddia ediliyordu. Savcıya göre kürt yoktu Türkiye'de. Genel Yayın Müdürümüze göre, resmi istatistikler bir milyon altı yüz bin gösteriyordu. Medet Serhat tarafından yazılan (Armanca Me...) başlıklı kürtçe yazının mahiyeti soruldu. Daha önce

yapılan tercümenin yanlış olduğunu ileri süren Medet Serhat bâhisi geçen yazıyı tercüme etti ve yazının suçla değil politik bir tâbirle ilgisi bulunmadığını belirtti. Ama netice malûmdur: T.C.K. nun 142/4 ve 6. bentlerine göre yargılanıp tevkifini talep ve iddia ederim. Fakat 1. Sulh Ceza Mahkemesi bu talebe aynen uymayıp, Medet Serhat'ı 2000 lira nakdi kefaletle serbest bıraktı.

Asıl görülecek durum bundan sonraki safha idi. Gazete muhabirleri gazetelerine nasıl bir haber vereceklerdi? Tevkif mi, tahliye mi? Genel Yayın Müdürümüzün arkadaşları merak içinde bekliyorlardı. Foto muhabirleri henüz mahkeme kapısını terk etmemişlerdi. Medet Serhat mahkeme kapısından çıkınca ne oldu sorularına karşılık «Ya... ben nerden bulacağım şu anda 2000 lirayı?» Kısa bir duraklamadan sonra durumu öğrenen Deng kadrosu ve Medet Serhat'ın arkadaşları hemen etrafa koşuştular. Ertesi gün tatildi, yarım saate kadar para vezneye yatırılmazsa Medet Serhat o gününü cezaevinde geçirecekti. Medet Serhat'ın arkadaşları saatlerini rehine koymak, yüzüklerini satmak suretiyle derhal 2000 lira yatırdılar. Fakat Genel Yayın Müdürümüzün cezaevine gidip Giriş - Çıkış muamelesini yapması gerekirdi. Polis, Medet Serhatı jandarmaya teslim etti. Jandarma basın mensubu olan Genel Yayın Müdürümüze kelepçe takarak cezaevine yolladı. Görevli jandarma onbaşısı (ki Kars'ın Selim kazasından olduğu için M. Serhat'ın hemşehrisi idi) basın mensuplarına kelepçe takılmıyacağına dair hatırlatma yapıldı «Öyleydi abi, ama bugün emir aldık, tatbika mecburuz» diyordu. Onbaşısı veya yolda yürüterek —ısrarlara rağmen vasıtaya bindirilmeden— «yürü l'en» diyen jandarmanın ne günahtı vardı? Basın mensuplarına kelepçe vurulması bir hayli fırtına koparmıştı! Ama şimdi dinleyen kimdi?

Iro Here Subê Were

BUGÜN GİT, YARIN GEL...

Ahmet KEMAL

Medenî milletler seviyesine erişmek için son aylarda iktisadî bir çaba gösteren Türkiye, maalesef henüz kendi vatandaşına nasıl muamele edeceğini dahi bilmemektedir. Gerçi 961 Anayasası ile vatandaş can, mal ve haysiyetini teminat altına almışsa da, bu da evvelkiler gibi yalnız hukuk kitaplarında ve kanunlarda kalmıştır. Tatbikat ne yazık ki bunun aksini göstermektedir. Şimdi size bunun çok acı ve fakat gerçek bir mîsalini söyleyelim: 17/4/1963 tarihli Milliyet gazetesinde aynen şu haber var (Dört köyde jandarmalar köylüleri kamçılar). Gerekçe ise iki firarı kaatîle yataklık ettikleri tahmin ediliyor ve Kulp'un Raşkan, Havre Mamikan ve Malagarve köylüleri hayvanlar gibi, köyün kadınları sırtlarına bindirilerek kamçılanıyorlar.

Bu memlekette bilindiği gibi zabıta kanunu, Bağimsız Adliye ve bütün bunların üstünde Anayasa var. Yalnız tatbikat yok, murakabe yok. Bunun aksini iddia edecek olan mesul makamlar lütfen tahkikat neticesini umumi efkârâ açıklasınlar da bu zavallı Doğulu vatandaşlarımızın lââyık olduğu muameleyi öğrenelim.

Artık tekâmül etmiş bu atom çağında bu gibi muamelelere son verilmeli, dili, milleti, mezhebi ne olursa olsun aynı bayrak altında yaşayan insanlara eşit muamele yapılmalı ve mevzu kanunlar tatbik edilmelidir. Şunu da bu arada belirtmek isteriz ki halka Orta Çağ feodalite rejimlerinde tatbik edilen gayri insani muamelelerin devri geçmiştir. Bunlar birike birike iyi neticeler tevhit etmiyebilir. Bu uğurda insanlar şimdi seslerini yükseltiyorlar, haklarını arama yollarına başvurabiliyorlar artık.

Mes'ul makamlara soruyoruz: Ve biliyoruz ki bu sorular cevapsız kalacaktır. Bu dört köy halkından kaç kişinin kaatillere yataklık ettiği tesbit edilmiştir? Kaç köylü kamçılanmıştır? Bunlardan kaç kişi hakkında kanunî kovuşturma açılmıştır? Sebep ve sebebiyle yere Anayasanın sarîh beyanı hâlinde dayak atan jandarmalar hakkında ne gibi bir tahkikat yapılmıştır. Bütün bunların cevapları alenen açıklanmalı ve bir daha bu gibi muamelelerin olmayacağına vatandaş emin olmalıdır. Yoksa şeref ve haysiyeti her zaman için tehdit altında olan Doğulu elbetteki kendini emniyette hissetmeyecek ve devlet otoritesinden yana olacağına kaatillerden yana olacaktır. Ne acı bir gerçektir ki kaatiller bile jandarmaların yarattığı bölgedeki bu terör havasını yaratmamış bilakis bundan istifade cihetine gidip daima Kürt'leri saymış ve sevmiş, bu suretle onların sempatisini kazanmıştır. Halbuki bu sempatyî çok daha kuvvetli olan devlet otoritesi kazanamaz mıydı? Fak tabii ki kazanırdı. Fakat senelerden beri bu bölge halkına, insanlara lââyık muamele edilmemesi neticesi halk bu ortodien soğumuş ve artık yardımcı olmaz olmuştur. Buna sebep yine idarenin zandisidir.

3

Hâdiseler yaratan dergi

Deng dergisi daha birinci sayıda Türkiye'de hâdiselere sebep oldu. Deng, bugüne kadar üzerinde durulmamış, hattâ durulmasına lüzum hissedilmemiş sosyal bir gerçek ortaya attı: Lâtin harfleri ve Türk alfabeye göre ilk defa Türkiye'de Kürtçe neşriyat yapmak Deng dergisinin açtığı çığır oldu.

Deng, hacmi ve tirajının binlerce misli bir tepki yarattı. İstihbarat teşkilâtlarımız, Millî Güvenlik Kurulu, Bakanlar Kurulu Deng üzerinde inemle durdular. Gizli toplantılar yapıldı.

Deng'le beraber Türkiye'de «Kürt problemi» ortaya atıldı. Gazetemizin büyük manşetlerle Kürtlere dair haberlerle doldu. Cumhuriyet, Milliyet gibi ciddi gündelik gazeteler Deng'in çıkışı dolayısı ile ortaya atılan tekliflerin meseleye bir yenilik getirmeyeceğini belirttiler. Meseleyi kabul edip ona göre tedbir alınması lüzumunu belirttiler. Meselâ Cumhuriyet Gazetesinde Ecvet Güresin (Yok demekle yok olmuyor) başlıklı yazıda aynen şöyle diyordu: «İster Kürt, ister üçok, ister kurt diyelim Türkiye'de bunlarla ilgili mesele vardır ve bu mesele günbegün önemini azaltmadan devam eder gider. Yok kabul etmekle davayı halledilebilecek kolay. Ama görüldüğü ki halledilemiyor.» ve bir takım tedbirler tavsiye ettikten sonra yazısını şöyle bitiriyordu: «Ancak tedbir sadece kuvvet değildir. Tedbir doğuda yaşayan ve hiç bir şeyden haberi dahi bulunmayan milyonlarca vatandaşın ve bunların içinde kendini Kürt kabul etmiş olan yurttaşların bu vatanda biraz daha refahı, bu vatanda eğitimi, bu vatanda kardeşliği bulabilmeleridir.» (22 Nisan 1963 tarihli Cumhuriyet).

28 Nisan 1963 tarihli Milliyet Gazetesi Durum sütununda: «Özellikle doğu ilirimizdeki geri bölgelerde yaşayan bu vatandaşlarımıza şimdiye kadar hükümetlerimizin gereken ilgiyi gösterdiği iddia edilemez. Kürt meselesini ele almak daima tehlikeli bir konu addedilmiş ve bu alanda yayını yapılması istenmiştir. Anlaşıldığına göre söz konusu yayını organlarının kapatılması ve adı geçen grupların sıkı bir şekilde takibi düşünülmektedir. Ancak bu tedbirler Kürtçülük davasını kökünden halledecek çarecekçi tedbirler düşünmenin zamanı gelmiştir...» deler değildir. Meseleyi cesaretle ele almanın ve gerilmektedir. Ayrıca Yön ve Sosyal Adalet gibi haftalık gazeteler de aynı fikre katılırlar.

Ancak, Demokrat Parti mirasının hatıraları ile halkın hislerini okşayarak tutunan gazeteler hiddetlerini son damlasına kadar yağdırdılar: Tercüman, Son Havadis ve Yeni İstanbul doğu mevzuunda da diğer meseleler gibi fikirden yoksun olduklarını hemen gösterdiler. Bu gazeteler işi Rusyadan, Barzaniden tâ Nazım Hikmete kadar uzattılar. Böylece halk efkârını şaşırtmak istediler. Tercüman'da Ahmet Kabaklı iki yazı ile esaslı bir fikre sahip olduğunu pek âlâ bu mevzu ile de belirtti. Acaba Bay Kabaklı 22 ve 26 Nisan tarihli yazılarında ne demek istediğini kendisi de anladı mı?

Eğer hükümet edenler bu eski Demokrat Parti

Doğunun Kaderi

Yazan:
İsmet Nizami

Yüzyıllardır «unutulmuşluğun çilesini çeken» Şark'ın olanaksızlığı - yetersizliği - bîkesliği öyle bir, iki kuru cümle ile ifade edilebilecek gibi değildir.

Bugün (Batı) dediğimiz cennet köşelerinden ayrıp (Mahrumiyet Bölgesi) anlamında kullandığımız «Şark'ı» Şark yapan nedenler yüzeyde değil, bilâkis yâziyılarda gerilerde aranmalıdır.

Tabiatı icabı içine kapanık olan muhafazakâr Şarklı, Osmanlı İmparatorluğunun en şaşaalı devrelerinde dahi bir köşeye atılmak ve müstakil (Etrak Beylikleri) halinde idare edilmekten kurtulamamıştır.

Şark daha o zamanlardan beri asayişsizliğin, derebeyliğin gerçek yuvası olmuştur.

Devletle alakası sadece vergi vermek ve sefere iştirak edip kahramanca ölmekten ibaret olan Şarklı'nın hem kaderi daha o zamanlardan çizilmiştir.

Medeniyet kapısına koşan Şarklıya ilk çelme o zamanlar atılmıştır.

Hakkını arıyan, zulme baş kaldıran, gerçeklerin peşinde koşan Şarklı maceraperest değildir; asi değildir. O sadece (İnsan) lığını, (Vatandaş) lığını kabul ettirme çabasıdadır.

Medeniyetten bi-haber Şarklı gerici değildir. Medeniyete susamış olan Şark, eğer bazı hamlelere bigâne kalmışsa; bunun vebalini Şark'ın uyanmasını menfaatlerine aykırı görenlerde aramak gerekir.

Şarklı gerçeklere sırt mı çevirmiştir? Asla...

Vatandaşlık gerçeklerini ifade geri mi kalmıştır? Askerlikten mi kaçmıştır.. Vergi mi ödememiştir? Değil... O halde Şarklı niçin töhmet altında bırakıl-

mış, niçin hor görülmüş ve niçin, samimiyetle uzatmış kolları seneler senesi bomboş kalmıştır?.

(İnsan) olduğunu, bu vatanın evladı olduğunu haykıran; kabul ettirmeğe çalışan Şarklı anlayış yerine, «Şark'takileri sürelim» teklifleriyle karşılaşmıştır.

Bir gün olsun, «Bu vatanı ben kurtardım; kimi, nereden kovuyorsunuz?» dememiştir.

İstiklâl Mücadelesinde tek başına bırakıldığını, buna rağmen kendi mücadelesini yaptıktan ve düşmanı temizledikten sonra Batının (Ege ve Marmara Bölgeleri) yardımına koştuğunu öğünç vesilesi yapmamıştır. Çünkü Şarklı'nın (Vatan Şuuru) Millî Misak'ta ifadesini bulan «Vatan bir bütündür...» tarihi gerçeğinin o hengâme içinde, o ölüm - kalım mücadelesinde dahi gölgelenmesine razı olmayacak kadar kuvvetlidir.

Şimdiki Şark, o eskinin her şeyi affeden, sol yüzüne yediği tokada rağmen sağ yüzünü de uzatan mütevekkil Şarklı değildir artık. Suni peykleri mağarastın kovuğundan izliyen Şarklı, menfaatinin şuruna ermiştir bugün.

İktisadî refahın kepçe ile dağıtıldığı ortamda, Şarklı elbetteki kaşığa kanaat etmiyecektir.

Şark'ın gerçeklerine eskisi gibi sırt çevirenler, Şarklı'nın sabıra dayanan ezeli felsefesine sığınmayacaklardır artık.

Şarklı uyanmıştır. Şark'ın güzide evlâtları onu menfaat bezirganlarının istismar düzeyi olmaktan kurtaracaklardır.

Şark mutlaka (İnsan) lığını kabul ettirecektir. Çünkü zaman hükmünü vermekten gecikmiştir.

İsmet NİZAMİ

hayırsız mirasçılarının zihniyetinde olsa idi doğuya kardeşlik, iktisadî tedbir, sosyal huzur yerine «sün-gü tak hücum» işareti verecekti. Bereket ki hükümet edenler yılların tecrübesinin dışında yurdumuzun sosyal yaralarına uzak görüş ve insan sever anlayışla eğiliyorlar...

Basınıımızdan bu çizgilerden sonra Deng için yapılan gizli toplantılardan gazetelere gelen ve kulağa sızan haberlere göre Bakanlar Kurulu sırf kürtçe

neşriyat yapıyor diye bir derginin kapatılmıyacağı neticesine varıyor ve eğer suç unsuru olan yazılar neşr edilirse bunların süratle mahkemelere sevkî için ilgililere uyarmada bulunmayı uygun buluyor. Bundan daha tabii ne olabilir. Suç yalnız kürtçe işlenmez ki. Türkçe, İngilizce, Fransızca, Ermenice, Rumca hasılı her dilden işlenebilir. Kürtçe yazmak suç değil, ama kürtçe de suç işlenirse müstakil mahkemelerimiz buna seyirci kalamazlar ki...

Ayşoya Mektuplar

Başaklar diz boyu dağlarda bacım
kmalı saçlarında unutulmuşluğun acısı
güzlerimiz bir noktada asılı kaldı
bulutlardan medet umduk
aç köstebeklerle dertleştik yıllar yılı
bir garip yağmurda sustu türkülerimiz

Başaklar diz boyu dağlarda bacım
gene gözlerinde 'o ıstık alı yeşilli
yılların karanlığında yitirdik dileklerimiz
gökle toprağın karanlığını ayırt edemedik
bir rüzgâr vakti çatladı dudaklarımız

Ne desem sana lo...
deve kışından farksız halimiz
kimimiz kumlara başını gömsüdü, daha ana memesi
ne doymadan
sabah akşam demedik, seraptan serapa koşuştuk
bir garip boşlukta kasıldı ellerimiz

Bekle dediler
bekledik yıllar yılı
bekliye beklîye topraklar çatladı lo...
gökte yıldızlar sıkıntılarında sarardı artık
ay aralarına alıp cümlesi bir türkî tutturdular
DELİLO LO
DELİLO LO

Dağlarda ekinler diz boyu bacım
göz yaşlarıyla sulandı yıllar yılı
bir kadının naylon çoraplı bacakları
günah kızlarının davul zurnayla oynadıkları bir
sabah
sosyete Melâhatun çılgın kahkahaları
sıl şu gözlerinin yaşını artık
başaklar diz boyunu geçti Ayşo

Bir garip çöl treniyiz Ayşo
tüm seraplar durağımız oldu
nasırlar ayağımıza pabuç, tezek parfümümüz oldu
ne halimizi soran var, ne de bizi arayan
dağlar hüzünlü, dağlar mor, en kötüsü bakışların
mor

bir garip gazel dolaşır çöllerde
herkes göklere erişti
biz çöllerde susuz kaldık
bize çok yazık oldu.

Turgut BORAN

Doğuda Ayşo Batıda Ayşedir. Arabistanda Aiva
derler. O bazan Ayda bazan Ayşan olur.

Beni ilgilendiren onların bulunduğu yer değil,
içinde bulundukları acı şartlardır.

Benim AYŞO'm belki bunların en bahtsız. Di-
yarbakır'ın Sarıcak köyünden. Onu tanımıyorum.
Bir kez dereye giderken gördüm. Asaleti ve güzelli-
ği ile dikkatimi çekti. İsmi bilmediğim halde onu
içimden AYŞO diyelim geldi. Bu mektuplar Sarıcak
köyünün güzel bahtsız AYŞO'suna yazıldı. Onu tanı-
mıyorum; fakat içinde bulunduğu çevreyi çok iyi bili-
yorum.

T. B.

Baxçé Kemâl Paşa

Bu türkî:
İstiklâl Harbi yıllarında Kığı
(Geği) dolaylarındaki halk tarafın-
dan terennüm edilib tazeliğini hâlâ
muhafaza etmektedir!

Dilê min buyê serê du dılan
Destê min bune kilita ber paşılan

Ez jî ku vekim minê baxçê Kemâl Paşa
Baxçeki sosin û wan gulan

Xezalamin û gula min zinnêrda
Gulan perrê xwu vedanêser hal û holda

Mêla xortêd vi zemani di qizanda
Dilê min jî te juna lî mîr da.

TEKÂMÛL NAZÂRIYESİ

Ama bu seferki Darwin'in değil, Ahmet Ka-
bakkının nazariyesidir. Tabii daha mütেকâmil-
dir bizim Ahmet'inki.

Mesela papaz Dârvîn, insan soyunu yalnız
maymun'a bağlıyordu ki, eh nihayet insan da
hayvanı natik (Konuşan hayvan) dır. Fakat;
Ahmet insan soyunu ikiye ayırdıktan sonra
bir kısmını asil, mütেকâmil, mütêhakkim ve
daima haklı sayıyor ki bu sınıfı soyca hayva-
na değil bitkiye bağlıyor. Mesela Ahmet Ka-
baklı gibi.

Diğer kısım ise daima suçlu, hain, haksız
ve bu bitkisel soylu kişileri sırtında taşımaya
mecburdur ki bunlar soyları hayvandan gelen
insanlardır. Örneği : Kürdler gibi. Zira Ka-
bakhya göre Kürd demek, Kurd demekmiş.

ÇİROK — HİKÂYE

Siyabendê Silivî

Çiroka Siyabendê Silivî ji, çirakek ji çiroken meyi kevn û şerîn e; wek çiroka memê Alan û Silemane Sındî û yen dîn. Kesik bî ci nîzanê kî kengi ev çirok hatiye gotin. Lê ji pîrsna te tê zanin kî ev çirok bî hezar salan kevnê. Meselâ dî dilokî ke dî Siyabend wîha pesne xwe di de!

«Ez Siyabend'im, Siyabendê Silivî
Xwedî ye tîr û kevane e zivî.»

Tê xuyani kî ev çirok, dî dewra tîr û kevane da hatiye gotin.

Lî cîna ji wê çirokê ra dibên «Çiroka Xecê u Siyabend». Ev çirokek bî dilok e. Lî rojhilatê dî şibî Leyl û Mecnun, Yusuf û Züleyxa, Ferhad û Şîrin, Lî Rojavayî ji, mîna Roméo û Juliet û yân Pol û Virjîni ye ji nav ji tê dîzanin kî Siyabend Silivî yî. Yânî Silvanî (Mîya Farkînî) ye.

Bî Kurtîki çirok wîhaye:

Xecê, biê dilê wê danê yekî. Siyabend, Xec dî Roja daweta wê da ji destên heft burayên wê u dest girtye (dergiştîye) wê revand û bîrî bû serê Sipanê (Çiyaye) xelatê.

Rojkê Siyabend serê xwe dani bu ser çoga Xecê u dî xew re çu bû. Ji dur ve Keriye (garane) gakovî derbas dî bû û dî çu ser delava. Dî Keri (garane) de çêlekî, ciwanegayek u heşt gayen dîn hebun. Ciwanegayek dî rex çêlekê dî çu û ne dîhişt herheft gayen dîn nezîkêwê bîbîn. Heçî kî ber bî çêlekê dîhatin, sturubên xwe dî wan hildî da.

Xecê wekê kî ew ditin, mala bavê wê, heft bîrayên wê û şerê roja revandîna wê hat bîrê. Ma Siyabend ji wek vî ciwangayî Xec ji destên heft mîran ne stand û revan dî bu?

Dilê Xecê pê şewutî, dest bî gîrî kir û çend hestûrên wê ketin ser ruwê Siyabend. Siyabend pê şiyar bu û ji Xecê re got:

— Ruhniya çaven mîn, çira tû digirî?

Xecê kir kî nebêje, lê Siyabend jî ne geriya. Davî Xecê got:

Siyabendî, keriye gakovî derbas bûn û çu ser avê.

Dî keride çêlekê, ciwangayek û heft ga hebun. Wekê kî mîn ew ditin, roja kî te ez ji destê meft bîra revandîm hate biramin û mîn ji xwe re got: Heke wê rojê yek ji me bîhata kuştin, ê kuştî tû-buwaya. Piştî te re halê minê çawa bîba. Lî ser wê yekê gîrê mîn hat.

Siyabend rabû tîr û kevane xwe hilda kî hêre wî ciwangayî bî kuje. Xec ket peşîya wî û lave kir kî meçe. Kir ne kir Siyabend guh ne daye û ber bî

delave wan çû. Siyabend Ciwanega lî dora çêlekê dit û da ber tîr u kevane. Tîrek lî bîn çengê ciwange ket û ciwange gêr bû êrde. Çêlek û gayen mayî revîn çûn.

Ciwanega birindar bû. Siyabend çu ser, bu sturê re he wî gîrî kî şerjêbîke. Ciwanega ji eş û tîrsa lî ber xwe da Destê Siyabend ji sturê re wî tîlîti, nîge wî şemîtî û ji hevrazê de ket nevale. Dî kî rağa nevale dî dîrek benkî (Benîstok) î hîşk hebû. Siyabend bî piştê veket ser darê û şax kî dîre dî ser dile wî ra derket.

Xec demîk xweş ma lî hêviye. Lê Siyabend ne hat. Rabû da ser şopa wî xw gîhand ser cendêkê gakovî. Lê Siyabend ne dit. Lî dora xwe meyze kir dit kî Siyabendê wê dî çî hali deye.

Siyabend hin saçe. Wê çage dînbena Xecê u Siyabend de diloken pîr şevat têne gotin tali Xecê awîha dî bejî û paşê xwe dîghînî. Siyabend ê xwe:

Ez Xecim, Xeca dînim
Ezê şara reş lî ser çavê xwe Bîdînim.
Ezê xwe bî Siyaben de xwe gîhinim.

Çagê kî Xecê ji xwe avet nevale, ewjî dî keve ser Siyabend û her duk bî hevra dîmrîn.

Dî bejîn mîha hin ji lî bînya Sipanê Xelatê, her sal dî buhare de ji wî ci dû derxen gula şîndûn, gakovî ten dî kurmiçîn.

Türkçesi:

SILVANLÎ SIYABEND

Silvanlî Siyabend'in hikâyesi de bizim klâsik ve tathî hikâyelerimizdendir; Meme Alan, Süleymane Sındî ve sair gibî. Bu hikâyenin ne zaman söylendiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak hikâyede geçen bazı sözlerden anlaşılıyor ki binlerce seneden beridir. Meselâ hikâyede geçen bir aryada Siyabend övünürken şöyle der:

«Ben Siyabend'im, Silvanlî Siyabend
Ok ve yayların gülmüşündür.»

Burada anlaşılacağı veçhile hikâye, silâhların ok ve yaydan ibaret olduğu bir devre aittir. Ayrıca Silvan kelimeside bugünkü Diyarbekir kazalarından olan Silvan'ın İslâmîyetten evvelkî adıdır. Zira İslâmî devirde Silvan'a Farkîn veya Miyafarkîn denirdi.

Bazı yerlerde bu hikâyeye Hacı ve Siyabend hikâyesi de derler. Hikâye orijinal bir tarzda söylenmektedir. Bildiğimiz hikâye tarzından ziyade bir operet tarzındadır. Mevzu ise doğu klâsiklerinden

Leylâ ve Mecnun, Ferhat ile Şirin veya Yusuf ile Züleyha'yı andırır. Batı klâsiklerinden de Romeo ve Jüliet ve Pol ile Virjini'yi andırır.

Kısaca hikâye şöyledir:

Hace Siyabendi sevdiği halde başkasına nişanlanmış. Fakat kahraman Siyabend Hâce'yi yedi erkek kardeşinin himayesine rağmen, düğün gecesinde alıp kaçırıyor. Sığındıkları yer bugünkü Süphan dağıdır. Bir gün Siyabend başını Hacenin dizine koymuş uyurken uzaktan bir sürü dağ sığırları suya iniyorlar. Sürüde bir inek, bir boğa ve yedi tane de öküz vardır. Öküzler ineğe yaklaştıkça yabancı boğa onları boynuzlarıyla kovuyor ve ineği yalnız kendine bırakıyor. Hâce bu manzarayı görünce babasının evi, kardeşleri ve Siyabend'in onu kaçırdığı günü hatırlayarak (kendilerine benzeterek) ağlıyor. Yüzüne göz yaşları dökülen Siyabend uyandı Hâce'yi o halde görünce, ısrarla niçin ağladığını soruyor ve der ki:

— Gözlerimin nuru neden ağlıyorsun?

Hâce ilkin söylemek istemezse de sonunda mecburen itiraf ediyor. Bunun üzerine Siyabend ok ve yayını kaparak kendisine benzetilen ve Hâce'nin ağlamasına sebep olan yabancı boğayı vurmaya gidiyor. Boğayı hedef alan Siyabend, kısa bir zaman sonra boğayı okla deviriyor; yabancı inek ile diğer yedi yabancı öküzü kaçıyorlar. Boğanın ok darbesi ile yaralanarak düştüğü yer bir uçurum kenarıdır. Siyabend boğanın boynuzundan tutup tam kesecekken hayvanın can havliyle çırpınmasından boynuz elinden çıkıyor ayağı kayıyor ve Siyabend uçurumdan aşağı vadiye yuvarlanıyor. Vadinin dibinde bulunan kuru bir sakız ağacı dalı Siyabend'in sırtından girerek, göğsünden çıkıyor.

Hâce bir müddet bekliyor, fakat Siyabend'in geç kaldığını görünce izini takip ederek boğanın düştüğü yere kadar gidiyor ve nihayet Siyabend'in uçurumun altındaki feci durumunu görüyor.

Bu ara Siyabend henüz sağdır. Hâce ile aralarında çok lirik muhavere cereyan eder. Siyabend Hâce'ye hayatına kıymamasını ve babasının evine dönmesini tavsiye, hattâ yalvararak rica eder. Fakat Hâce onsu yaşayamayacağını, yaşasa bile mânasız bir şey olacağını karşılık verir ve en sonunda şunları söyleyerek kendisini uçurumdan aşağı atar:

«Ben Hâce'm, dell Hâce'm
Kara puşiyi gözüme sararım
Siyabend'imle kavuşurum.»

Tesadüfen uçurumun (vadinin) dibindeki aynı kuru sakız ağacı, Hâce'nin da ölümüne sebep olur ve böylece Siyabend'le beraber ve kucak kucağa ölürler.

Rivâyete göre Süphan dağının altında ve aynı yerde şimdi bile her baharda Siyabend ve Hâce'ye izafeten iki gül fidanı biter. Fakat vurulan yabancı boğaya izafeten de, yabancı boğalar gelir o iki gül fidanını kökünden yerler.

Bu şiir İzmir Karşıyaka'da bir evde doğmuş ve aslen İzmirli olan kıymetli hoca Halim Yağcıoğlu tarafından Urfada öğretmen iken yazılmıştır.

ANZELHA

Anzelha
İki metre eninde
Sekiz metrede biten
Sokaklarda gezdin mi hiç?
Sokaklar boyunca
Duvarlar
Duvarları gördün mü hiç?..
Duvarlar gerisindeki mahpus kadımların
İzdirabını çektin mi hiç
İnsanlık temizlik demektir Anzelha
Dostluk demektir, kardeşlik demektir.
Sen çöplüklerde gezdin mi hiç
Duydun mu hiç başka dil konuşsun vatandaşların?
Vatanımın içinde
Vatanımı aradın mı hiç?
Anzelha
Ben rüyalar memleketindeyim.
Eski Uzun hâlâ aydınlık geceleri
Harmanlıyolarla dolaşır kardeşlerim
Diyelim masaldan fırlamış Kültür beyleri
Anzelha
Böyle inlerde mi yaşadın vatandaşlarım?
Söner miydi gözleri trahomdan?
Delik deşik miydi yüzleri?
Sonu yok muydu akşamların?

Uyandırılmamış bu topraklar
Beşinci asrı yaşıyor Anzelha
Sen yirminci asırda mı yaşadın?
Medeniyetli böyle mi karşıladın?
Yazık
Yazıklar olsun sana Anzelha
Düşüne düşün
Harap ettim uyukumu
Şark böyle mi başlar Anzelha
Pislik içinde yitiren
İslâm bu mu?

HALİM YAĞCIOĞLU

«ANZELHA'dan»

LİS AN

Kurmanca üzerinde kısa notlar

Kürtler, ırk itibarıyla Farslar, Afganlılar ve Ermenilerle birlikte Aryen ırkının İran Şubesine mensupturlar. Kürtçe de Hint-Avrupa dilleri ailesinin Indo - Aryen kolundan İran dil grubuna dahildir. Garbi İrana ait olmakla beraber Şimali İran dilleriyle de müsterek cihetler arzeden (1) kürtçenin, konuşulmakta olduğu sahaları ilmi ve katı bir şekilde tesbit etmek cidden zordur. Zira bu lisan, Zağros Dağları ve civarı merkez olmak üzere Şarkta Horasan ve Afganistandan Garpte merkezi Anadolu (Ankara-Konya)ya kadar, şimalde Sovyet Ermenistanından cenupta cenubi İran, şimali Irak ve şimali Suriyeye kadar olan çok geniş bir sahada yer yer mevzii veya mütekâsif mıntakalarda konuşulmaktadır.

Milâttan asırlarca evvel aşiret hayatını bırakıp toprağa yerleşen (medenileşen), ancak İslamiyetin intişarından sonra bilhassa Arapların ve istilâların içtimai tesiriyle tekrar aşiret-göçebe hayatına dönen (2) Kürtlerin dili, kavmi tasniflerine mütenazır olmak üzere, bilinen ilk büyük Kürt tarihçisi Şeref Han'dan Diyarbakirli ulu mütefekkir Ziya Gökalp'a kadar kabul edilen bir tasnife göre dört büyük şubeye ayrılmaktadır. Her biri bir lehçeden (3) ibaret olan bu şubeler şunlardır:

L L Ü R C E :

Lur (veya LER), Fili, Lek ve Bahtiyari Kürtlerinin teşkil ettiği grup tarafından konuşulan kürtçedir. Bu gruba ve bu lehçeye Lur/Ler'lerin kavmi ismi âlem olmuştur. Bu grupu teşkil eden Kürtler yalnız İranda bulunmaktadırlar.

(1) J. Bendrys - Les Langues du Monde, Paris 1924, p. 39 - 40.

(2) Kürtler, bu aşiret - göçebe hayatına tekrar dönmekten önceki devirlerde iki bakımdan tasnif ediliyordu: a) Coğrafi bakımdan, yüksek yerlerde, dağlarda, yaylalarda oturan Kürtlere (MİL), engin yerlerde, ovalarda oturan Kürtlere de (ZİL) veya (SİLİV) denirdi. b) Renk bakımından da Kürtler ikiye ayrılmaktaydılar: (REŞKAN/esmerler) ve (ZIR-QAN/mavi gözlüler). Fakat tekrar aşiret-göçebe hayatına döndükten sonra bu ikili tasnifler unutulmuş ve hatta (MİL ZİL/SİLİV, REŞKAN, ZEROAN) tâbirleri de bir veya birkaç aşiret âlem olmuşlardır.

(3) Ziya Gökalp, bu şubeleri (lehçeleri) müstaklil birer (lisan) saymaktadır. Ziya Gökalp - Kürt Aşiretleri Üzerinde Sosyolojik Tetkikler (kütüphanemde mevcut yazma nüsha), 16, 89.

Kürtler ve

II. GORANCA :

Kendilerine (Ewraman) da denilen Goran'lar ile Zaza (Dımıli)'ların (4) konuştuğu kürtçedir. Bu lehçeye Goran kavmi adı âlem olmuştur. Goran'lar Musul, Zaza'lar da Diyarbakir, Siverek ve Dersim dolaylarında bulunurlar.

III. KELHURCE :

Soran, Kelhur, Baban Kürtleri ile Soran'lardan olan Şexbızını (Şeyhbızını) Kürtlerinin teşkil ettiği şubenin konuştuğu lehçedir. Bu lehçeye de bâzan Soran ve bâzan da Kelhur kavmi ismi âlem olmuştur. Bu şubeye dahil olan Kürtler Musul dolaylarında bulunmaktadırlar. Yalnız Şexbızını'lar her tarafa dağılmıştır. Meselâ Diyarbakir, Trabzon ve Haymana dolaylarında bunlara rastlanır.

IV. KURMANCA :

Kürtlerin en büyük şubesini teşkil eden Kurmanc/Kurdmanc'ların konuştuğu lehçedir. Zazalar ile Şexbızını'lar hariç Türkiye'deki bütün Kürtler ve Şimali Suriye ve Sovyet Ermenistanındaki bütün Kürtler hep bu şubeye mensupturlar.

Kürtçenin bu dört şube/lehçesi de ayrıca şivelere ve şiveler de ağızlarla ayrılmaktadır. Ezcümle kurmanca lehçesi, Kurmancların kavmi tasniflerine mütenazır olmak üzere Boh-ti, Mehmedi, Silivî. ve mıntakavî bir tasnife göre de Garp Kurmanççası, Şark-Şimal Kurmanççası, Şark-Cenup Kurmanççası... gibi şivelere ve Diyarbakir, Suruç, Şiverek-Viranşehir gibi ağızlara ayrılır. Meselâ bugün Urfa ve dolayların-

(4) Türkiye'deki Zaza'lar, kendilerini asıl Kürt sayarak kendikendilerine (KIRD) ve kendilerinin dışında kalan Kürtlere (daha doğrusu Kurmanc'lara) de, biraz da küçümseme ile müterafik olarak, (KIRDASI/Kürtçük, Kürdümsü) derler. Kurmanclar Zaza'lara nadiren Zaza, fakat umumiyetle (DİMİLİ) derler. Bu kelime bâzan yanlış olarak (DİNBİLİ/DUNBİLİ) şeklinde kullanılır. Mevcut bir rivayete göre bir zamanlar Viranşehir Milli aşiretine tabi olmaları dolayısıyla Zaza'lar a (MİLLİ)'lerin arkası/devamı veya tabli) mânalarına gelmek üzere (Dü Milli/Dümlü) denmiş ve zamanla bu kelime (Dümlü) şekline girmiştir. (Kurmanççada (dû) kelimesi, arka, sonra mânasındadır).

Kürtçe

Yazan: Kemâl BADILLI
(Urfa Y.T.P. Millîtekilli)

da konuşulan kürtçe, kürtçenin kurmançça lehçesinin, Garp/Siliv şivesinin Urfa ağzıdır.

Kürtçenin bu şube/lehçeleri yekdiğerinin yabancı olmadığı gibi (5) şiveler arasındaki farklar de pek cüzi bazı noktalara inhisar etmektedir. (6)

II

SES LER ve ALFABE

— A —

Kürmançça lehçesinde (38) ses vardır. Bu seslerden üçü asıl kurmanççada mevcut değilse de bilhassa Araplarla mümaş olan bazı muntakalardaki Kürtler tarafından oldukça benimsenmiştir. Buna rağmen gerek aslında bulunmaması ve gerekse büyük ekseriyetçe benimsenmemiş olması dolayısıyla bu seslerin ve dolayısıyla karşılıkları olan harfelerin alfabe ye alınmaması icap eder.

Bu sesler (h/ح), (‘/ع), (ğ/غ) sesleridir.

Ve yine bu (38) sestən dördü aslında mevcut olmasına rağmen her nedense bugüne kadar üzerinde durulmamıştır. Kürmanççaya mahsus olan bu seslerden üçü (ç/c) arası (ç), (g/k) arası (k) ve (b/p) arası (p)’dir.

Dördüncüsü de arapçadaki (t/ط) sesidir. Bu üç ses türkedeki veya kurmanççadaki-ne (ç g b) sesleridir ve ne de c k p) sesleridir.

Meselâ : ço/değnek, kuç/taş, çûk/küçük, keç/kız, çêlek/inek, çek/silâh, ker/sağır, kûr/kör, kulav/keçe, kuan/yay, kêr/faide, par/evvelsi sene, pêr/evvelsi gün, piling/kaplan, pêçek/kundak, sarğı..... kelimelerindeki (ç k p) harfleri hep kurmanççaya mahsus olan ses harfleridir.

Bunlar gibi (t/ط) harfi de fazlaıyla kullanılmaktadır. Ezcümle (sen) ve (siz) mânslarına gelen kelimelerdeki (t) ler de aslında (t/ط) olmalarına rağmen bugüne kadar hep türkedeki (t) ve arapçadaki (t/ط) harfleriyle yazılmışlardır.

Bu dört sesin aslında ve hâlen mevcudiyetleri dolayısıyla alfabaya alınmaları kanaatinde olmamıza rağmen bu husustaki nihai hükmün atıye bırakılmasını daha uygun bulmaktayız.

— B —

Kürmançça alfabesi (31) harften mürekkep olup bu harfler şunlardır:

a b c ç d e ê f v g h x i j q k l m n o p
r s ş t u û w y z

Bu harflerden :

(ê), türkdçe bel, sel, el (yabancı) ve kürtçe évar/akşam, kêr/buçak, belê/evet kelimelerindeki kapalı (e)’dir.

(v), (F/V) arası ve kurmanççaya mahsus bir sesin karşılığıdır ki eskiden üç noktalı (f) ile gösterilirdi. Kulav/keçe, rev/kaçış, évar/akşam... kelimelerindeki (v)’ler bu nevîdendir.

(x), arapçadaki (h/ح) ’nın aynıdır.

(i), türkdçedeki noktasız (i)’nin aynıdır.

(î), türkdçedeki noktalı (i)’den daha uzun bir (i)’dir.

(q), arapçadaki (kaf/ك) ’ın aynıdır.

(u), bu harf te kurmanççaya mahsus olup (ı/ü/u) arasında bir sesin karşılığıdır. Kürmanççada (ö) ve (ü) sesleri yoktur. Meselâ Kurmanç, kulav, qulng/keçe, turna kelimelerindeki (u)’lar bu (u)’dandır.

(û), türkdçedeki (u)’dan daha uzun bir (u) sesinin karşılığıdır.

(w), türkdçedeki (v)’nin aynıdır.

Kürmançça sedalı harflerin imtidadı sabittir. Bir sedalı harf ya uzun veya kısadır. Meselâ İngiliz alfabesindeki (a)’nın beş türlü, (e)’nin iki türlü, (u)’nun dört türlü v.b. te lâffuzu gibi bir hâl kurmanççada bahışmevzu değildir.

Kürmanççada (e i u) sedalı harfleri kısa ve (a ê i o û) sedalı harfleri de uzundur.

(5) Z. Gökalp, a.g.e., s.16.

(6) XVIII. asırdan zamanımıza kadar kürtçe üzerinde yapılan etid ve eserler için E.R. McCarus imzasıyla Meadle East Journalın 1962 nüshasındaki etid/yazıya veya bunun türkdçeye tercüme edilerek Doğan Kılıç Şehhe sananlı tarafından (Kürtlerin Menşel ve Kürt Dili Üzerinde İncelemeler) adı altında bu yıl neşredilen kitaba bakınız.

PORTRELER

Faik Bucak



AVUKAT FAİK BUCAK

Son kuşağın en değerli Kürd şairlerinden biri de muhakkak ki Faik Bucak'tır. Faik, 1919 senesinde Siverekte doğmuş ve orada ilk tahsilini yaptıktan sonra Diyarbakir'de lise tahsilini bitirmiştir.

1939 da İstanbul Hukuk Fakültesine devamla başlayan Faik, aynı zamanda dayısı sayın Mustafa Remzi Bucakla birlikte Yoksul Doğulu talebeleri barındıran tarhi Dicle Talebe Yurdu'nun kuruculuğunda da çalışmıştır. Dicle Yurdu'nun üniversitede hocalar tarafından demokratik idare tarzına misal olarak gösterebilme seviyesine çıkmasında, Faik'in emeği çok büyüktür.

Hele, o zaman (ki, İstanbul'da ilk folklor gecesi Dicle Talebe Yurdu'nun tertiplelediği gecelerdir) tertiplenen folklor gecelerinde, ruh ve enerji fıskıran sergovend (oyunbaşı) Faik'i İstanbul'da yaşayan yaşlı doğulular hâlâ unutmamışlardır.

Yerine göre ve hususî hayatında çok coşkun olan Faik, sosyal haksızlıklar karşısındaki tutumu ile yurtlu arkadaşları arasında metod benzerliğinden dolayı (ve biraz da fiziki benzerlikten) Gandi diye bilinirdi.

Meselâ, yurttan jilet bulmazsa sakal bırakır. yemek bulmazsa oruç tutar. ders kitabı da yoksa not tutardı ama, bütün bunları kendine dert etmez. şahsi için üzülmaz, fakat bütün hayatları boyunca o halde olan milyonlarca insana üzüldü.

Muhakkakî daima halktan olan Faik'i üzen en büyük haksızlık, yine ağa diye haksızca sürülen 55 lere katılmış olmasıdır.

Faik, Hukuku bitirdikten sonra hayli hâkimlik yapmış sonradan istifa ederek Avukatlık mesleğine geçmiştir. Hâlen Urfada Avukattır. Evli 6 çocuk babasıdır.

Fakat o her şeyden önce bir şairdir. Gerçi şiirleri henüz kitap halinde neşredilmemiştir, ama, söy-

lediği her büyütlü kıtası bugün binlerce hâfızada altınla yazılmıştır. Faik şiirinde daima Tagor gibi, felsefesini inşa eder. Onu ağa. mütegalibe diye suçlayanlara ithaf edebileceğimiz ve aşağıda okuyacağınız şiiri ile O'nun düşünler için icabında Allaha dahi sitem etmekten çekinmeyen coşkun ve âdil ruhunun bir ifadesidir.

Gazın Jı Xwedê

Ne nane, ne dane, ne şiv û taştê
Ho rebîyo! ev qas derd û bela ji ku tê
Dewlemendi lî me girtê din em bûne xezan
Hiş serê me da nema, belê, mane gēj û nezan
Çavan ji bigre bîla rohnayî bibe zulmet
Çi bîkîm pîşka derdê şama para me ket
Ma nîfir lime buye kes pîgar nabe mera
Heval sîlav nadin pîrs nakin bav û bîra
Rê lî ber me wunda bu nîzanîm kuda bîçim
Rebî! Tina beêcimî sekinîne lî ber Çem.

Faik BUCAK

— Türkçesi —

Tanrıya Sitem

Ne ekmek, ne tane, ne akşam ve sabah aş
Hey! Tanrı bu kadar dert û belâ nereden.
Zenginliği bize kapadın, bize fakirlik kaldı.
Başımızda akıl kalmadı, hepimiz sersem ve bilgisiz kaldık
Bari gözlerimizi de kapa, aydınlık da karanlık olsun.
Ne yapalım dert ve gam hissemize düştü.
Bize beddua mı edildi? kimse elimizden tutmuyor.
Arkadaşlar selâm vermiyor, babalar, kardeşler soruyor.
Yolumuzu kaybettik, bilmiyorum nereye gidelim?
Tanrı! susuzluktan çatladım, nehrin önünü tutmuşlar.

F. B.

URFA, ÖZEL

İsa Reco adındaki ağa tarafından evleri yıkılan ve eşyaları ile birlikte açıkta kalan Akçakale ilçesinin Hırbetli Salih köyü halkının avukatlığını 55 lerdan Faik Bucak almıştır.

Faik Bucak, «Ben ağalık zihniyetine karşıyım, hele ağanın böylesi karşısında sonuna kadar mücadele etmeye azımlıyım,» demiş ve sözlerine şunları eklemiştir: «Adalet elnamıyorum bir köy halkını evsiz bırakan Reco ve Reco gibiler cezalarını çekecektir.»

Urfa Valisi Nurettin Hazer olayı «Yüzkarası» olarak vasıflandırmış ve son derece üzüntü duyduğunu bildirmiştir.

Hırbetli Salihli haklından bir kısmı komşu köylerde ve çadıra barınmakta, bir kısmı yıkılan evlerin enkazı üzerinde yatmaktadır.

KÜRD LİSANI

I

Deng'in bir ay gibi kısa neşir hayatına rağmen, memleket umum efkârında geniş tepki yaptı. Gayet tabiidir ki bu tepki iki cephelidir: Leyh ve aleyh.

Aleyhteki tepkiye diğer sütunlarımızda, ciddi veya şaka yollu cevaplar verildi. Leyhteki cereyana da burada şükran borcumuzu ifa etmek istiyoruz. Şöyle ki:

Bilhassa batılı aziz okurlarımızdan aldığımız mektuplarda neşriyatımızdan dolayı bizi ihya eden değerli iltifatlarından sonra, Kürdçe öğrenmek istediklerini ifade ediyorlar.

Okurlarımızın bu necip ve vatansever isteklerini karşılamak için Deng yazı ailesinden selâhiyetli bir heyet, bir yazı serisi hazırladı. Bu heyetin çalışmalarına değerli dil bilginimiz Kemal Badıllı'nın dergimiz için hazırladığı ilmi notları esas alındı.

Bu sayımızda ilk yazımızı sunuyoruz.

Dünya dil bilginleri lisanların taksimatını şöyle yapmışlardır:

1 —) Birinci grup lisanlar: Isolantes veya monosyllabiques. Çin, Siyam ve Tibet lisanları gibi.

2 —) İkinci grup lisanlar: Agglutinantes zümresindendirler. Mongolca, Türkçe lisanları gibi.

3 —) Üçüncü grup lisanlar: Flexionnelles lisanlardır. İndo - Avrupa lisanlar bu zümredendir. Melâ İngilizce, Almanca, Fransızca, sanskrit, Farsî ve Kürdçe lisanları gibi.

Burada Kürdçenin Kırmancı lehçesini izaha çalışacağız ve bu izahlarımızda Kürdçe dendiği zaman Kırmancı (Kürmancı) yi kastettiğimizi işaret edelim. Yoksa esasen Kürd lisanının taksimi şöyledir:

Kürdi Kadim — Eski Kürdçe — Madi — Medçe — Avustai — Araratça. Sonra bugünkü Kürdçe yani Kürdi Cedid veya yeni Kürdçe. Bu da 7 lehçe ye ayrılır.

1 — Lo Lo 2 — Zaza 3 — Kırmancı

4 — Gorani 5 — Lori 6 — Kelhori

7 — Gili ki bir çok bilginler hususu ile Kemal Badıllı bu yedi lehçenin aralarındaki yakınlıktan dolayı, 4 e indirmişlerdir.

Kürdçeyi telâffuz için Türk lâtın alfabesini bir kaç harf ilâvesiyle karşılar. vaziyettedir. Alfabetik harfler şunlardır: a b c ç d e ê f g h i j k l m n o p q r s t u ü v w x y z.

Bu harflerin sekizi sesli, yirmiyüçü sessizdir. Sesli harflerin beşi uzun üçü kısa telâffuz olunur. Uzun sesli harfler: a ê i o u.

Kısa sesli harfler şunlardır: e ı ü.

Bu harflerin ne şekilde telâffuz edilmeleri lâzım geldiğini gösteren misaller.

a: av=su, nav=ad, dar=ağaç, kar=iş, nan=ekmek, ba=rüzgâr, bar=yük, baran=yağmur.

ê: nêr=erkek, mêr=insan, şêr=aslan, dêr=kişî, zêr=altın.

i: in=Cuma günü, çin=deli, zin=eğer, şin=mavi.

o: ol=mezhep, dor=etraf, jon=yukarı, şor= tuzlu.

u: kur=derin, bun=olmak, hebun=malik olmak.

e: Ez=Ben, erê=evet, germ=sıcak, ker=eşek.

ı: mın=benim, dın=başka, jin=kadın, rınt=iyi.
û: Kûr= Oğul, gûr=kırt, ûlag=ihhtiyar .at,
gûnd=köy.

Sessiz harflerin telâffuz şekillerine ilâveten q, w, x harfleri almak zaruretî vardır. Ayrıca x w harflerinin beraberce yazılıp bir harf gibi okunması da zarurîdir. Şimdi bunlar için de örnekler verelim.

q: qab= aşık, qad=meşdan, qada qûnd=köy meydanı, qenç=iyi, qafandin=eld e etmek, muhafaza etmek.

w: ew=o, welat=vatan, were=gel, westa=yorğun.

x: xani=ev, xort=genç, xurt=kuşvetli, xwarın=yemek, vexwarın=içmek, xebat=iş, çalışma.

xw: xwelî=kül, xwedê=Allah, xwe=kendi, xwin=kan.

Kürdçe lisanında ad, zamir, sıfat, mastar, fill, edat, zarf, «proposition» atıf ekleri, nida ekleri. müstakil bir şekilde kullanıldıkları zaman, birbirlerinden ayrı olarak yazılırlar.

Aşağıda kürdçe telâffuzu kolaylaştırmak için bir okuma parçasını sunuyoruz.

Ev av sar e = Bu su soğuktur. Mala me gelek bilind e = Evimiz çok yüksektir. Ez navê te dixum = Ben adını biliyorum. Navê xwha wi Zin e = Kızkardeşinin adı Zin'dir. Dengê wi xweş e = Sesi güzeldir. Bavê te h mal e? = Baban evde mi? Na, ev ne h mal e = Hayır, o evde değildir. Mehina te pir e? = Kısrağın ihtiyar mı? Ew xort e = O gençtir. Tû çawanwi? = Nasılsın? Ev bajar gelek mezin e = Bu şehir çok büyüktür. Navê te çî ye? Adın nedir? Tû i Tajdin? Taceddin sen misin? Na, Tajdin ne ezim = Hayır, Taceddin ben değilim. Ez xelo me = Ben Halil'im. Tû çî dixwi = Ne yapıyorsun? Ez nan u goşt dixum = Ben et ve ekmek yiyorum. İro heva gelek germ e = Bugün hava çok sıcaktır. Zaro hero diçin xwendegahê «mektebê» = Çocuklar her gün mektebe giderler. Xwîşka min îro hûnîk nexweş e = Kızkardeşim bugün biraz hastadır. Dê u bavê min çun Diyarbekrê = Ana ve babam, Diyarbakır'a gittiler. Ew ki ye? = O kimdir? Ew dotmama min e = O amcamın kızıdır. Ew pişimê'te ye? = O amcamın oğlu mudur? Roja te xweş = Günaydın. Evara te xweş = Tünaydın. (Akşam'ı şerifiniz hayırlı olsun). Şeva te xweş = Gecen hayırlı olsun. Dilê tirsok singa gewr na bine = 'Korkak yürekli beyaz sine görmez. Hetta mîrnê çav lî kîrnê = Ölüncüye kadar gözü yapmakta. Şîgul şêr e, dest avet ê, dibe rovi = İş aslandı, el atınca, tilki olur.

Dünya gülek e bihn bîke u bîde hevale xwe = Dünya bir güldür, kokla ve arkadaşına ver. Şêr şêr e, çî jin e, çî mêr e = Aslan Aslan'dır, ha erkek ha dişi. Tişte kî dest dîke, dê u bav na ke = Elle rin yaptığını, ana baba yapmaz. Bî xweziya dest na gihe baqê keziya = Keşke ile eller saç örgülerine kavuşmaz. Ya mêrê baş be, Ya bîvîr u da be, Ya bîvîr jî xwe xelas be = Ya iyi bir erkek ol, ya balta ve dehre ol (Yâni bir baltaya sap ol) veyahutta öl kendinden kurtul. Hesp dîbeze, siwar pesnê xwe dîde = At koşuyor, suvari (jokey) övünüyor. Nanê mîran lî ser meran deyn e = Erkeğin ekmeği, erkeğe borçtur.

(Devam edecek)

Açık Oturum : Kürdün Kökü

Yazan: RAHŞAN

Bu ara «Kürdlerin kökü» dünyada Kürd var mıdır yok mudur ve Kürd meselesine baskımızda sık sık dokunuldu. Yazarlarımızın bu hususlardaki bilgi ve kanaatleri çeşitlidir. Bu değişik kanaatli yazarlar arasında «hayali» olarak bir açık oturum aktetmeyi faydalı bulduk. Açık oturuma iştirak ettirdiğimiz yazarlar ve yayın organları şunlardır:

- 1 — Barış Dünyası Mecmuasından: Ahmet Hamdi Başar.
- 2 — Milliyet Gazetesinden: Abdî İpekçi.
- 3 — Cumhuriyet Gazetesinden: Ecvet Güresin.
- 4 — Dünya Gazetesinden: Falih Rıfkı Atay.
- 5 — Tercüman Gazetesinden: Ahmet Kabaklı.
- 6 — Son Havadis Gazetesinden: Mümtaz Fakî Fenik.
- 7 — «Kürdlerin Kökü» adlı raporun müverrihi Mehmet Fahrettin Kırzioğlu.
- 8 — Deng Mecmuasından: Anter.
- 9 — Yön Mecmuasından: Doğan Avcioğlu.
- 10 — Yeni İstanbul Gazetesinden: Gökhan Evliyaoğlu.
- 11 — Sosyal Adaletten: Turhan Tükel.

Oturumu idare eden: Rahşan.

— Rahşan: Beyler oturumu açıyorum. Konu şıce malumdur. İlk söz sayın hocamız Ahmet Hamdi Başar'ındır.

— A.H. Başar: Efendim değil dünyada, memleketimizde bile milyonlarca Kürd vatan-dışımız vardır ve bu bir realitedir. Kürdlerin kökü ise hiç ama hiç mühim değildir. Nihayet hepimiz insanız ve aynı kökten geliyoruz, de-ğil Kürdler, zenciler bile.

Kürd meselesinin haline gelince: Bence ancak iyilik, kardeşlik ve karşılıklı sevgi, say-gı ve ıtmatla olur. Yoksa bizim mahut yasak devleti metotlarımızla değil, Kürd meselesi hiç bir meselenin hal olmadığı 40 senelik tecrübe ile sabit olmuştur.

— Falih R. Atay: Ben A.H. Beyin kanaati-ne iştirak etmiyorum. Bence Kürdün kökü çok mühimdir ve mutlaka kazımalı, yok edil-melidir. Bu hususta Demokrasi, layıklılık, hat-ta insanlığı dahi feda ederim. Kürd iyilikten anlamaz, daima ezilmelidir.

— Ahmet Kabaklı : Gerçi Elâzığlıyım, ba-na da öyle diyorlar ama ben şu Kürd kelime-sini hiç sevmem. Onun için Kürd diye bir şey yoktur. Zaten Kürd lâtî Kurd'tan gelmezdir. Bugün kendilerine Kürd dediğimiz kimseler aslında Türkçeyi unutmuş Arapça ve Farsça

öğrenmiş unutkan hafızasız Türklerden başka bir şey değildir.

— Mümtaz Fakî Fenik : Efendim mesele çok mühimdir. Haydi biz bize olsak yabancı değiliz: Yassıadaya, Hayırsızadaya da atılsak olur. Ama şu Kürdler ne oluyor? Hem Ulus Gazetesinin Baş Yazarı Cihat Baban da Kürd tür; kardeşi Selim ve Tahrandağı amcası Şükrullah da Kürdtür. Ya! Kürdler hakkında bu kadar bilgim var işte. Bu hususta çok çalıştım.

— M. F. Kırzioğlu : Arkadaşımızın Kürdler hakkındaki derin bilgisi cidden takdire layık-tır. Fakat ben ondan da fazla çalıştım. Me-selâ Almanca, İngilizce, Farsça, Arapça, Sür-yanice, İbranice, Etilce, Kürdçe, Çince, Rusça hattâ doğru dürüst Türkçe dahi bilmediğim halde, bütün bu dillerin yazma ve antik kay-naklarından «Kürdlerin Kökü» adlı raporu yazdım ve şimdiye kadar elli yerde tab ve yüz yerde de konferans diye işenmeden ve usan-madan okudum.

Büyük esertimde de belirttiğim gibi var-dığım son kanaat Kürdlerin kökünün Türk oluşudur. Şimdi vereceğim mısalle bütün ar-kadaşlarımın da kanaatına iştirak edeceklerin den eminim.

Milâttan Önce : 900 senesinde Kürdüstan'a gelen Herodot adlı tarihçi diyor ki: «Kürdle-rin yayları üç arşın. okların uzunluğu da 2 ar-şın idi». Halbuki bu ölçüler yalnız Türklerde olur. Öyle ise Kürdler Türktür ve o üç arşın yayları içinde bunlar üç oklardır.

— Abdî İpekçi : Canım hoca atom devri problemleri okla, yayla hal olmaz. Hakikat şudur ki, bugün Türkiyede milyonlarca Kürd vardır ve meseleyi cesaretle ele almanın ve ger-çekçi tedbirler düşünmenin zamanı gelmiştir. Bence böyle bir tedbir şimdiye kadar kendi hallerine bırakılan Kürd vatandaşlarımızın sosyal, ekonomik ve kültürel dâvaları ile ya-kından ilgilenip, onları Türk toplumuna mal edebilmek suretiyle gerçekleştircektir.

— Ecvet Güresin : Benim de kanaatim şu-dur ki Kürd'e yok demekle yok olmuyor. İs-ter Kürd, ister üçok, ister Kurd diyelim, Tür-kiye'de bunlarla ilgili mesele vardır ve bu mesele günbegün önemini azaltmadan devam eder gider.

Yok kabul etmekle dâvayı haledebilsek kolay. Ama görüldüğü ki hal edilemiyor. Son-ra bu dâvanın halî için tedbir sadece kuvvet ve şiddet te değildir. Bence alınacak tedbir,

Doğuda yaşayan ve hiç bir şeyden haberi dahil bulunmayan milyonlarca vatanadaşın ve bunların içinde kendilerini Kürd kabul etmiş olan yurttaşların bu vatanı biraz daha refahlı, bu vatanı eğitilmiş, bu vatanı kardeşliği bulabilmesidir.

Bir taraftan Nâsır'ın radyoları güldür güldür Kürtçe yayın yaparken, biz «Türkiye'de bir Kürd meselesi yoktur» diye sadece Ankara'da nutuk atarsak, bu mesele hallolmaz.

— Doğan Avcioğlu : Ben kökten mökten anlamam. Ne ayıp şeyler bunlar. Bence Kürdler kardeşlerimizdir ve sosyalist bir Türkiye'de bütün kökler faydalı filizler verecektir.

— Gökhan Evliyaoğlu : Efendim her ne kadar sayın Kırzioğlu'nun büyük eserinde belirttiği gibi ben, Kürdçe mürekkep bir kelimeli olan Mal-Hatya yani (Mal-Geldi) Malatya'lı isem de Kürd değilim ve Kürdü de tanımam. Ama ağabeyim Kürdtür.

Ancak davetinizi aldıktan sonra, büsbütün elim boş gelmiyeyim diye, Doğu'yu iyi bilir Yılmaz Sarıoğlu adlı adamından bazı notlar aldım. Aynen okuyorum:

«Bu vatanın doğusu batısı yoktur.» «Kürdlerin ağzına kilit vurmam.» «Kürdün kafası gördüğü her yerde hemen kesilmelidir.»

Ben de adamın bu fikrine iştirak ediyorum. Zira ağabeyim de dahil bütün Kürdler Adalet Partisini tutmuyorlar.

— Turhan Tükel : Beyler bu, hususta ben bir şey söylemek istemiyorum. Zira doğru söylesem olmaz, yalan söylesem hiç ama hiç olmaz.

Onun için... Zaten biz...

— Anter : Bence Türkiye'de Kürd meselesi bazı arkadaşların gördükleri gibi pek zor ve acıydı. Nihayet biraz mantık ve biraz da insafla meselenin kolayca halledilebileceği kanısındayım.

Evvelâ ne diye bu kadar Kürdün kökü ile uğraşılır? Bugün ana-baba bir kardeşlerin bile haksızlıklar karşısında ölünceye kadar yek diğerlerinin yüzlerine bakmadıkları gibi, karşılıklı saygı ve sevgi ile canlığı olan arkadaşlıklar bir vakia değil midir?

Meselâ Yıldırım Bayazıt ile Timurkeng veya II. Bayazıt ve kardeşi Cem Sultan, bir Türk bir Kürd müydü? Buna karşılık Yavuz Sultan Selim — İdris Bitlisli veya Fatih Sultan Mehmet Han — Hacı İsmail Gorani Hazretleri bir Türk, diğeri Kürd değil miydi?

Sonra Anayasamızın çerçevesinde ve insan hakları muvacehesinde bütün vatandaşlarımızın hakları — ama palavrasızca — tanındı mı, bence mesele hal olmuştur demektir.

Yoksa, şimdiki gibi kulaktan dolma herkes gözünü kapayıp «Kürd meselesi» etrafında çığırtkanlık yaparsa, elbette ki bu bir hal tarzı değildir.

13

KARA ÇADIR

Göçebe hayatta kara çadır önemli bir nesnedir. Bu hususta Doğudan derlediğimiz bir şiiri, (yörük ve koçer hayatını da «Etnografik» olarak tesbit ettiği için), Kürdçe aslı ve Türkçe tercümesi ile okurlarımıza sunmayı faydalı bulduk. Kürtçe aslı dışı kaptadır.

Kara çadır düğmeli, Revnaklı ve çitli
Ön ve arka bölme, perde ve şeritli

Altında çuval, kilim keçe ve yatak
Sürü deve, katır, siğir ve kısırak

Hanım sabahleyin pek mahmûr ve uykusuz kalkar
Sehpayı kurarak, ayran tulumunu aşar

Ellinde tulumun orta ve iki baş tahtası ile altında
Yogurt ayran olur, üstü çıkar tereyağının sarısı

Tereyağını tuzlayıp, tuluğun dibine atar
Memleketin aşağı tarafları buna tuluğ, yukarılar
kırız der

Evin çeviyi ya kızdır ya gelin veya karvas
Keytan ellinde, arkasında torbasi, rengi ve nekas

Çalı çırpı ve tezek toplar
Oturur, Uso, Büro ü Nalin, yani erkekler.

Sürüler sağma gelir, sağıcılar karşılar
Çeban sürüyü toplar, baş sağmacı önder.

Sütü sağıp genç ihtiyar geri döner
Çaplar ellerinde, süt tuluklarını sırtlarlar

Akşam olunca çadırlar arasında ateş ve alev parıldar

Olur çırağ lüks gibi veya gökteki yıldızlar.

İşçi, patron sılâhlı, gürültü patırdı ile nağra atar
Sürtüstünü, düşman, kurt ve hırsızlardan esirger

Konaklarında bir kaç gün katır göçebeler
Sonra katır, beygir ve eşeklerini yüklerler.

Velvelli sesler gelir, bazen kışneme bazen de
melemeler

Köçerler gidiyor ath, gençler, ihtiyarlar ve zarif
kızlar

Konak kulavuzları, dalma yeni konaklar arar
Sürü sesi gelir, kuzu melemesi, bağırır oğlaklar

Çadırları kurarlar, ipleri ön ve arkaya gererler
Arka arkaya köy ve şehir gibi sıralarlar

Tokmak kazıkların başını döver, altında ipler
Döğüşür göğüsler, kolyeler, bilezikler.

Otlatırlar çiçekleri, çayır ve reng reng otları
Geçirirler demlerini, çağ ve yılları.

— Raşan : Efendim hepinize çok çok teşekkür ederim. Vaktimiz tamamdır. Dediklerinizi (yazılarınızdan) aynen aldım. Takdir ve hüküm aziz okurlarınızdır.

Değmez Ama

Dergimizin geçen ay çıkan ilk sayısı hakkında çok şeyler söylendi. Gazeteler çeşitli yorumlarda bulundular. Bir kısmı derin bir ihtiyaca cevap verdikimiz için, çıkışımızı takdir ettiler. Bir kısmı da Kürtçülük propagandası yaptığımızı iddia ettiler. Öyle tahmin ediyoruz ki bu gazeteler dergimizi okumadan, sadece Kürtçe çıkan yazılara istinaden bu kanaate varmışlardır. İlk defa Kürtçe - Türkçe neşriyat yapan bir derginin çıkması çok yadırgandı herhalde. Bunun için kendilerini mazur görmek.

Ama bir gazete var ki onu değil mazur görmek, affetmek bile mümkün değil. **YENİ İSTANBUL**.

Bu gazete, 20 - 4 - 1963 tarihli nüshasının 3. sahifesinde bir okuyucu mektubu neşretti. Dergimize ve onu çıkaran bizlere galiz küfürlerle saldıran bir mektup. Yer yüzünde bu tiğnette bir insanın mevcudiyeti bizleri üzdü. Kendisine hak ettiği cevabı vermek istedik ama Deng'in gayesi ve aile terbiyemiz buna mâni oluyor. Ancak o mektubu neşretmekle okuyucusunun fikirlerine zımpen iştirak eden **YENİ İSTANBUL** gazetesine bir şeyler yazmadan geçemeyeceğiz.

Bu gazetenin alışılmış bir takdiği vardır bilirsiniz. Azalan tirajını yükseltmek için herkese komünist demek, polemik mevzuu açıp sağa sola saldırmak. Bu suretle de defalarca karşı karşıya kaldığı kışkırtma tehlikesini bertaraf etmek. Bugüne kadar gazete çıktığına göre bu takdiğinde muvaffak olmuş sayılabilir. Ama bu ne zamana kadar devam edecek. Kendi çıkarlarına memleketi âlet eden bu zavallıların foyaları ergeç meydana çıkacaktır. Komünist kelimesinin tiryakisi haline gelen bu yaratıkların damgalanmadıklarını bir hesaba vurursak bir avuç Faşistten başka hiç kimse temize çıkmaz. Ne yaparsan yap komünist damgası yersin. Memleket gerçeklerini ortaya döktün! Komünistsin.

Mağaralarda yaşayıp tezekle ısınan Şarklı vatandaşlarımıza daha iyi hayat şartları mı istedin? Komünistsin. Köylere okul mu? Komünistsin. Ve nihayet bizler Komünist damgası yedik **YENİ İSTANBUL**culardan. İş bu kadarla da kalsa yine iyi. Bir sürü küfürle beraber bir takım suçlara isnat ettikten sonra «Sıyıldığınız her yerde başınız Türk gençliğinin yumruğu altında ezilecektir.» diyerek ilâve ediyorlar. İyi, güzel ama hangi gençlikten bahsediyorlar bunlar. Bizler pek anhyamadık. Ideolojileri sapık **YENİ İSTANBUL**culara soralım.

Bahsettığınız gençlik büyük ATATÜRK'ün izinde olan, O'nun inkılaplarını hayatı pahasına koruyan, son olarak 1.5 ay evvel sizleri ve sizlerle hemfikir olanları tel'in eden gençlik mi? Yoksa her fırsatta memleketi biraz daha uçuruma sürükleyen sâkıt bir devrin hükümlü liderine bağlılık tezahüratı göstererek milleti huzur çıkmasına sokan, Atatürk inkılaplarını çiğnemekten zevk duyan sözüm ona gençlik mi?

Mektuplarında bu hususu açıklamalarını istedik. Fakat biz zannetmiyoruz ki bahis mevzuu ettikleri gençlik inkılâpçı gençlik olsun. Çünkü asıl onlar bu gençliğe muarızdılar. Oysa bizler her bakımdan onlarla beraberiz. Beraber de ne kelime, onlardan bir parçayız. Onlar gibi bizler de Atatürk'çü bizler gibi onlar da doğucu. Tek vücutta, tek gayeyle birleşmiş, kader birliği yapmış, kaynaşmışız. **YENİ İSTANBUL**cular, kendileri ile aynı yoldan gitmiyenlere vatan haini deyip saldırdılar. Herkesin onlarla aynı yolda olmalarını isterler. Oysa bilmiyorlar ki her insan memleketine hizmet ederken çeşitli yollar tâkip eder. Yine bilmiyorlar ki bu yollar bir tek noktada birleşir: Memleketi kalkındırmak. Kaldı ki tuttukları yol esasen yanlıştır. Sonu uçurum olan karanlık bir yoldalar. Milletçe acıyoruz onlara. Doğru yola getirmek için önlerine fener sıkıldı mı gözlerini yumarlar. Çünkü gerçeği görmek istemezler. Onlarca gerçek, şahsı çıkarın ta kendisidir. Memleket problemlerini bir kenara itip milleti birbirine geçirmekle vakit öldürürler. Ne acıdır ki mevcudiyetleri memleket için halledilmesi gereken bir problem halini almıştır bugün. Gerçi biraz daha sabredebilsek onları uçurumun dibinde görebiliriz. O zaman da problem kendiliğinden çözülür, ama mühim olan onların islâh olmasıdır. Bu mümkün olabilir mi? Hiç zannetmiyoruz. Çünkü onlar öyle bir hastalığa yakalanmışlar ki tedavisi imkânsız. Hükümet nasihat etti; olmadı. Gençlik ikaz etti; olmadı. Bütün bunlar tedavi şekilleridir. Demek ki olmuyor. Bu böyle ilâçla geçirilecek bir hastalık da değil. Şu halde yapılacak iş onları kötü kadelerleriyle başbaşa bırakmak. Gerçi bu, insan olarak hislerimizi rencide eder ama elden ne gelir ki.

Ama çok iyi biliyoruz ki bugünlerde bizlere daha ağır hakaretlerle saldıracaklardır. Süflî hislerini ortaya dökceklerdir. Fakat bizler cevap vermeyeceğiz onlara. Bağursınlar, çağursınlar cevap almayınca da daha beter seslerini yükseltsinler. Ama öyle bir an gelecek ki boğazları ağrıyacak, sesleri kısılacak ve susacaklar. İster sussunlar ister bağursınlar onlarla uğraşmayı abesle iştigal addediyoruz. Böyle yaratıklara bir defa dahi olsun cevap verdikimiz için üzgünüz.

M — U

= ÇİZİLEN BU RESİM BEN DEĞİLİM =

Bu ara bizim için çok kötü şeyler dendi. İnsaf, izz'an, hattâ namus ölçülerini aşan saldırılarla.

Ama biz, sadece Farsça şu beyitle karşılık vermeyi kâfi görüyoruz:

«ÇU AYNİ Kİ BEXTİ İN, NE ŞEKLE MENEST WE LEKİN MALEM DER KEFE DÜŞMENEST»
Çizilen bu çırkın tasvir, benim şeklim değildir. Lâkin kalem, kötü niyetlilerin elindedir.

Kürdlerde Din

II

(M.Ö. 3000 senesinden zamanımıza kadar Kürd tarihinden bazı notlar.)

İlerde «Kürdlerin Menşei» bahsinde anlatacağımız gibi müverrihler (tarihçiler) Kürdlerin menşei-ni tetkik için ikiye ayırırlar. Tabii bu ayırma gayet umumî ve coğrafidir. Şöyle ki:

- 1 — Doğu Kürdleri veya Madlar - Medler.
- 2 — Batı Kürdleri veya Ağrı - Ağrarat - Urartu-Cudi Kürdleri.

Dini inançları esas itibarı ile bir olan Kürdlerin tarih içindeki imkânlar nispetinde bazı tekâmülî farklar göze çarpmaktadır.

Meselâ Zerdüştlar (Zeradeştlar) Doğu Kürdlerinden olduğu için bu kısım Kürdlerin dini inanışları, felsefesi ile birlikte zamanımıza bile mükemmel bir şekilde intikal etmiştir. Ancak maalesef batı Kürdlerin dini inançları sağlam ve muntazam vesikalarla (Meselâ birinci Zerdüştin kitabı olan Zent veya III. Zerdüşti Kürdün kitabı Avesta gibi) Zamanımıza intikal etmemiştir. Van Gölü havzası ile Mardin civarında Tel - Halef (yani Helife ve sair bazı Mezo potamya şehir harabelerinde bulunan bazı kitabe ve tabletler hariç, Batı Kürdlerinin dini inançlarının teferruatlı safhalarını (efsaneler halinde) onlara komşu yabancı bazı milletlerin (Asuriler gibi) kaynaklarından öğreniyoruz.

Kürdi Kadim (Eski Kürtlerin) her devrinde Ateş ve Tabiat, dini inanç ve dini felsefelerine kaynaklık etmiştir.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Batı Kürdlerine, Urartu - Ararat - Agri veya Cudi Kürdleri de denirdi. Huri - Haltu - Haldi (1)ler de Urartuların bir kısmıdır. İşte bu Batı Kürdlerinde tek Allah fikrine çok yakın bir şekilde millî bir ilâhları ve bunun maiyetinde bugünkü dini inançlarda Melek mesabesinde ikinci derecede ilâhlar vardı.

Urartuların ve Hurilerin millî ilâhlarının adı «Haldi» idi. Bu büyük ilâhın yanında daha küçük rütbeli teşi - ba ve Ardi - Ni ilâhları vardı.

Teşi - ba : Hava ve rüzgâr ilâhı'dır. Malûmdur ki bugünkü Kürdçede de «teşi» dönen, dönderen, çeviren demektir. «Ba» da rüzgâr, hava'dır. Teşi - ba ise rüzgâr çeviren, rüzgâr yapan ilâh demektir.

Ardi - Ni Ardi, ateşe mensub, ateşten demektir. «Ni» ise Türkçede «çe» karşılığıdır. Meselâ: Merani «Erkek-çe» Keçka-ni «Kız-çe» gibi.

(1) Bugün dahtı Bohtilere «Haldi» de denir. Ve eski Bohtan beylerine «Mire Halda» derlerdi. Sonra bu deyim İslâm orduları Mezopotamya kumandanı Halit bin Velid ile karıştırılarak zamanla aynı allemin bazı mensupları bile kendilerini galat olarak bu Arap kumandanın soyundan saydı.

Yazan: Musa ANTER

Ararat Kürdlerinde millî ilâh Haldi'nin diğer ilâhlardan üstün olduğu, Van civarında Çobankapı (2) kayalığında okunan şu yazıttan da anlaşıl-maktadır. Yazıtı şöyledir:

Tanrı Haldi'ye her sene 17 sığır, 34 koyun TEŞİ-Ba ve Ardi-Ni'ye 6 şar sığır ve 12 koyun, Şebiti (3) ve sair ilâhlara da 2 sığır ve koyun kurban edilecektir.

Kürdlerin dini inançlarının tabii kuvvetlere (Güneş, Rüzgâr ve Ateş gibi) istinat ettiğini yukarıda görmüştük. Fakat bilhassa Sami kavimleri olan komşuları (Asuriler gibi) bu inançlara daima insan da katarak efsane ve hurafeler, destanlar meydana getirmişlerdir.

Meselâ bir Asur efsanesine göre Asur kraliçesi ŞAMURAMAT - ŞAMRAM - ŞAMİRAN - SEMİRAMIS, doğu Anadolu'da çok yakışıklı bir kral olan «ARA» (4) ya âşık olur.

Fakat kral Ara, kraliçeye yüz vermez. Bunun üzerine Semiramis ordusunun başına geçerek Ararat «Urartu» Kürdlerinin diyarına taarruz eder. Şirdetli bir çarpışmada kral Ara öldürülür, Fakat kraliçe Semiramis bu katle çok üzüldü, ve sevgilisinin üzerine kapanarak ilâhlardan Ara'nın dirilmesine dua eder. Duası kabul olunur ve Ara dirilir.

Aynı efsaneyi eski Yunan Filozofu Eflatun, Yunan Edebiyatına şöyle aktarmıştır:

«Araratta «er» adında bir kral ölüp bir müddet yer altında kaldıktan sonra tekrar dirildi.»

Ancak Kürdler ilâhların ikametgâhı telâkki edilen Hürmüzgâhlarına (mâbetlerine) bir çok kıymetli eşyayı (hususiyile harb âletleri) adarlar.

Meselâ Van Gölü havzasında Toprakkalede (5) yapılan bir kazıda ele geçen tunç bir kalkan üstünde şöyle bir ibareye rastlanmıştır:

«Hükümdar kudretli Haldiye bu kalkanı, Erima-naş'ın oğlu Rusas, hayatı için vakfetti. Van kalesin (Devamı 16 ncı Sayfada)

(2) Bak Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in Urartu tarihi ve medeniyeti.

(3) Şebi, Kürtçe'de gece, karanlık demektir. «Tu» ise yine Kürdçede sen mânâsındır, ki Ararat Kürdlerinin bu ilâhı Mad Kürdlerinin Ehrement (Şeytan) a tekbül etmek tedir.

(4) Ara, Ardin'den gelmektedir. Asuriler ilâhı, hi, kral diye efsaneleştirmişler. Hakikat halde Semiramis devrinde Araratta «Ara» adında bir kral yoktur.

(5) Bak Prof. Dr. Arif Müfit Mansel'in Urartu tarihi ve medeniyeti.

Türkiyede çıkan gazete ve mecmualar

İstanbul'da bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne 31 Aralık 1962 tarihinde hazırlanan resmî bir istatistiğe göre; bugün Türkiye'de tam 1.653 gazete ve dergi yayınlanmaktadır. Bunların 836 sı gazete, 817 si dergidir. Çıkış süreleri itibariyle gazete ve dergiler şöyledir: Günlük 413 (19 u ajans bülteni) haftada 3 defa 9, haftada iki defa 39, haftalık 309, on günlük 1, onbeş günlük 84, aylık 330, iki aylık 20, üç aylık 68, dört aylık 7, altı aylık 222, süresi belirsiz olanlar 122. Bunlardan 1962 de çıkmaya başlayanlar:

İstanbulda 51 gazete, 152 dergi; başka yerlerde 122 gazete, 90 dergidir.

Konu sınıflandırması: Genel konular 1029, sosyal ilimler 273, tatbiki ilimler 164, edebiyat 108, güzel sanatlar ve spor 43, tarih - coğrafya 18, din ve ilâhiyat 13, dil 3, nazari ilimler 2, felsefe 1 dir.

Türkiye'de türkçeden gayri dillerde 93 gazete ve dergi çıkmaktadır:

1) İngilizce	: 40
2) Rumca	: 15
3) Fransızca	: 11
4) Ermenice	: 11

5) Almanca	: 5
6) İtalyanca	: 2
7) İbranice	: 2
(Eski yahudice)	
8) Türkçe - Almanca	: 2
9) Türkçe-İng-Almanca	: 1
10) Arnavutça	: 1
11) Sırpça	: 1

Bunların 681 i İstanbulda, 25 i başka yerlerde çıkmaktadır. Bunlardan başka yurdumuzda, Süryanice, Kırkızca, Kürtç - Türkçe v.s. neşriyata rastlanmaktadır.

1961 yılında yurdumuzda 1.573 gazete ve dergi çıkmakta idi. 1962 de 80 gazete ve derginin fazlalaşmış olduğu görülmektedir.

KÜRDLERDE DİN

deki mâbette bulunan meşhur hançerli (6) heykel ile böyle bir adaktır.

Kürdlerin mâbetlerine böyle eşya adamları zamanla Hüzmüzgâhların baha biçilmez birer millî hazine ve müze halini almalarına yol açmıştır.

Nitekim Asur kralı Sargon M.Ö. 715 te Ararat Kürdlerinin memleketini işgali sırasında ilâh Asur'a hitaben yazdığı meşhur harb raporunda Muşafir kalesinin (bugünkü Gevar kalesi) mâbedinde ele geçirdiği ganimin tam listesini bulabiliyoruz.

Bu raporda geçen eşya listesi aşağı yukarı şudur: 4 talent, 3 min (7) altın, 162 talent, 20 - 6/36 min gümüş, 3600 talent ham bakır.

6 adet altın kalkan; bunlar ilâh evinde sağda ve/solda asılı idiler ve şaşaalı bir surette parlıyorlardı ve ortalarında 5 talent 12 min ağırlığında alev renginde kırmızı altın ihtiva eden köpek başlarını havi idiler.

1 adet.....boynuzlu....., kapılarındaki aştartı; bunların içine 2 talent ağırlığında ince altın kaplamıştı,

1 adet insan eli şeklinde altın kilit; bu kilit kapı kanatlarını kapıyordu ve üzerinde kanatlı bir ejder ihtiva ediyordu,

(6) Hançer denen harb âleti ilk defa olarak Kürdlerin bulunduğu bölgelerdeki vesikalarda görüyoruz. Ve hâlen Kürdler arasında âdeta sebmollik ve mukaddes bir silâhtır.

(7) Min, Eski Babil ağırlık ölçüsüne göre takriben 500 gramdır. Bir fikir edinmek için Sardan III. ün Vanda bulunan bir kitabesinde Halba (Halep) şehrinin Urartu'ya senehik vergisini kaydedelim: 30 min altın, 800 min gümüş, 3000 elbise, 2000 bakır aşe ve 1533 bakır kır'den ibarettir.

Talent, aşe ve kır ölçüleri bugünkü ölçülerle neye tekabül ettiği bilinmemektedir.

(Devamı gelecek sayıda)

TURANLI

Cidden adın, ruha tesiri büyüktür. Zaten İslâm'da ana - babaların çocuklarına iyi, güzel, (hâsen) isim takmaları farz kılınmıştır.

Onun için eski adlarımız zerafet, merhamet, cesaret ve fazileti ifade ederlerdi. Bittabidir ki «AD» sahibi de, adına iktidarı nispetinde, lâik olmaya çalışırdı.

Şimdi, herhalde bu tesirle olacak ki ta Kâhta'dan ABDULLAH TURANLI, üşenmeden ve Notere 17 lira 35 kuruş harç vererek (ki mecmuamızın yıllık abone bedeli 12 liradır) kendisine Deng'in gitmesini istiyor.

Zavallı, ya fazla korktu veya adından dolayı kendisini Turancı sandı.

İkisi de çok zor.

Ö Z Ü R

Birinci sayımızda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sayın Yusuf Azizoglu'nun Doğu Gezilerindeki konuymasını yayınlıyacağımızı belirtmiştik. Yazarımız Dr. Sait Kırmızıtoprak vazife dolayısı ile nakl edilince Sayın Azizoglu'nun konuşması, dergimiz baskıya verildikten sonra elimize geçti. Bu sayıda yayınlamadığımız için özür dileriz...

Deng, Basın Ahlâk Yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

Aylık, Siyasî Sosyal ve Kültürel Dergi
Cağaloğlu, Türbeder Sok. Trakya İş Hanı
No: 14 İSTANBUL

YIL : 1 SAYI : 2

15 MAYIS 1963

Abone şartları: Yıllık 12 TL. 6 aylık: 6 TL.

Dış memleketler için iki misli

Baskı ve Dizgi Sıralar Matbaası

Okuyuculardan

DENG Dergisine

Açtığınız çığardan dolayı size minnet ve şükranlarımı arzeder, bu yolda başarınız için üzerime düşen her ödevi yapacağımı belirtirim!

Bahri Koçkaya — LİCE

D E N G Mecmuası Yazı İşleri Müdürlüğüne

DENG Mecmuasını çıkararak, Şark'ın ezeli problemlerine el uzatan medenî cesaretiniz önünde hürmetle eğilirim.

Mecmuanız Şark'ın dertlerini dile getiren ve gerçek bir ihtiyaca cevap veren tek SES olacaktır.

Kenara itilmişliğin gerçek acısını içten içe duyan bizlerin bundan böyle gayretleri Şark'ın refahı noktasında birleşmelidir. Bu konuya —yüzde yüz— yerli malzemeyle ilk defa el atan Siz DENG mensupları, muhakkak ki, bu yolun mümtaz öncüleri olmak şerefini taşıyacaksınız. Bu bakımdan sizlere gıpta etmekten kendimi alamıyorum.

İ. Nizami — Ankara

Deng Dergisine

Memleket ve Millet için hizmet edecek gazete nize bir an evvel okuyucu olmam için okuyucularınızın sırasına lütfen beni de yazınız. Allah yardımınız olsun. Çok çok selâmlar.

Saffet Aykut

Deng Dergisine

Brayê me yi hêja,
Kovara we rêya xizmet û xebatê ji bo millet û welatê mera vekirîye. Min ji li rêza xwendivanên xu bînîvisin. Xudê arîkariyê bide.

Gelek û gelek selav...

Seyfeddin Kuri M. zade

— Beytüşşebib —

Deng Dergisine

Diyarbakır'a bağlı Hezan nahiyesindenim. Adım Salih Akgül, Deng'inizi aldım, okuyordum; nahiye çavuşu beni Deng'inizden men ediyor. Bize diyor ki Dicle, Fırat Gazete ve Barışdünyası, Deng. Bunları almayın, okumayın, yasaktır. İsterseniz yazın isterseniz yazmayın. Çavuşun ismi Ahmet çavuştur.

Salih Akgül

— Diyarbakır —

Deng Dergisine

Çıkarılmış olduğunuz «Deng» mecmuasının 1. sayısında, Potreler kısmında bir kaç kürtçe eser isminden bahsetmişsiniz. Bunların tam olarak adresi hakkında malûmat yoktur. Tarafımızdan yayınlanmış olduğunu sandığımız için mevcudu varsa «Türkçe izahlı Kürtçe gramer» isimlisini aşağıdaki adrese ödemeli olarak yollamanızı rica ederiz.

Ayrıca «Deng» e 6 aylığna abone oluyoruz. Parasını adresinize telledik.

**Hacı Ali Bucak
Siverek - URFA**

TEBRİK

Mübarek Kurban Bayramı dolayısıyla telgraf, kart ve mektup yollayan okuyucularımızın hepsine ayrı ayrı cevap vermek zorluğunu okuyucularımız takdir ederler... Deng, bütün okuyucularına daha nice mutlu bayramlar diler...

DOĞU KALKINMASI

Biti kırmak için göz
Toprak için baraj lâzım
Yol lâzım
Işık lâzım
Dil lâzım

Lâfla yürümez peynir gemisi
Nutukla yürümez
Ana yurdu baştan başa
Plavrasız sevmek lâzım.

HALİM YAĞCIOĞLU

Eman Eman (1)

Ev Sıbeye tavê daye
Tu rabe Serçavê xwe bîşo
Bî sabuna bin, bî ava gulanê
Weleh bileh tû sebebî ez qiz mame lî mala bavê

Eman Eman derdê dî la ez pir kırım.
Hestre çavan ez kıwir kırım.
Zewaca bê dil ez tobe kırım.

Delal heyran ber derê mala bavêmin mermere
Tu solan derxê bî gora were
Wextê gored te qetiyân
Ezê ji tera çekim bî hevrişme sor u zere

Delal heyran ser xanikê xwe megere
Dıwar qelse Kêran tere
'ımın u ji te ki bê bexte
Bextê bê bextan l wergere.

(1) Bu Dilak, Hazra dolaylarından derlenmiştir.

S Ü M E R B A N K

Dar günün dostudur.	Dosta roja teng e
Renkli bezlerin evidir.	Mala çitê reng e
Aldanmıyacağınız yer	Ciyê ne xapandinê
Daima Sümerbanktır.	Her tım Sümerbank e

ZİRAAT BANKASI

Köylüye her zaman yardım eder. Paranızı Ziraat Bankası'na yatırın.	Her tım destê gundiya digre. Perê xwe daymın Ziraat Bankası ye.
--	---

Konê Reş

Konê reş bî pişkoj û rewake û çit
 bî pêşmal û perde û pargon û şerit

Dî binde çewal û tejber û kulav û nivîn
 bî pez û deve û hêstir û dewar û mehîn

Kebanî sibêde radibî pirçeleng û bê xew
 Sêpiyê lî dar datênê û lî dar dixê meşka dew

Bî dest novkil û du lewleb in û dibinre mexmer
 mast dibî dew û bî ser dikevi nivişkê zer

Nivîşkê xwe xwê diki u taveje binê hîz
 Lî welatê jerî hîze, lî welatê jorî dîz

Sivika hunduru keçe, yan bûke yaxud qerwaş
 benik bî desta û tûrê rengî lî paş

Kom dike quncik û sitûrik û sergin
 malxo rûniştîye Uso, Biro û Nallin

Pez tê ser dana û bêrivan diçin der
 Şivan pez dikê kom û serbêrlî lî ber

Şîr dîdoşin u vedigerin ciwanik û pîr
 kod bî desta u lî nav piştê eyar şîr

Evarê agir û gêtî geş dibe lî nav konan
 Wek çirağ loks yan stêrên lî ezman

Rêncber û malxo bî tîfingî bî qîrîr û gîzgîz
 terşê xwe di parêzin jî dijmîn u gîr u dîz

Çend roja lî warê xwe dimînin ew koçer
 bar dîkin hêstir û bergîr u huştir û ker.

Bî ır û zîr deng jî wan tê geh bî şehîn û kalîn
 Koçer diçin, sıwarin, xort û kal û keçên narîn

Wardozi tîm diçin diçerin lî waran
 dengê pez tê, kalîna berxa û warîna karan

Kona datênin, şerîta vedîreşênin paş û pêş rînd.
 Lî pist hev rêz dîkin wek bajar u gund

Mêkut radibî ser serê sing u di bin re pêwend
 Pev diçin pêşir u benî û quflîk û bazin û zend

Diçêrênin kulîlk û haşib û gîhayê rengreng
 Lî wan diborîn sal û dem û çax û beng.

Deng

DENGÊ ROJHILATE

Mehê carekê dêrtê kovana siyaset, komelê
 û zanendi

Xwedî: **ERGUN KOYUNCU**

Midirê çapkirina tevai: **MEDET SERHAT**

Vê hejmorêda midirê jê pirs: **CELÂL ERGÜN**

LDAREWANE: Tûrbedar Sk. Trakya İş Hanı No. 13
 Cağaloğlu - İstanbul

Deng

DOĞUNUN SESİDİR

Aylık Siyasal, Sosyal ve Kültürel Dergi

Sahibi: **ERGUN KOYUNCU**

Genel yayın müdürü: **MEDET SERHAT**

Bu sayıda meş'ul müdür: **CELÂL ERGÜN**

LDAREHANE: Tûrbedar Sk. Trakya İş Hanı No. 13
 Cağaloğlu - İstanbul

DİZİN

(Dizindeki kişi adları her iki sayının tüm yazıları okunarak hazırlanmıştır. Buradaki **no** sayıyı ve **s.** sayfayı göstermektedir, sayfa numaraları derginin kendi orijinal sayfa numarasına göreler. 2. sayının içkapağında rakam olmadığından dizinde o sayfayı “0” olarak gösterdik, ayrıca 2. sayının arkakaptan bir önceki sayfanın da sayfa numarası olmadığından onu da sayfa “17” diye belirttik.-Apec)

- Abdi İpekçi, no:2 (s.12)
Abdullah Turanlı, no:2 (s.16)
Ahmet Hamdi Başar, no:2 (s.12)
Ahmet Kabaklı, no:2 (s.3, 5, 12)
Ahmet Kemal, no:1 (s.6, 9), no:2 (s.3)
Alp Arslan, no:1 (s.2)
Ara (kral), no:2 (s.15)
Arif Müfit Mansel, no:2 (s.15)
Aslanoğlu, no:1 (s.3, 13)
Atatürk, no:1 (s.11), no:2 (s.14)
Kemal Paşa [Atatürk], no:2 (s.5)
Atilla Fırat, no:1 (s.10)
Avni Doğan, no:1 (s.10)
Bahri Koçkaya, no:2 (s.17)
Barzani, no:2 (s.3)
Bitlisli Molla İdris [İdrisi Bitlisi], no:1 (s.2), no:2 (s.13)
Celal Ergün, no:2 (arka kapak)
Cem Sultan, no:2 (s.13)
Cihad Baban, no:2 (s.12)
Doğan Avcıoğlu, no:2 (s.12, 13)
Doğan Kılıç Şehhesenanlı, no:2 (s.9)
E. R. Mc Carus, no:2 (s.9)
Ecvet Güresin, no:2 (s.3, 12)
Eflatun, no:2 (s.15)
Ergun Koyuncu, no:2 (arka kapak)
Faik Bucak, no:2 (s.10)
Falih Rıfık Atay, no:2 (s.12)
Fatih Sultan Mehmet Han, no:2 (s.13)
Fikret Işıltan, no:1 (s.9)

Gandi, no:2 (s.10)
Gorani [Molla], no:2 (s.13)
Gökhan Evliyaoğlu, no:2 (s.12, 13)
Hacı Ali Bucak, no:2 (s.17)
Halim Yağcıoğlu, no:2 (s.7, 17)
Halit Bin Velit, no:2 (s.15)
Hayrettin Uysal, no:1 (s.14)
Heredot, no:2 (s.12)
Hüseyin Cahid, no:1 (s.10)
İ. Nizami, no:2 (s.17)
İlhan Egemen, no:1 (s.14)
İsa Reco, no:2 (s.10)
İsa Şans, no:2 (s.0)
İsfendiyar Baruşnû, no:2 (s.2)
İsmet Nizami, no:2 (s.4)
J. Bendrys, no:2 (s.8)
Kemal Badıllı no:1 (s.7), no:2 (s.9,11)
Kılıç Arslan, no:1 (s.2)
Koçero, no:1 (s.1)
M. U., no:2 (s.14)
Medet Serhat, no:2 (s.2, arka kapak)
Mehmet Ali Demir 1 (s.14)
Mehmet Fahrettin Kırzioğlu 2 (s.12, 13)
Mehmet Şerif Fırat 1 (s.10)
Mehmet Tirim 2 (s.0)
Musa Anter, no:1(s (s.7, 9, 11),no:2 (s.15)
 Rahşan [Musa Anter], no:1(s.11), no:2 (s.12)
 Anter [Musa], no:2 (s.12, 13)
Mustafa Remzi Bucak 2 (s.10)
Muzaffer Ramazanoğlu 1 (s.9)
Mümtaz Faik Fenik 2 (s.12)
Nazım Hikmet 2 (s.3)
Necmi Onur 1 (s.14)
Niyazi Okaygün 2 (s.0)
Nurettin Hazer, no:2 (s.10)
Saffet Aykut, no:2 (s.17)
Sait Kırmızıtoprak [Dr. Şıvan], no:1 (s. 6, 10, 14), no:2 (s.16)
Salih Akgül, no:2 (s.17)
Sargon (Asur kralı), no:2 (s.16)

Selahaddin Eyyubi, no:1 (s.2)
Selim (Baban), no:2 (s.12)
Semiramis (kraliçe), no:2 (s.15)
Seyfeddin Kuri M.zade, no:2 (s.17)
Silivi, no:2 (s.0)
Siyabendê Silivi, no:2 (s.6)
Şükrullah (Baban), no:2 (s.12)
Timurleng, no: 2 (s.13)
Turgut Boran, no:1 (s.12), no:2 (s.5)
Turhan Tükel, no:2 (s.12, 13)
Yaşar Kaya, no:1 (arkakapak), no:2 (s.2)
Yavuz Sultan Selim, no:2(s.13)
Yıldırım Bayazıt, no:2 (s.13)
Yılmaz Sarioğlu, no:2 (s.13)
Yusuf Azizoğlu, no:1 (s. 6), no:2 (s. 16)
Ziya Gökalp, no:1 (s. 2, 12), no:2 (s. 8, 9)

www.arsivakurdi.org

DENG

HAKKINDA YAZILAN BAZI YAZI VE BELGELER

www.arsivakurdi.org

"DENG" DERGISİ

Naci Kutlay

1963 yılında, 27 Mayıs'ın getirdiği göreceli özgürlük ortamında bazı Kürt gençlerinin İstanbul'da Türkçe-Kürtçe olarak çıkardıkları "Deng" dergisini tanıtmak ve bazı niteliklerinden söz etmek istiyorum.

"Deng", 15 Nisan 1963 tarihinde yayına başlamıştır. "Deng" isminin altında daha küçük puntolarla, "Doğunun sesidir" kelimeleri yazılıdır. "Aylık, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Dergi" olarak sunuluyor. Adres olarak, Cağaloğlu, Türbedar Sok. Trakya İşhanı. No. 13.İstanbul'u okumaktayız. Fiyatı 100 kuruştur. 1. sayısının kapağında çamaşır yıkayan bir Kürt kadınının resmi ve resmin üstünde Kürtçe "Hêviya Rojhilat" belirlemesi ve altında da "Doğuda Temizlik" yazısı vardır. Sahibi Ergun Koyuncu, Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kaya ve Genel Yayın Müdürü ise Medet Serhat olan derginin arka kapağında Kürtçe "Armanca Me..." başlıklı, yayına başlama nedenini açıklayan bir sayfalık bir yazı yer almaktadır. Arka kapağın alt kısımlarında solda Türkçe ve sağda da Kürtçe olmak üzere dergi yöneticilerinin isimleri vardır. Türkçesinde "Deng Doğunun Sesidir", Kürtçesinde ise "Deng Dengê Rojhilate"

yazılıdır. 2. sayıda ise aynı adres, fakat bir önceki sayıda Trakya İşhan No. 13 iken bu kez No. 14 şeklindedir. 15 Mayıs 1963 tarihinde yayınlanan 2. sayıda Sorumlu Müdür olarak Celal Ergün'ün Yaşar Kaya'nın yerini aldığını görüyoruz.

Dergi ancak iki sayı çıkmış ve üçüncü sayı daha basımevinde iken polisce el konulmuştur. İki sayısı elimizde olan derginin, birkaç örneği polisten kaçırılan üçüncü sayısını da, yöneticilerin yardımlarıyla o tarihte okuma olanağı bulduysam da, ancak, aradan geçen 27 yıl gibi uzun süreden sonra, bugün, bu sayının içeriğini anımsamamaktayım.

"Deng" in çıktığı dönem ve ortam.

Dergi, D.P.'nin askeri bir "hareket"le yönetimden uzaklaştırıldığı, 27 Mayıs 1960 tarihinden üç yıl sonra, sivil-asker karışımı bir dönemde yayına başlamıştır. Kürtlerin uzun yıllar süren suskunluklarından sonra bazı Kürt entellektüellerinin (49'lar Olayı) bir yıl aşkın tutuklu kalmalarının ardından, burjuva demokratik özgürlüklerin yeni

boyutlar kazandığı, göreceli baskısız günlerde çıkmıştır "Deng". O dönem basını incelendiğinde, demokratik ve sol arayışların henüz başladığı ve bundan ötürü de çok yönlü deneyimsizliklerin göze çarptığı görülmektedir. Bu ortamda bazı Kürt gençleri bir takım arayışlarda bulunuyor ve "Deng"i çıkarıyorlar. "Deng"i yönetenlerden Genel Yayın Müdürü Medet Serhat ve 1. sayıda Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kaya, 49'lar Olayı'nda tutuklu bulunan iki kişidir. Yaşar Kaya İktisat Fakültesi ve Medet Serhat -o zamanki Medet Yös- Hukuk Fakültesi öğrencisi, İğdır'lı iki hemşehridirler. Derginin sahibi Ergun Koyuncu ve 2. sayıdaki Sorumlu Müdür Celal Ergün ise onların üniversite çevresinden arkadaşları olan iki Diyarbakır'lı genç. Yani yöneticilerin tümü öğrenci durumunda olan bir avuç o zamanın "Doğulu" Kürt genci. Ekonomik olarak zayıf olan ailelerinden gelecek olan parayla geçinen, -Medet Serhat dışında- bu dört idealist genç, böylece boyutlarını hesaplamadıkları büyük bir işe girişiyor. Gerçekten de, bu zorluklarla karşılaşmaları için uzun süre beklemeleri gerekmiyor. 1. sayıdan sonra Yaşar Kaya ve ardından da Celal Ergün tutuklanıyor. Fakültelerini bitirmeleri gecikiyor ve C. Ergün ise üniversiteden ayrılmak zorunda kalıyor.

Şimdi, derginin 1. ve 2. sayılarındaki yazılardan söz edelim ve daha sonra ise genel değerlendirmelere varmaya çalışalım.

1. sayı.

"Çıkarken" başlıklı birbuçuk sayfalık yazı "Deng" imzasını taşıyor. Derginin amacı açıklanırken, Doğu'nun geri kalmışlığında yöneticilerin yeri, bunun ortadan kaldırılmasında aydınların rolü ve bazı ekonomik çareler sıralandıktan sonra, çoğunlukla Kürtçe konuşulan

Doğu Anadolu insanına yönelik ve onların kendi dili olan Kürtçe ile yayın yapmanın önemi vurgulanıyor. "Deng" dergisi, Cumhuriyet döneminde, bu konuyu ele alan ilk Türkçe-Kürtçe dergi olduğunu belirtiyor. Kürtçe yazmanın ülke bütünlüğü bakımından, zarar değil, tam tersine, büyük yararlar sağladığı belirtiliyor.

2. sayfada "Türkler ve Kürdler" yazısı yer alıyor. Ziya Gökalp'ın bu yazısı "İçtimaiyat"tan alınmış. Birbuçuk sayfadan oluşan yazıda Türk ve Kürt uluslarının karşılıklı ilişkileri, Misak-i Milli'nin Kürt ve Türklerin oturmakta oldukları yerleri içerdiği belirtildikten sonra Kürt Beyleri'nin Osmanlı imparatorluğu'na geçişleri ve daha önceleri Selahaddin-i Eyyubi'nin İslamiyete hizmetleri sıralanıyor. Sonunda, "*Kürdleri sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir, Türkleri sevmeyen bir Kürd varsa Kürd değildir.*" cümlesi ile yazı son buluyor.

3. sayfada "Siloya Mektuplar" üst başlıklı ve "Silo" diye başlayan, "Aslanoglu" imzalı bir yazı var. 3. ve 13. sayfalarda yer alan, akıcı ve yer yer söylemek istediklerini sembollerle anlatmaya çalışan yazar, bazan da çok katı oluyor. Duygulu bir anlatımı vardır. On ara bölümden oluşan mektuplarda, on ayrı somut konuyu dile getiriyor yazar. Daha çok sosyal eşitsizlikleri ustaca dile getiren "Aslanoglu", insanlar ve bölgeler arasındaki dengesiz gelişmenin birbirleriyle olan bağlantısını kurmada başarılıdır. "Aslanoglu" daha sonraki yıllarda Türkiye sosyalist hareketinde başarılı işlevler yüklenmiştir.

4. ve 5. sayfalarda, Mardin yöresinde, Omeryan aşireti arasında derlenen "Xerabo" türküsü yer almıştır. Halkın arasında bugün de yaygın olan Xerabo'dan alınan aşk, Kürt adet ve göreneklerini,

sosyal yapısını dile getiren bu duygulu dizeler iki sayfaya yakın bir yer tutuyor. Aynı sayfada "Keleş Xemê" türküsüne de rashiyoruz.

6. sayfada "Ahmet Kemal" imzalı, "Memur" başlıklı yazı, "İro Here Subê Were" üst başlığı altında veriliyor. Memurların halkın dertlerine karşı ilgisizliği ve bunun özellikle de "Doğu"daki yansımaları anlatılıyor. Bu yazının altında çerçeve içine alınıp dikkate sunulan küçük bir yazı var. Bunda, dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sayın Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Ankara'da düzenlenen Doğu Folklor Gecelerine katıldığı ve önemli konuşmalar yaptığı bildirildikten sonra, derginin yazarlarından Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın konuşmaları gelecek sayıda değerlendireceği söz veriliyor.

7. sayfada "Portreler" üst başlığından sonra, "Kemal Badıllı" konu ediliyor. 1923 yılında Urfa'da doğan Kürt yazar ve o yıllarda Yeni Türkiye Partisi Urfa Milletvekili olan Kemal Badıllı'dan söz eden bir sayfalık yazıda, kendisinin eserleri sıralandıktan sonra bir de şiiri yer alıyor. Buradan öğrendiğimize göre, Türkçe İzahlı Kürdçe(Kürmanci) Gramer; Türkçe Açıklamalı Kürmanci Lügat ve Kamus; Kürtlerin Sosyolojik Durumları Hakkında İlmi Bir Etüd ve Kürmanci Şiirler, yapıtları vardır. Ancak özel olarak bildiğim kadariyle Badıllı'nın, gramer kitabı dışındakiler yayınlanmadı. Yukarda söz ettiğim yazıda buna değin herhangi bir bilgi yoktur. K.Badıllı'nın "Deng" dergisi tarafından yayınlanan şiiri daha sonraları, Av. M. Ali Aslan'ın çıkarmakta olduğu "Yeni Akış" dergisinde yeniden yayınlandı. Başka herhangi bir yerde çıktığına değin bilgin yok. K. Badıllı'ya saygımdan ve şiirini sizlerin de seveceğinize olan sezilerimden ötürü buraya alıyorum.

Şivên ra

*Şivaniy, doş dı biy best-û diyaran
Na binîy qe rûyê derd-û xedaran
Şa dı biy tu her gav bî berx-û karan
Jı wan berxan yek ji ez bûma xwezi.*

*Şûştî te dilê xwe ji tevinê
Kış dikiy keriyê xwe çaxa şevînê
Tû dîbiy hevalê dîl u evînê
Ji hevalan yek ji ez buma xwezi.*

*Pîf dikiy billurê dı şevên tari
Çî dibey wanra bî kîjan zari?
Kom dîbîn dor te dî kan gûdari
Ji gûhdara yek ji ez buma xwezi.*

"Deng" dergisi şiirin Türkçe çevirisini de sunmuş. Ancak bugün kullandığımız Kürtçe yazımla az farklılıklar gösteren şiirin dergideki yazılış şekline dokunmadan, "Yeni Akış"taki ile karşılaştırdım, herhangi bir fark bulmadım. Bu sayfanın sağ alt köşesinde "Musa Anter"ın yazdığı "Kımlı" adlı kitabın "Deng" idarehanesinden, üç lira karşılığında elde edilebileceği bildiriliyor.

8. ve 9. sayfaların tümünü kaplayan "Musa Anter" imzalı, "Kürdlerde Din" yazısı, gelecek sayıda da sürdürülecektir. (M.Ö. 3000 senesinden zamanımıza kadar Kürd tarihinden bazı notlar) belirlemesinden sonra tarihi bir inceleme yazısı sunan Anter konuyu zenginleştiren bir yaklaşım sergilemektedir.

10. ve 11. sayfalarda "Henek" üst başlığı ve "Varta Tarihi" başlığını taşıyan bir yazı vardır. "Raşsan" imzalıdır. Günümüzde bu konuları daha yetkin bir şekilde basında sergileyen Musa Anter'in kullandığı bir imzadır "Raşsan". 1947 yıllarında "Varto Mektupları"nın ve birkaç kez Hükümet ve Türkçü-Milliyetçi kurumlar tarafından yeni baskıları yapılan "Varto Tarihi" kitabının yazarı Mehmet Şerif Fırat'ın oğlu Atilla Fırat, babası gibi Kürtleri karalamak için olur

olmaz zamanlarda ortaya çıkar, özbeöz Türk olma savıyla, Kürt olduklarını söyleyenleri suçlamaktadır. Bu durumla alay ederek, hayali bir konuşmayı kaleme alan yazar, o zaman bu konuda Atilla Fırat'la polemige giren Dr. Sait Kırımıztoprak'la Atilla Fırat'ı karşılıklı konuşturmuştur. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yazının giriş bölümünü aktarıyorum:

"*Jı kê zaye, gı ne bezaye- Dr. Sait Kırımıztoprak Yön Mecmuası'nın 40. sayısında (Kimler için çan çalıyor) başlıklı bir etüd yazısı ile Dünya gazetesinde çıkan Avni Doğan'ın yazılarına cevap vermişti. Bu sefer de 1 Kasım 1962 tarihli Yeni İstanbul gazetesinde Atilla Fırat, Dr. Kırımıztoprak'a güya cevap veriyor. Ve çok daha evvel, 6 Kasım 1947'de Atilla'nın babası Mehmet Şerif Fırat'ın (Varto mektubu) başlıklı bir yazısı Hüseyin Cahid'in Tanin gazetesinde çıkmış, tıpkı oğlu gibi o da masum Doğuyu jurnal etmişti.*" Bu yazının altına gelen bölümde yine Musa Anter'in "Kıml" adlı yapıtının bu kez Kürtçe ilanı var. Kıml şüirinden de iki mısra alınmış. "*Bı çiya ketım Lo Apo- Çiya melûl bun rebeno.*"

14. sayfada "Geçen ay Doğu için neler dendi?" başlıklı bir yazı var. Milliyet gazetesinde yazar Necmi Onur'un "Mezarlarında Yaşayanlar" adlı seri yazısından söz edilmektedir. Batman ilçesinin "Şikeftan" köyünün dertlerini dile getiren yazar Doğu'nun geri kalmışlığını ve yöredeki Kürtçeden başka dil bilmediklerini örnekleriyle sunmuş. İstanbul'da çıkan sağcı "Toprak" dergisinin 15. sayısında Darendelioglu İlhan Ege-men'in "Doğu" düşmanlığı yaptığı, Dicle-Fırat gazetesindeki Kürt edebiyatı, Kürt tarihi konularına olan tepkisi anlatılmıştır. Yine "Yön" dergisinde -o dönemin ünlü sosyalist haftalık dergisi- 27 Mart 1963 tarihinde "Doğu meselesinde

yanılan kim?" başlıklı yazı ele almıyor. (Yazar Hayrettin Uysal Köy Enstitüsü çıkışlı ve uzun yıllar CHP milletvekilliği ve yöneticiliği yapmıştır.B.N.) Dr. Sait Kırımıztoprak'ın daha önce Yön'de çıkan bir yazısı konu alınarak Kürt dilinin var olmadığı ve bu nedenle Doğu'lu vatandaşlara kendi dilleriyle hitap etmenin bilimsel olmadığı öne sürülmüştü. Yine Milliyet gazetesinde Yeni Türkiye Partisi Tunceli Milletvekili Mehmet Ali Demir'in "Doğu'nun geri kalmışlığı konusunda Mecliste Genel Görüşme açılması istemi" dile getirilmiş. İstanbul Radyosunda tekrarlanan Şikeftan Röportajına değin olan ilan dergiye aktarılmıştır. İlan şöyle: "*Dikkat dikkat sayın vatandaşlar: 20. asırda Doğu Anadolu'da toprak altında mağara hayatını yaşayan vatandaşlarımızın acıklı hayatını yarınki Milliyette okuyunuz.*"

15. sayfada "Beş yıllık kalkınma planı ve Doğu" başlığı altında, ilk 5 yıllık kalkınma planının 8. bölümünde "Bölge Planlanması ve Kalkınması"nın "Doğu ve Güney Doğu'yu ilgilendiren" kısımları incelenmiştir. Yatırımların verimli alanlara yapılması, coğrafik dağılışın gözetilmesi, Doğu'ya nitelikli memurların gönderilmesi, Keban Barajı Projesi'ne özel önem verilmesi gibi konular işlenmiş olup, "Devamı gelecek sayıda" denmişse de bir sonraki sayıda bu konuya raslamadık.

Arka kapakta, "Armanca Me..." başlıklı, derginin amacını belirtmeye çalışan Kürtçe bir sayfalık yazı, "Deng" imzalıdır. Ancak 2. sayının 2. sayfasında, Yaşar Kaya savcılıktaki gelişmeleri anlatırken, bu yazıyı Medet Serhat'ın yazdığını öğreniyoruz. Yazıda, 27 Mayıs'tan sonra özgürlük ışıklarının görülmeye başladığına işaret edildikten sonra, uzun yıllar Kürtçenin yazılmadığı, latin harfleriyle okuyup yazmanın olma-

dığı bir dönemde böyle onurlu bir görevi de yüklenen derginin, bu çok zor görevin başanabilmesi için okuyuculardan destek beklediğine işaret edilmektedir.

İkinci Sayı:

Ön kapakta "Kurukenger (Kerambêr) Toplıyanlar." yazısının üstünde kuru diken tophyan iki Kürt köylüsünün resmi ve resmin üst kısmında "Şewqa Rojhilat" yazısı vardır. 1. sayıdaki mavi renkli kapak 2. sayıda yeşil renktedir. Kapağın iç sayfasında, "Deng için" başlığından sonra okuyuculardan gelen mektup veya şiirlere yer verilmiştir. Bu sayfada "Ni-yazi Okaygün"ün yazısı (Dersimlidir B.N.), Silvan'dan "İsa Şans"ın Kürtçe bir şiiri var, dergi bunun yanına Türkçe çevirisini de koymuş. Şiirin yazarı dini öğrenim görmüş, eski "tarih düşme" metodlarını bilen bir kişi olmalı, "Kürdvari tarix" başlığını kullanarak şöyle başlamıştır:

*Ez sond buxwım, bêje yeqin.
Aş na gere kî ne ke çeqin
Dî panzde Nisanê Deng derket
Dî bist u yekê hate Farqin.*

Eroh'tan Mehmet Tirim imzalı, "Deng'in yayınından duyduğu sevinci dile getiren "Pesne Jî Dengra" şiirini göndermiş. Dergi bunun da Türkçe çevirisini birlikte yayınlamaktadır.

1. sayfada "Deng" imzalı, "Sevmek İçin Bilmek Lazım" başlıklı bir yazı vardır. Bu, başmakale olmalı. Çünkü, "Başmakale" üst başlığı bir önceki sayfada okuyucu mektupları bölümünde, yanlışlıkla yer alıyor. Derginin ideolojik ve düşünsel yönlerine değinirken bölümler alacağımız başmakale, genellikle dergi kadrosunun düşünsel yapısını sergilemektedir. "Ülkemizde konuşulmasına tahammül edilmeyen sosyal bir gerçeği ortaya atmak"la çıkışta bulunan dergi-

nin, daha henüz işin başında iken, kopardığı fırtınaya yer verildikten sonra, "Telaş neden?" ara başlığı ile, bu konunun konuşulmasına karşı çıkan kurum ve kişilere genel olarak değinilmektedir. Daha sonra yetkin bir şekilde, insanların ana dillerini kullanabilme hakları belirtiliyor, din, dil ve ırk farklarının normal görülmesi gereği vurgulanıyor. "Bizden uzak tarih" arabaşlığında, genocide -insanlığa karşı cürüm- deyimini kullanan dergi şöyle demektedir: "*Bir grupun, zümrenin haiz olduğu dil, dini inanç, kültür gibi değerlerini de yoketmek genocide'dir.*" Başmakalenin "Çözüm yolu" bölümünde, ekonomik önlemlerin yanında demokratik bir ortamda bütün dertlerin dile getirilmesi ve özellikle farklı dillerin konuşulması gereği vurgulanmaktadır. Dergi, "Yeni zihniyet"i belirleme anlayışında devletin, "Doğu"nun geri kalmışlığına parmak basmasını, Beş Yıllık Plan'da "Doğu"ya öncelik tanınmasını olumlu bulmaktadır. "Aydınları uyarma" bölümünde ise genellikle yazar ve aydınların bu konudaki görevlerine dikkat çekiliyor. "Kürtlük ve Kürtçülük" arabaşlığı ile Kürtçe okuyup yazmanın ayrımcılık olmadığı ileri sürülürken "Kürt asıllı vatandaşlarımız" deyi mi kullanılmaktadır. 2. sayfada "Kelepçeli Basın Mensupları" başlıklı haber-yorum karışımı bir yazı var. Sağ köşede Yaşar Kaya'nın küçük bir fotoğrafı da yer alıyor. 1. sayıda Sorumlu Yazışlıleri Müdürü olan Yaşar Kaya'nın tutuklanışını ve Genel Yayın Müdürü Medet Serhat'ın 2000 -ikibin- lira kefaletle, tutuklanmasının red edildiğini bu anlatımların arasında buluyoruz. Medet Serhat'ın 1. sayıdaki "Deng" imzalı, "Armanca Me..." yazısının yazarı olduğu da burada yer almaktadır.

3. sayfada "İro Here Subê Were- Bugün Git, Yarın Gel" başlıklı ve Ahmet Kemal imzalı yazı, sayfanın yarısını tutu-

yor. Kulp ilçesinin Raşikan, Havre Mamikan ve Malagarve köylerinde jandarmaların yaptığı baskılar anlatılıp, bunun Anayasaya aykırı olduğu dile getiriliyor. Aynı sayfanın diğer yarısını kaplayan "Hadise yaratan dergi" yazısı var. Deng'in daha 1. sayısında büyük yankılar yaptığı, İstihbarat Örgütlerinin, Milli Güvenlik Kurulunun, Bakanlar Kurulunun gizli toplantılar yaptığı belirtiliyor. Basındaki yansımalarından örnekler veriliyor. Örneğin Cumhuriyet gazetesinde *Evcet Güresin, (Yok demekle yok olmuyor)* başlıklı yazısında, *"İster Kürt, ister Üçok, ister kurt diyelim Türkiye'de bunlarla ilgili mesele vardır ve bu mesele günbegün önemini azaltmadan devam eder gider...."* diyordu 22 Nisan 1963 tarihinde. 20 Nisan 1963 tarihli Milliyet'te ise, şu cümleler yer alıyordu: *"...Kürt meselesini ele almak daima tehlikeli bir konu addedilmiş ve bu alanda yayın yapılması istenmiştir... Anlaşıldığına göre söz konusu yayın organlarının kapatılması ve adı geçen grupların sıkı bir şekilde takibi düşünülmektedir. Ancak bu tedbirler Kürtçülük davasını kökünden halledecek çareler değildir. Meseleyi cesaretle ele almanın ve gerçekçi tedbirler düşünmenin zamanı gelmiştir..."* Yön, Sosyal Adalet haftalık dergilerinin yaklaşımlarının da benzeri olduğu işaret ediliyor. Sağcı yazar Ahmet Kabaklı, Tercüman, Son Havadis, Yeni İstanbul gazetelerinin şiddet önerdikleri, ancak Bakanlar Kurulu'nun sırf Kürtçe yazıldığı için suç kabul edilemiyerek, suç zanlı yazıların kovuşturulmasını önerdiğini yazan dergi bu anlayışı memnunlukla karşılamaktadır.

4. sayfada İsmet Nizami imzalı "Doğunun Kaderi" yazısı, "Şarklı'nın İstiklal Savaşı'nda çarpıştığı, vatani kurtardığı ancak şimdi yokluklar ve mahrumiyetler ülkesinde yaşadığı dile getiriliyor. "Şarklı'nın evlatlarının" uyanıp dertleri-

ne son vereceği özlemi anlatılıyor.

Turgut Boran'ın "Ayşoya Mektuplar" adlı Türkçe şiiri 5. sayfada. Ayrıca Kığı yörelerinden derlenmiş "Baxçê Kemal Paşa" adlı kısa bir Kürtçe türkünün dört beyit tutan sözlerinin altında, çerçeveye içine alınan "Tekamül Nazariyesi" başlıklı küçük bir yazı var. Bu, Tercüman gazetesi yazarı Ahmet Kabaklı'nın "Kürd demek, kurd demektir" sözünü ele alıp Darwin'in Evrim Teorisi'ni anımsatan, A. Kabaklı ile alay eden bir yazıdır. Evrim Teorisine göre bazan insan konuşan hayvan olur, Kürtler'in kurttan gelmesi gibi, bazan da bir bitkiden gelir, Ahmet Kabaklı'nın "kabak"tan geldiği gibi, deniyor.

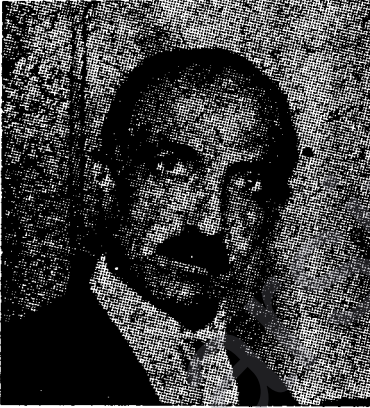
6. ve 7. sayfalarda "Çirok-Hikaye" üst başlığının altında "Siyabendê Sılîvî" başlıklı yazı vardır. Siyabendê Sılîvî hikayesinin Kürtçesi ve ardından Türkçesi verilmiştir. Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Romeo ile Jülyet, Pol ile Virjini gibi Batı ve Doğu'nun aşk, sevgi üzerine kurulu klasiklerine benzediği söylenen hikayede, Miyafarqin -Silvan- dolaylarında Xecê, Siyabend'i sevdiği halde başkası ile nişanlandırılır. Sevdiğini kacıran Siyabend, Süphan Dağı'nın eteklerine varır. Süphan Dağında, uçurumun kenarında yabancı bir erkek geyiği vurduktan sonra, çırpınan geyiğin Siyabend'in dengesini kaybetmesine neden oluşu ve uçurumdan yuvarlanırken bir kuru sakız ağacının Siyabend'in göğsüne saplanması sonucu ölmesi ve ondan ayrılmayı göze alamayan Xecê'nin kendisini uçurumdan atıp öldürmesi anlatılır. Hikayenin bu varyasyonu Kürdistan'da ünlüdür.

7. sayfanın sağ yarısında Halim Yağcıoğlu'nun "Anzelha" adlı uzun şiirinden bir bölüm yer alıyor. İzmirlili öğretmen H. Yağcıoğlu'nun "Anzelha" isimli şiir kitabından alınmıştır. (Kürtleri isyana kıskırtıyor diye H. Yağcıoğlu

1950'li yıllarda yargılanmıştı.B.N.)

8. ve 9. sayfalarda "Kürtler ve Kürtçe" yazısı var. "Kemal Badıllı- Urfa Y.T.P. Milletvekili" imzasını taşıyor. Kürt dilinin dünya dilleri içindeki yeri, Ziya Gökalp'ın Kürt dilini incelerken ortaya koyduğu tasnif verildikten sonra Kurmançaman yazılışı için 38 harfli Kürt alfabesinin anlatımına geçiliyor. Bu bölümde zengin örneklemelere yer veriyor Badıllı. Avrupalı bazı dilbilimcilerinin isimlerini ve yapıtlarını belirtirken dipnotu şeklinde birkaç satırla Zaza'lardan da söz etmektedir.

10. sayfada "Portreler" üst başlığının altında, Faik Bucak'ın yaşamı dile getirilirken, "Gazın Jı Xwedê" isimli Kürtçe şiiri ve sol köşede resmi sunulmaktadır.



AVUKAT FAİK BUCAK

1919 yılında Siverek'te doğan Faik Bucak, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmeden önce Dicle Talebe Yurdu'nun kuruculuğunu yapar. Çok ünlü bir folklor ustası olan Bucak, İstanbul'da folklorik gecelerin düzenlenmesinde bulunur. 27 Mayıs Devrimi diye anılan askeri yönetimin D.P.'yi devirip yönetime gelmesinden sonra, ağa oldukları sayıyla sürülen 55 Kürt'ten biri olan Faik Bucak'ın kitap halinde yayınlanmamış

şüirlerinden söz edilen yazıda "Gazın ji Xwedê" şiirinin "Deng" tarafından yapılan Türkçe çevirisi de sunulmuş. (Bu şiir daha sonra Yeni Akış ve Demokrat dergilerinde yayınlandı. Yeni kuşağa ulaştırılması yeteri kadar yerine getirilemedi. Şiiri bir kez daha sunarken saygı değer Faik Bucak'ın 1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi'ni kurduğunu ve ilk genel sekreterliğini yaptığını anımsatalım.B.N.)

Gazın Jı Xwedê

*Ne nane, ne dane, ne şiv û taştê
Ho rebiyo! ev qas derd û bela ji ku tê
Dewlemendî li me girt êdın em bune xezan
Hiş serê me da nema, belê, mane gêj û nezan*

*Çavan ji bigre bîla rohnayî bibe zulmet
Çi bikam pîşka derdû xama para me ket
Ma nîfir li me buye kes pigar nabe mera
Heval sîlav nadûn pûrs nakan bav û bîra
Rê li ber me wunda bu nîzanûm kuda bîçûm
Rebî! Tîna beêcim sekinine li ber Çem.*

Bu yazının altında, ondan ayrı olarak, "Urfa, Özel" başlığı altında, 55'lerden Faik Bucak'ın Urfa'da İsa Reco adlı bir ağa tarafından evleri yıkılan Akçakale ilçesinin Hırbetli Salih köyü halkının davasını aldığına değin küçük bir haber yazısı vardır.

11. sayfada "Kürd Lisani" başlıklı bir yazı, "devam edecek" notunu taşıyor. Değerli dilbilimci "Kemal Badıllı'nın ilmi notlarını esas alan bir seri yazının ilk yazısı olarak sunuluyor. Dünya dil grupları ve sonra bunun içinde Kürd dilinin yeri ve tarihsel evrimi ele alındıktan sonra Kürt Alfabesi bölümüne geçiliyor.

12. ve 13. sayfalarda "Henek-Şaka" alt başlığı altında "Açık Oturum: Kürdün Kökü" başlıklı ve "Rahşan" imzalı uzun bir yazı var. Yukarıda belirtmiştik, bu imza Musa Anter'in zaman zaman kullandığı bir imzadır. "Hayali" bir açık otu-

rum düzenliyen yazar, aşağıdaki kişilerin katılımlarını sağlıyor.

Barış Dünyası Mecmuasından: Ahmet Hamdi Başar.

Milliyet Gazetesinden: Abdi İpekçi.

Cumhuriyet Gazetesinden: Ecvet Güresin.

Dünya Gazetesinden: Falih Rıfkı Atay.

Tercüman Gazetesinden: Ahmet Kabaklı.

Son Havadis Gazetesinden: Mümtaz Faik Fenik.

"Kürtlerin Kökü" adlı raporun müverrihi Mehmet Fahrettin Kirzioğlu.

Deng Mecmuasından: Anter.

Yön Mecmuasından: Doğan Avcıoğlu.

Yeni İstanbul Gazetesinden: Gökhan Evliyaoğlu.

Sosyal Adaletten: Turhan Tükel

Oturumu idare eden: Raşan.

O güne dek bilinen düşünceleriyle, onlara bazı çözümler söyletiyor yazar. Genellikle A.H.Başar, E.Güresin, A.İpekçi, D.Avcıoğlu, T.Tükel ve Anter Kürt gerçeğini kabul edip daha insancıl önerilerde bulunurken, F.R.Atay, A.Kabaklı, M.F.Fenik, M.F.Kirzioğlu, G.Evliyaoğlu ise Kürtlere karşı baskıların arttırılıp seslerinin kesilmesi gerek diyor.

13. sayfanın sağ yarısını "Kara Çadır" başlığı altında, orijinal derginin arka kapağında yer alan "Konê Res" adlı Kürtçe, "Doğu'dan derlediğimiz" notunu taşıyan şiirin Türkçe çevirisi yer almaktadır. Göçebe yaşamını dile getiren lirik bir anlatım vardır.

14. sayfada "Değmez Ama" başlıklı ve "M-U" imzalı bir yazıda, Kürtçe yazıları da içeren "Deng" in yayını üzerine bazı dergi ve gazetelerde sert tepkilerle karşılaştıklarını, "Kürtçülük propagandası yaptığınızı iddia ettiler." diyerek dile getiriyor. Ancak bunlardan Yeni İstan-

bul gazetesinde bir okuyucu mektubunun terbiye dışı küfürlerle dolu olduğu, mağara yaşamından kurtulmak isteyen Doğu'luya komünist diyen Yeni İstanbul'un anlayışı sergilenirken soğuk kanlı bir yöntem önerilerek böylelerinin yanıtlanmaya değmediği de yazılmaktadır. Bununla ilintili olarak, yazının hemen altında, çerçeve içine alınan Farsça bir beyit Türkçesi ile birlikte verilmiştir. "*Çu ayni ki bexti in, ne şekle menest. We lekın kalem der kefe düşmenest. Çizilen bu çirkin tasvir, benim şeklim değildir. Lakin kalem, kötü niyetlilerin elindedir.*"

15. sayfada Musa Anter imzalı "Kürdlerde Din" başlıklı, geçen sayıdan sürdürülen tarihsel inceleme yazısı vardır.

16. sayfada ise "Türkiyede çıkan gazete ve mecmualar" başlıklı kısa, Milli Eğitim Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün 31 Aralık 1962 tarihli istatistiklerini içeren bir yazı yer alıyor. Tüm dillerde çıkan gazete ve dergilerin sayıları verilmektedir. Burada belirtildiğine göre, "Süryanice, Kırgızca, Kürtçe-Türkçe neşriyata raslanmaktadır." cümlesi de orada yer almaktadır. Aynı sayfada çerçeve içinde "Özür" başlığı altında Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın yeni görev yerine gitmesi nedeniyle Dr. Yusuf Azizoglu'nun konuşmalarına değin yazıları ancak dergi basıma verildikten sonra ellerine ulaştığı belirtilerek özür dleniyor. Yine 16. sayfada Kahta ilçesinden Abdullah Turanlı'nın noter kanaliyle "Deng" e baş vurduğunu, derginin kendisine gönderilmemesini istediği yer alıyor.

17. sayfa yine okuyuculara ayrılmış. Lice'den Bahri Koçkaya, Ankara'dan İ.Nizami ve nereden gönderildiği belirtilmiyen Saffet Aykut'un Türkçe, Beytüşşebib'den Seyfeddin Kuri M.zade'nin Kürtçe kutlama mektupları var. Diyarbakır'dan Salih Akgül, Türkçe mektubunda hem Deng yöneticilerini

kutluyor ve hem de Dicle-Fırat, Barış Dünyası, Deng dergilerinin okunmaması için baskıda bulunan Ahmet adlı jandarma çavuşunu şikayet ediyor. Siverek-Urfa'dan Hacı Ali Bucak, Türkçe olan mektubunda dergiye abone olduğunu yazdıktan sonra, 1. sayıda "Portreler"de söz edilen kitapların nasıl elde edilebileceğini soruyor, ödemeli olarak "Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer" kitabını rica ediyor. Yine 17. sayfada daha önce Anzelha isimli şiirinden söz ettiğimiz Halim Yağcıoğlu'nun "Doğu Kalkınması" adlı şiirine yer verilmiştir. Doğu Kalkınması

Biti kırmak için göz

Toprak için baraj lazım

Yol lazım

Işık lazım

Dil lazım

Lafla yürümez peynir gemisi

Nutukla yürümez

Ana yurdu baştan başa

Palavrasız sevmek lazım.

Aynı sayfadaki, Hazro dolaylarından derlenen Kürtçe "Eman" Eman" türküsü temiz bir köylü aşkını dile getiriyor. Sağ alt köşede Sümerbank ve Ziraat Bankası reklamını yapan Türkçe-Kürtçe kısa bir şiir ve slogan vardır.

Derginin arka kapakındaki Kürtçe "Konê Reş" şiirinin Türkçe çevirisinin 13. sayfada yer aldığını ve "Doğudan derlendiği"ni belirtmiştik.

Deng Dergisi'nin düşünsel yapısı ve ideolojisi.

Dergiyi sizlere kısaca tanıttıktan sonra hemen eklemeliyim, yalnızca iki sayısı çıkan bu derginin ideolojisi ve düşünsel yapısı hakkında çok şey söylemek elbette zordur. Öncelikle eldeki materyal bunu kısıtlıyor, yazıların çeşit-

lilikleri henüz öyle bir aşamaya varmış değil. Ancak bütün bunlara karşın bazı ip uçlarını bulmak da olanaklıdır, buna çalışacağız.

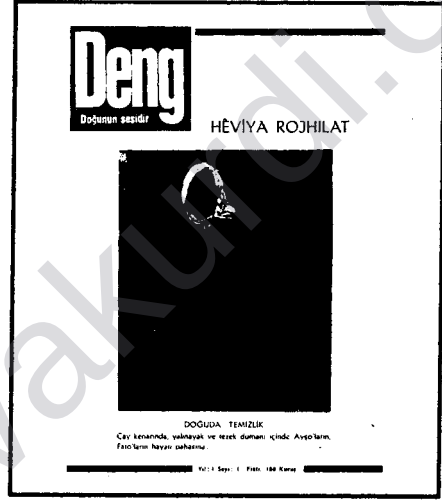
İlk bakışta, akla gelen, bu görünümüyle derginin geleneksel Kürt ulusal istemlerinin ve anlayışının 1960'lı yıllardaki bir yansıması olduğudur. Bunu doğal görmek gerekir. O güne dek Kürt kimliği üzerindeki baskılar zaman zaman jenosid sınırına getirilmek istenmiştir, bu nedenle de her Kürdün aklına gelen ilk şey, "varlığının" kaybolmamasıdır. Yaşam ve Kürdistan'daki baskılar, Kürt yurtsever ve aydınlarının geniş çerçeveli düşünmelerini sınırlamıştır. Arayışlarının çok boyutlu olması olanakları kısıtlı olmuştur. Dönemi anımsayalım, tarihsel birikim yetersiz, Türk entellejiyansı Kemalist ideolojiye sım sıkı bağlı ve bunun sonucu olarak, Kürt varlığını bile kabul etmiyor, yönetim ise alabildiğine baskıcı. Bu koşullarda yaşları yirmi civarında olan bir avuç üniversite öğrencisi Kürt genci bundan daha yetkin bir yayın çıkaramazdı. Kaldı ki, o dönemde Türk demokrat ve aydınlarının yayınları da çok ileri sayılmazdı. İnsafı olmak gerekir. "Deng", bu durumu ile büyük bir aşama olarak kabul edilmelidir. Çok dikkatle değerlendirildiğinde, iki sayıda da Kürt ağa ve beylerine ve onların anlayışlarına ödün verilmiştir. Bunda büyük bir kararlılık var. 1. sayının Sorumlu Müdürü Yaşar Kaya'nın, yeni bir kadro ve anlayışın yayına soktuğu fakat aynı ismi taşıyan -Deng- derginin Ocak 1990, 2. sayısındaki söyleşisini okuyunca, bu tespitimin doğruluğuna olan inancım arttı. Kendilerinin daha sağında bir dünya görüşüne sahip olan Ziya Şerefhanoglu ile dergi konusunda anlaşamıyorlar. Ancak dergi sola açılmaktan da çok korkmaktadır. Yazıların konuları ve anlatım biçimlerinden kolayca anlaşılıyor bu

ürkeklik. Kürtler arasında sosyalist veya komünist olarak tanınma korkusu, tecrit olunma korkusu ve bütün bunlara bağlı olarak başarısızlık korkusu. Doğrusu o dönemde dikkate alınması gereken bir durum.

Derginin ideolojisine dair.

Dergiyi çıkaranların sosyal konumları çok belirgindir. Kürdistan'ın orta halli ailelerinden gelmiş öğrencilerdir tümü. Tipik küçük burjuva unsurlar. Türkiye'nin göreceli olarak özgürleşme döneminin insanları. Irak Kürdistanı'nda Barzani'nin önderliğinde gelişmekte olan bir Kürt ulusal hareketi var. Bu Kürt gençlerinin bir bölümü bir iki yıl öncesine kadar, 49'lar Olayı nedeniyle tutukevindeydiler. Bu psikolojik faktörler de, göz önünde bulundurulduğunda dergiye egemen olan atmosfer daha iyi anlaşılır. Dikkat çekicidir, bu küçük öğrenci grubu akıllı şeyler söylüyor. Ekstremlere kaçmıyorlar. Maceracı degiller. Yaşlarından beklenmeyen bir olgunlukla olaylara yaklaşıyorlar. Daha çok Kürt burjuva-demokrat bir çizgide yürümek istiyorlar. Bunda da başarılı oluyorlar. İki sayı gibi kısa bir yayın yaşamında, değişik Kürt çevrelerinde yankı buluyorlar. Y.T.P.Milletvekili, dil bilimci Kemal Badıllı burada yazı yazıyor. Daha sonraların yetkin bir sosyalisti Aslanoğlu dergiye etkinlik kazandırıyor. 1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi'nin kurucu ve genel sekreteri olacak Faik Bucak dergiye çok sıcak bakıyor. Kürdistan'ın politik şekillenmesi çabalarında, daha sonraları yer alacak Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın yazıları yok ama, dergi, yayınını sürdürebilseydi, onu da okuyabilecektik. Derginin iki sayısında da kendisinin yazılarının yayınlanacağı okuyuculara duyurul-

maktadır. Musa Anter'in varlığı ve yazılarıyla dergide önemli bir etkinlikte olduğu anlaşılmaktadır. Belli ki, dergi momenti iyi yakalamış. Kürt demokratik istemlerini güncelleştirmek, onu Türk aydınlarına ve demokratlarına da benimsetmek...Otuz yıl sonra bile sürekli olarak tartışılan bir konu. Ne ölçüde başarılı olunduğunu hem Türk ve hem



de Kürt aydınları tartışıyor.

Örneğin, o zaman "Türkiye halkı" deyimini kullanarak, Kemalist ideolojinin katı ve herşeyi "Türk" gözlüğü ile gören anlayışına karşı bazı Türk aydınlarını yumuşatmak ve onları bu konuda düşünmeye yöneltmek istemişler. Nitekim sonraları "Türkiye halkı" deyimini kullanan bir kısım Türk ilericilerine, çoğu Kemalist ve Türkçüler şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu deyimim derginin 1. sayısının "Çıkarken" yazısında bulmaktayız: "Ve, meselelerimizin Türkiye halkının ortak malı olduğu noktasından hareket etmektedir."

Birçok küçük burjuva aydın hareketlerinde olduğu gibi "Deng" çevresi de aydınlarla büyük bir işlev yüklemiştir. Hem bulundukları çevre ve hem de pol-

litik deneyimsizlikler onların bu romantik düşünce biçimlerini öne çıkarmakta etken olmalıdır. Ayrıca, Osmanlı sosyal ve düşünsel yaşamında da aydınların özellikle etkin oldukları örnekleri, böyle düşünmelerini etkilemiş olabilir. "Çikarken"de *".... Ve, bütün davalarımızın geniş fikirli aydınların ve hür kalemlerin gayreti ile olumlu şekilde sonuçlanacağına inanıyor... Toplumumuzun dertlerine ıstık tutmuş, köklü değişikliklere dayanan görüş sahibi aydınlarla duyulan hasretin giderileceğine bağlı ümidimiz her gün biraz daha kuvvetleniyor..."* cümlelerinin yanında halkın, işçinin ve köylünün önemine değinilmemesi bu yargıya varmamda yardımcı oldu. Yine aynı düşünce tarzı Türk aydınları için de sık sık kullanılırken, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin sosyal yapıları ve tarihsel gelişimleri göz önüne alınmamıştır, buna değin belirlemeler yoktur. O dönemlerin kabahatı da Türk aydınlarına yüklenmiştir. Örneğin, 1. sayı, 1.sayfada geri kalmışlığı belirleyen nedenlerin başlıcası şu şekilde ifade edilmiştir: *"...Neden bugüne kadar Doğu, kaderinin paslı çemberinde yaşamı mahkumiyetinden kurtulamamıştır?...Bu mevzuda çok şey söylenebilir; biz, sadece aydınlarımızın, ülkemizin morfolojik ve sosyolojik yapısını bilmediklerini ve halkın dertlerine gereken ilgiyi gösteremediklerini belirtelim...."*

Doğu'nun Geri Kalmışlığı.

Kürtlerin özellikle geri bırakılmışlığı "Doğu" deyimi kullanılarak dile getirilmiş. Sınırlı olan dergi sayfalarında bu konu iyi işlenmiş. "Kürdistan" deyiminin o dönemde büyük bir anlayışsızlıkla karşılaşılabileceğini düşünen "Deng" yöneticileri, Kürdistan kelimesini coğrafi anlamda da, kullanmamışlar. O günleri anımsayanlar, bu tutumu anlamakta güç-

lük çekmezler. "Kürtler" yerine de sık sık "Doğulu" denmiş ama yerine göre bunu aşan deyimlere rashyoruz. Örneğin, 2. sayıdaki başmakalede; bazan "etnik grup", bazan "unsur" ve bazan da "Kürt asıllı vatandaşlarımız" deyimi kullanılmış. Bu arada "Millet" olgusu ele alınırken belirgin olmıyan, karışık ifadeler rashyoruz. Belli ki, günün koşulları ile dergi yazarlarının söylemek istedikleri ve birikimleri uyumluluk göstermiyor. Örneğin, 2. sayının başmakalesinde şu anlatımı buluyoruz; *"...Kaldı ki çağımız buluşları ve teknolojik ilerleme millet unsurlarının muhafazakar perdesini indirmişti bugün. Önemli olan insan ve insanlıktır; kan ve dil değil..."* Klasik sosyalist ulus anlayışına değin hiçbir işaret yok dergideki yazılarda. Ancak, bir ülkede dil, ırk ve din birliğinin olmamasının doğal olabileceği vurgulanmaktadır sıkca. Bunu aşan çözümlere yaklaşım yoktur. Bu durumu da çok doğal buluyorum. "Deng"çilerin daha ileri şeyleri söyleme olanakları var mıydı? Güçleri, anlayışları ve Türkiye'nin koşulları bu kadarına bile uygun değildi. Nitekim iki sayıdan fazla çıkamayan derginin yöneticileri de tutuklandılar.

Doğu'nun geri kalmışlığı o dönemde ki bazı demokrat nitelikli yayınlarda yer almaktaydı. Milliyet'te Necmi Onur'un Şikeftan köyünü anlatan "Mezarlarında Yaşayanlar" yazı dizisi gibi. Deng dergisi bunları öne çıkarmakta ve Doğu'nun ancak eşkiya Koçero'nun ismi geçince radyolardan duyulduğunu yazmaktadır. Bölgeler arası dengesizlik ellerinden geldiğince öne çıkarılmıştır. Kürt gerçeğinin - o zamanki adıyla Doğu- dile getirilmesine "tahammülsüzlüğün" ne denli etkin olduğu şu cümlelerle karşımıza çıkıyor: *"Ülkemizde konuşulmamasına dahi tahammül edilmeyen sosyal bir gerçeği ortaya atmakla Deng vatanseverlik ve milli birlik için gereken en büyük*

hizmeti yüklenmiş bulunuyor. Deng'in yarattığı tepki Türkiyemiz gerçeklerinin ne kadar bilinmediğinin çok iyi belirtileridir....

Sosyal Konuların İşlenişi.

Yukarda da belirtmeye çalıştığım gibi, feodal toplumu aşan, modern bir burjuva anlayışı ile olaylara yaklaşmak istenmiştir. Dergide, sosyalist önermelerin işaretlerini, belirgin bir şekilde bulamıyoruz. Ancak, 1. sayıdaki, "Aslanoğlu"nun yazdığı "Sıloya Mektuplar"la yazar, sosyalist bir düşünce anlayışını dergiye taşımak istediği izlenimini vermektedir. Yer yer sembollerle bezenmiş bir şekilde Kürdistan'ın -Doğu'nun- ve oradan yetişen aydınların karşılıklı olarak yabancılaştıkları anlatılırken tarihi determinizm hatırlatılarak bunun aşılacağı umudu verilmektedir. Sılo'ya 2. mektubunda, üstü başı lime lime köylü ile özel araba sahibini karşılaştırırken, bu ezilenin genellikle Kürt olduğunu ustalıkla anlatmaktadır. 3. mektupta, tek ineğini satarak 40 kilometrelik yolu, karda kışta, karısı Zeyno'yu sırtında taşıyarak hastahane kapısına getiren köylüyü tanıtır yazar. Ancak hastahaneye yatıramadığı karısı sabaha karşı otel odasında ölüyor. Önünde karısının cesedi ve köyünde öksüz çocukları... Ya, bari çocuklarını okutayım diyerek kente göç eden köylünün, işsiz kalan oğlunun afyon satıcılarının elinde nasıl perişan olup hapislerde yattığını anlatan 4. mektuba ne demeli?. Tüm mektuplar birbirinden güzel. 5. mektupta jandarma dayacağı ve yöneticilerin vurdum duymazlığını, 6. da rüşvetsiz iş yapılmadığını okuyoruz. 7. de eşkiya olmaya mahkum olanların yaşamı var. 8. mektupta radyodan "Evdalê Zeynûkê" türküsünü dinlerken karakola götürülenler anlatılıyor. Sınır boylarında çar-

pışıp madalya alanların daha sonra gömülecek kadar toprakları olmadığı dile gelir 9. mektupta. 10. ve son mektupta bütün zorluklardan sonra Sılo'ya gitmek, ona ulaşmak isteyen yazar diyor ki: *"...İşte yıllarca uğraştım bu yoldan sana gelmek için. Setler çektiler önüme; vurdular, ezdiler beni. Ama durduramadılar. Şimdi bu yoldayım. Sana yaklaşıyorum. Kini, öfkeyi bırak, sahte samimiyetlere değil, imanlı sevgilere inan. Sen de bana doğru gel. El ele verip çalışalım..."*

Tümü de sosyal dengesizlikleri içeriyor ve romantik de olsa güzel ve tatlı bir yaklaşım var mektuplarda. Biraz romantik olunmadan yenilikler olmaz demiyor muyuz çoğu kez. İnsan, "Aslanoğlu"nun aydınlarla özgü romantizmini seviyor bu satırlarda. Mektupları yazan genç, sonra, bilmem bu söylediklerini gerçekleştirmek için ne yaptı?

Yeri gelmişken söyleyeyim, "Deng" çevresi İstanbul'da Süleymaniye Camisinin yanındaki Kürtlerin kahvehanelerine sıkça gittikleri için, "Süleymaniyeliler" diye anıldılar. Bazılarının üniversite yılları uzadı, yeniler geldi, ama o "hava" uzun süre yaşadı. Bunların çoğu bugün Kürdistan'da doktor, avukat, hakim, savcı ve değişik meslek sahibidir. Genellikle yurtsever, ileriye açık bir çizgiyi sürdürdüler. Kürdistan'daki ulusal mücadelenin ön saflarında bulunanları az oldu, devrimci kadrolara sempati duydular ama içlerine girmediler. Tanım yerindeyse, kendilerine özgü bir işlevi yerine getiren birer "Deng"ci oldular. Bugün onlara daha çok gereksinimi var Kürdistan'ın.

Kürt dili üzerindeki çalışmalar.

O dönemdeki en yetkin kalemlerin Kürt dili üzerindeki çalışmalarının dergiye yansımalarına önem verilmiştir. Ke-

mal Badıllı ve Musa Anter bunların başında geliyordu. Kürt folkloruna, tabiat, aşk, sosyal yaşama ait derleme ve şiirlere yer vermeleri çok olumlu olmuştur. Slogancılıktan uzak, Kürt öz değer yargılarını öne çıkarma ustalıklı yürütülmüştür. Kürtçe yazıp okumanın milli bütünlüğe zarar değil, onu pekiştirdiği, derginin iki sayısında da işlenmiştir. Gönül birliği gereği vurgulanmıştır. Bunu en çok 1. sayı 16. sayfada ve 2. sayı 1. sayfada yoğun olarak görmekteyiz. Kürtçe yazıların oranı ve seçimi genellikle içeriyle uyumlu olmuştur. Bazı yazım yanlışları o günün tekniğindeki gerilikten ve bu arkadaşların Kürtçe okuyup yazmadaki eksiklerinden kaynaklandığı tahmin edilebilir.

Atatürk ve Kemalizm konusu.

"Deng" yazarları Kemalizm ve Atatürk'e değin görüş belirtmekten genellikle kaçınmışlar. Örneğin, 1. sayıda "Çıkarken" yazısı. *"...Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk 'Türkiye Devleti bir bütündür, parçalanamaz' vecizesi ile bütünlüğümüze göz diken dış tesirlere set çekmiştir. Bu görüşün kuvveti Kurtuluş Savaşını yaratmıştır. Ancak bu vecizenin toplum hayatımızın ekonomik, sosyal ve kültürel kesimlerinde gereği gibi uygulanmaması büyük kurtarıncının asıl gayesinin gerçekleştirilmediği veya anlaşılmadığı sonucunu gösterir..."* "Deng" kadrosunun, Cumhuriyet dönemindeki asimilasyoncu ve baskıcı uygulamaların sorumlularını nerede aradıklarını dergideki yazılardan çıkaramadım. Yukarıdaki satırları değerlendirmede güçlük çekiyor insan. Koyu Kemalist bir dönemde, geçmişe değin aksaklık ve yanlışlarda Atatürk'ü tartışmaların dışında tutmayı uygun buluyorlar. Dönem hükümetine karşı çok yumuşak eleştiriler var,

hatta yer yer eskiyle karşılaştırarak memnunluk belirtiliyor. Beş Yıllık Plan'la Doğu'ya öncelik tanınması, yeni dönemde daha ileri burjuva demokratik değişimlerin varolması, "Deng" yöneticilerinin bir süre önce 49'lar Olayı nedeniyle tutuklu olmaları bu tavırları takınmalarında etken olabilir.

Diğer bazı özellikler.

Değerlendirmemizde okuyucuların istem ve konularına da değinmek gerekir. Doğal olarak 1. sayıdan sonra okuyucu mektupları geliyor ve derginin 3. sayısı da yayından alınıyor. Bu nedenle söyleyeceklerimiz sınırlı olmak zorundadır. Dersim, Silvan, Eruh, Ankara, Siverek, Diyarbakır ve Lice gibi çok değişik yörelerden mektuplar alınmıştır. Bunlardan ismen tanıdıklarımızdan bazıları daha sonra da Kürt ulusal demokratik çalışmaların yanında yer aldılar.

Türk kökenli demokrat ve ilerici kişilerin görüşlerine de, olanaklar oranında, yer verilmiştir. H. Yağcıoğlu'nun şiirleri yayınlanmış, Cumhuriyet, Milliyet, Yön, Sosyal Adalet ve Barış Dünyası'ndaki demokrat ve ilerici yazarlardan söz edilmiştir. Ziya Gökalp'ın "Kürdler ve Türkler" yazısı onun bu konudaki en olumlu yazısıdır. Kürt ve Türklerin Kurtuluş Savaşı döneminde elbirliği etmelerinin dayatıcı bir gerek olduğu anlayışı kendisine egemendir. Dikkat edildiğinde yazıda Kürdler ve Türkler ayrı ayrı iki ulus olarak gösterilmiş, ancak birlikte yaşamalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Varlığı unutturulmak istenen Kürtleri yeniden aktüelleştirmek için, Türkçü ve Turancı Ziya Gökalp'ın Kürt ulusunu kabul ve saygıya değer bulan söz konusu yazısını derginin birinci sayısına almışlar.

www.arsivakurdi.org

1963'te Yayımlanan Deng Dergisi'nin Yazı İşleri Müdürü Y. Kaya ile Bir Söyleşi

*1963'te yayına başlayan ve ancak üç sayı çıkabilen DENG dergisinin yazı işleri müdürü YAŞAR KAYA ile sohbet ettik. O günlerdeki DENG'in başına gelenleri bu sıcak sohbetin içinde bulacaksınız. O günkü Deng'i merak edeceğinize şüphe yok. Olanak olsaydı tümünü yayınlardık. Şimdilik, genel olarak halkımızın geçmişine ve onun yayın geleneğine sahip çıkar bir tavır içinde olduğumuzu belirtmekle yetiniyoruz. İleride ilgi-
nç bulduğumuz bazı yazılarını da yayımlıyabileceğimizi belirtmek istiyoruz.*

DENG

DENG : Sayın KAYA, isterseniz söyleşi-
mize sizin özgeçmişinizle başlayalım.
Lütfen bize kısaca özgeçmişinizi an-
latırmısınız?

KAYA: Bu nazik ziyaretiniz için çok teşekkür ediyorum. Ben 1938 yılında Kars'ın Iğdır kazasının Muça adını değiştirerek Gürpınar yaptılar köyünün bir yaylasında doğmuşum, tahminen Temmuz-Ağustos olmalı, annem öyle derdi; yoksa kesin bir tarih yok. 6 yaşına kadar bu köyde yaşadım. Iğdır'da bir evimizin olması benim ve kardeşimin okuyabilmesi için önemli etken oldu. İlkokulu Iğdır'da 12 Kasım ilkokulu'nda, ortaokulu Iğdır Ortaokulunda okudum, ve İstanbul'a Kabataş Erkek Lisesi'ne geldim. İstanbul'a gelip o liseye kayıt yapabilmek hayli güç oldu ama, başardık. Gerçekten okuduğum liseme çok şey borçluyum, iyi bir temel kültür aldığımı inanıyorum, yoksa, bunca hapis yatarak fakülteyi bitirebilmede lisemin önemli rolü var derim.

1957-58 ders yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine girdim. 1959'da ikinci sınıf öğrencisi iken çok ünlü 49'lar tutuklaması oldu. Evet, bizim politika tarihimizde 49'lar tutuklamasını çok ünlü ve üstelik 1938 Dersim başkaldırısından sonraki sessizlik döneminin bitimi diye sayıyorum. Ben de 49'lar tutuklamasının en genci idim, henüz 19-20 yaşındaydım, hayatımda karakol nedir bilmezken birden bire kendimi İstanbul Merkez Komutanlığın (Harbiyede)deki 30 nolu hücrede buldum. 129 gün bu hücrelerde kaldık. Emin Batu adındaki arkadaşımız hücrede öldü. Bin-

başı Şevket Turan, Sait Elçi, H. Yokuş çeşitli hastanelere kaldırıldılar. Yanılmıyorsam 100'üncü veya 105'inci günde bütün bu hücre kapılarını kırarak fiilen (İhtilaftan men'i) tecriti kaldırdık; görülecek bir "direniş" denebilir. Sonra tutukluluğumuzun devamını Harbiye'deki küçük binada, Ankara'da Soğukkuyu Askeri Cezaevinde tamamladık. 1961 Şubat'ında tahliyeler başladı. 49'lar davası 10 yıl sürdü ve en sonunda Cevdet Sunay'ın Genel kurmay başkanlığı döneminde bizleri mahkum ettiler. Bilebildiğim kadarı ile yurt dışında 49'larla ilgili olarak bir kitap basıldı ama bütün belgeleriyle, mahkeme zabıtları vs. ile bir kitap haline getireceğiz. Tarihten gerçeği saklamakla, veya gerçeği tarihe kayıtlı olarak devretmeme tembelliğini göstermek aynı derecede alçaklıktır, önemle bu işleri yapmak lazım.

Tahliyeden sonra İstanbul'a döndüm, tek çarem alındığım Diyarbakır Öğrenci Yurduna geri dönmekti. Oraya geldim, bir süre daha kalmak zorundaydım. Diyarbakır Yurdunda kalan tek yabancı öğrenci bendim, abartmıyorum; güney-doğu insanını tanımakta benim için bir okul oldu diyebilirim. Ekonomik olarak çok zor şartlar yaşıyordum. Birkaç ay sonra Site öğrenci yurduna geçtim; yaşam şartları biraz daha iyicene idi.

27 Mayıs Anayasasının getirdiği kısmi özgürlük ortamında Türkiye'nin Politik yaşamında hareketlilik vardı, onlarca-kitap yayımlanıyordu, adeta yeni bir toplum, yeni bir politik dalga yaşıyordu ülke. 1963'te bizler de arkadaşlarla beraber o zamanki adı ile "Doğu So-

runu" dile getirebilmek için DENG dergisini çıkarmaya karar verdik, çıkardık. İlk yazı işleri müdürü bendim. Beni 2. Toplu Basın Mahkemesi tevkif etti, Sultanahmet Cezaevine gönderdi. Ben ilk defa sivil bir Cezaevini bu vesile ile görüyordum. 47 gün tutuklu kaldım. Sultanahmet'te iken eski Türk solcularından Şadi Alkılıç ile tanıştım iyi dost olduk. Başka politik tutuklu olarak Demokrat Partinin Kayseri Cezaevinden İstanbul'a nakledilen gurubu (Zeki Şahin, Bumin Yamanoglu, İstanbul Milletvekili Enver Kaya) vardı. Bu konudaki dostluk ve hatıralarımız epeyce zengindir. Çıktığım ilk duruşmada tahliye edildim. Ama örfi idare

23'ler tevkifatını yapmış benimde ismimi gazete de ilan etmişti, aranıyordum diye, ben de Deng'in 3. sayısını çıkarabilmek için saklıyordum, yani kaçaktım. 3. sayı yapıldı, baskıya verildi, polis baskıdan alırken el koydu. Arkadaşlar 3-5 tane alabilmişler. 8-10 gün sonra Toplu Basında duruşma vardı. Sn. Musa Anter'i tutuklu getirmişlerdi, ben de gittim. Polis, mahkemeden çıkınca beni de Şehzadebaşı'ndan aldı. Böylece Balmumcu'da arkadaşlara katılmış oldum. "Ziverbey Köşkündeki ilk işkence gecesini Sn. Enver Aytekin ve Ali Anagürle beraber yaşadık. Ankara Mamak Cezaevi, tekrar Sultanahmet, oradan, sivil mahkeme ve tahliye; yıl 1964 oldu. 1965'te, Haziran'da fakülteyi bitirdim. Eylül'de Piyade Yedek Subay okuluna

gittik okul bitince bizim dönemden 5 kişiyi çavuşa çıkardılar; 4'ü Türk kökenliydi, ben Kürt'tüm. 10 gün Haydarpaşa askeri konakta tutuklu kaldık. Onları 10'cu tümen emrine Elazığ'a gönderdiler. Benim doğuya gitmemi sakıncalı bulduklarından olacak, 3 gün sonra beni de 2. Kolordu emrine Gelibolu'ya göndereceklerdi. Ben gece Askeri Cezaevinde kaçtım. 1938'de Mehmet Kemaller'den sonra ilk defa bizlerin başına bu çul örülüyordu, çok korkulu bir rüya idi. Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Millî Taleb Federasyonu vs.yi haberdar ettikten sonra gidip kitama teslim oldum. 24 ay ça-

vuşluk yaptım, beni törenle terhis ettiler, yıl; 1967 Eylül'ü filandı.

Genel gözetim cezamı çekmek üzere (49'lar davasından) Konya'ya gittim. Genel gözetim 1968 Ağustos'unda bitince İstanbul'a geldim. İş arıyordum; Ağustos 1968'de SIEMENS'e girdim. 1979'dan beri kimya ile ilgili bir bürom var; emeğimle geçinmeye çalışıyorum. Bundan da mutluyum. 1969'da evlendim. Hala öğrenci olarak yaşamlarını sürdüren Bêrivan ve Dara adında iki çocuğum var. Çok uzun bir geçmişim oldu. O arada birçok badireli yollardan geçtik; bundan da onur duyuyorum. Çünkü yaşam böyle. 3-4 yıllık mahpusluk dönemimde aşağı yukarı 17 hapishane gördüm.

DENG: İlk Deng'in Yazı İşleri Müdürü olduğunuzu söylediniz. Döneminizdeki DENG hangi koşullarda yayın yaşamına başladı ve nasıl bir süreç izledi?

KAYA: Deng Dergisi'nin ilk sayısı 15 Nisan 1963 yılında çıktı. Yaşı 50'nin üstünde olanların yakından bileceği gibi, 1938'deki Dersim Harekatı'ndan sonra Türkiye Kürdistanı'nda bir suskunluk devri hüküm sürer. 1959 yılı 17 aralığında politika tarihimizde "49'lar TEVKİFATI" (49'lar tutuklaması veya davası) diye bilinen olaydan sonra bu suskunluk sona erecektir. 49'lar 1961 yılında tahliye edildiler. 27 Mayıs 1960 döneminden sonra 1961 Anayasası kısmi özgürlük-

ler getirmiş, bir yandan yeni telif ve tercüme kitaplar basılırken bir yandan da küçük çapta da olsa demokratik hak ve özgürlükler tartışılıyordu. Kürt sorununu (tutuklama) 1957'li yıllardan beri (hiç değilse üniversite muhittlerinde) konuşmaya cesaret eden aydınlar sindirilmişti. Böyle bir ortamda "Doğu Sorunu" ismi takılan, aslında Kürt Sorunu'ndan başka bir şey olmayan bu sorunu da tartışmaya getirebilmek için DENG dergisi çıkmıştır.

Bu çıkış kolay olmamıştır. O zaman böyle bir dergiye ihtiyaç duyanlar arasında 49'lar tutuklanmasında



bulunan Musa Anter, Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi, Medet Serhat, Yaşar Kaya, Naci Kutlay, Ziya Acar, Fadil Budak, Halis Yokuş ve ayrıca bugün bürokrat olan bir arkadaşımız vardı. Konu enine boyuna tartışılıyordu. Ziya Şerefhanoglu, çıkacak bir dergi kadrosu içinde muhakkak surette Sait Elçi'nin olmasını istiyor ve bunda ısrar ediyordu. Hapishanedeki guruplaşmanın devamını buraya taşımak istiyor ve Sait Elçi'yi kendi yakını olarak görüyordu. Biz buna şiddetle karşı çıktık. En son gün ben ve Medet Serhat kendisini yazıhanesinde ziyaret ederek, kesinlikle bunun mümkün olmayacağını ifade ettik, o da bize vadettiği, 1 daktilo 1 teksir makinesi ve ayda 100 TL'ni veremeyeceğini söyledi. Orada ipleri kopardık; biz dergiyi çıkaracaktık. Ziya Şerefhanoglu ve Sait Elçi bu işin içinde olmayacaklardı. Birbirimize adeta iyi şanslar diler gibi ayrıldık; bir mektup bastırarak böyle bir derginin çıkacağını adresini bildiğimiz bütün arkadaşlara postalayarak haberdar ettik. Ziya Şerefhanoglu 3-5 gün sonra Ankara'ya gidecek bu mektubu da konuştuğu arkadaşlarımıza göstererek bizi komünist olmakla suçlayacak ve kendisi de Ziya Acar'dan çok sert tepki göyerek İstanbul'a dönecekti.

Ziya Şerefhanoglu ve Sait Elçi REYA RAST (Doğru yol, sağ yol) adlı bir dergi çıkaracaklarını bir mektupla deklere ettiler ama böyle bir dergi çıkmadı, çıkamadı, bu konuda yalnız kalmışlardı.

Yük omuzlarımızı binmişti, elimizde olan gençlik örgütlerinin birinden bir eski masa 2 sandalye ve daktilo bularak Çağaloğlu'nda Türbedan sokak, Trakya İşhanı No: 13'te Deng bürosunu faaliyete geçirdik.

Bu bizim Bab-ı Ali'de ilk tecrübemizdi, ilk tanışmamızdı. "Kürtçe metinler" var diye dizgiciler ve baskıcılar çekemiyorlar veyahut normal ücretin iki katını istiyorlardı; ona da razı olduk, bu seer harfler için "hurufat" sorununu vardı; bu zorluklarla karşı karşıya kaldık.

Bir kerre; Deng Cumhuriyet Dönemin'de çıkan ilk Kürtçe-Türkçe dergi idi. Elbetteki, ondan önce çıkan Dicle Kaynağı, İleri Yurt, Dicle Fırat gibi dergiler Doğu sorunu için çıkmışlardı, ama Deng, hem Kürtçe-hem Türkçe metinlere yer veriyordu. Bundan dolayı da hem toplu ve hem de hükümet bir şok yaşamıştı. İsmet İnönü, konu bakanlar kurulunda görüşülürken "Bu anayasa ile bu Dergi'yi kapatmak mümkün değildir" diyordu. Nitekim Örf-i İdare 1963'teki Talat Aydemir ayaklanması ile birlikte kendi deyimleriyle-

le bütün sivri uçları törpüleyeceklerdi ve Deng'de üçüncü sayıda kalacaktı.

DENG : Sayın KAYA 49'lar olayına değinir misiniz?

KAYA: Kırk Dokuzlar olayı bence Türkiye'nin Politika tarihinde çok önemli bir olaydır. Yukarıda da söylediğim gibi yurtdışında çıkarılmış bir kitap hariç bu konuda henüz hiçbir şey yazılmadı. Ben bu konuda bir çalışma yapıyorum: Bu arada şunu da söyleyeyim: 49'lar olayı şunun için tezgahlandı. Bir defa bu konu-



SEWQA ROJHILAT



KURUKENGER (Kerambêr) TOPLIYANLAR.

Doğuda dâken önemli bir unsurdur; hem yenir, hem yakılır..

Yıl: 1 Sayı: 2 Fiyat: 100 Kuruş

da Cumhuriyetin kuruluşundan sonra büyük ayaklanmalar dönemi sona eriyor. 1938'de 20 yıllık bir süku-net sürmüştür. Dönemin iktidarı Demokrat partisine bir takım malzemeler gerekiyordu. Bunun için de bir takım tertiplere girişti. Kürt aydınları tutuklandı. Tertip gerekçeleri korkunçtur. Dosya çok iyi incelenmelidir derim. Zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar sayıları 1000'e varan bir tesbitli listedeki şahısların tenkil edilmesi, öldürülmesi" şartını ileri sürüyordu, zamanın

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da böyle bir katliamın Türkiye'yi dışarda çok zor durumda bırakacağını ileri sürüyordu". "Suçları varsa 50'şer kişilik bir grubu tevkif edelim, cezalarını çeksinler" der ve karşı çıkar. İkincisi, hiçbir Türk aydınının bu konuda bir araştırma yapmaması dikkat çekicidir; çünkü, bana göre bu 1960'larda başlayan, Politik olayların bir başlangıcıdır. 3'cüsü, bence dosyadaki önemli belgelerdir. Hükûmete uzmanlarca (ki isimleri bizde mevcut) verilen raporlarda bu tevkifatın şöyle değerlendirilmesi isteniyor: Hükümetten; 1) "Biz bu tevkifatı bir komünist sızması olarak dünya Kamuoyuna sunarız ve müteffiklerimiz nezdinde de bu tehlikeyi önleyebilmek için yardıma ihtiyacımızı görüyorsunuz" der ve paralar alırsınız. 2) "Kürt halkı dindardır, bunların komünist olduğunu söylemekle Kürt ileri gelenlerini hem halkın gözünden düşürür hem de Kürt sorununu 25-30 yıl ertelemiş oluruz" düşüncesiyle yola çıkılıyor. 4'üncüsü yassıadadaki bütün siyasi tutuklular yargıda birbirleri aleyhine bir yığın itiraf-larda bulunmuşlardı. 49'lar davasında ifadesiyle birbirlerini suçlayan kimse hemen hemen yok gibi. 5'incisi 49'lar olayı Kürt sorununu mahkemede de olsa savunabilme ve bu konuda birşeyler söyleyebilme olanağı verdi. Ama, basına hiç mi hiç yansımada.

Kırk dokuzlardan ölenlerin sayısı 11-12'yi buldu galiba. Hasan Ulus, Emin Batu, Ziya Şerefhanoğlu, Sait Elçi, Şevket Turan, Sait Kırmızıtoprak, A. Efem Dolak, Fadil Budak, Av. Haydar Aksu, Yusuf Kaçar, Öri Akkoyunlu, Ökkeş Karadağ hayatta değil-ler.

DENG: Seksen sonrası adı Kür-tçe olan bir dergi çıkıyor. Ya-bancısı olmadığınız bu ad DENG. Bunu nasıl karşılıyorsunuz?

KAYA: DENG'i sevinçle karşıladım bunda şüphe yok. Seksen sonrası dergilerin çıkması çok sevindirici, yalnız arzu edilir ki, bunlar uzun yaşasınlar, daha çok kitleye mal olsunlar. Bence, 1980 ve 12 Eylül nasıl bir dönem idiye, 1980 sonrası da özellikli bir dönem olacaktır. Dünyada Soğuk savaş yeni bitiyor, artık kimse soğuk savaş çığırtkanlığı yapamıyacak; yeni dünyalar kuruluyor, bunun etkilerini Türkiye de muhakkak yaşayacak. Türkiye Demokrat olmak zorunda. Türkiye'de iki "olmazsa olmaz" koşullar var. Biri Komünist Partisi'nin kurulması, ikincisi Kürt Sorunu'nun tartışılabilmesi olanağının olması. Bu olanak olmadan, Türkiye'nin çıkarı-

na mı değil mi kiminle neyi nasıl tartışacaksınız bu mümkün değil. Bütün zorluk demokrat insan yetişmeme-sinden kaynaklanıyor. Bu insanların yetişmesi işlerine gelmedi. Halen mevcut partilerin hepsi de Devlet partisi ve resmi ideolojiden başka bir görüş açıları yok. Devlet partisi olma konusunda adeta yarışıyorlar? Bi-reyin özgürlüklerine karşı Devleti kullanan böyle bir düşünce tarzı, ancak totaliter rejimlerde var. Kürtçe Dergi adına gelince, herşeyi çok sakın ele almak lazım. Kürt bizim gerçeğimizdir, bundan kaçmak olanaksız,



HÉVİYA ROJHILAT



DOĞUDAN GELİYOR

Çay kenarında, valizinde, yatağında, duvarında, yatağında, fotoğraflarını hayatta buluyoruz.

Yıl: 1980, Sayı: 1, Fiyat: 100 Kuruş

bu gerçeği kabul ettikten sonra Kürt'ün dili var, kültürü var, medeniyeti var, sosyolojisi var, arkeolojisi var, antik, otantik kültürü var, etnografyası var, sanataı var, var oğlu var. Bunları konuşacak yazacak; başkaca çare yok. Çünkü bu bir kültürel kimlik sorunudur; hepsi onun kimliğinin birer parçasıdır. Gönül ister ki, bütün Kürt Entelijansıyası böyle bir dergide bir araya gelsin; yazı kadrosu en az 50 kişi olsun; hem Türk Hem Kürt halkı, aydını, köylüsü, işçisi okuyabilsin. İnaniyorum ki, Türkiye'nin demokratlaşma sürecinde Kürtlere çok iş

düşmektedir; belki zamanla böyle kadrolar oluşacak.

DENG: Geçmişte sizin karşılaştığınız baskılarla bugün DENG'inde karşılaştığınızı biliyoruz. Bu baskılar nasıl göğüslenmeli?

KAYA: Bu zorluklar olacaktır. Siz dergiyi çıkarmak üzere bir defa yola çıkmışsınız, tevkif edilecek, yazı işleri müdürleri yerine yenisini bulacaksınız, davalarınıza yüzlerce avukat girmeli, kitlelere mal olmalısınız; gerçekten sizi okuyan kitleler oluşmalı, bu çok önemli. Türkiye'de, dağıtım büyük Holdinglerin tekelindedir, çoğu zaman zorluk çıkaracaklardır, bunlar için alternatifler geliştirmeli Dergi'de çalışan çekirdek kadro profesyonel olmalı işi de ekmeği de o olmalı. İyi bir büro ve bütün iletişim araçları gerekli. Bu çağda bismillah kuvveti ile bazı şeyler olmuyor. Derginin mutfağında görevli 3-5 tecrübeli kişi olmalı, 6 ay veya 1 yıllık sürede hedeflenecek belli bir tiraja ulaşmalı, o zaman zorluklara göğüs germek çok kolaylaşır. Özellikle diğer Kürt basın organlarıyla dayanışmada olmak lazım.

DENG: Sizce DENG nasıl bir yayın politikası, izlemeli?

KAYA: Bu çok güzel bir soru, bence Humanite'den başlamak önce hümanist olmak çok önemli, temel öge insandır. Bütün çaba insanların mutluluğu içindir. Çok şiddetle inanıyorum ki, hümanist olmayan insan, ne demokrat olabilir ne de sosyalist. Her fikre açık olmalısınız; sizi eleştiren her yazıya sayfalarınızda yer verecek yüreklilikte olmak lazım. Kürt ve Türk halkının kardeşçe dostça bir arada ortak çıkarlarını koruyan bir çerçeve içinde politik, ekonomik, sosyal düşünsel bir içerik taşımalı.

Sekterizmi, her türlü geriliği, ırkçılığı, bağnazlığı reddetmeli. İlerici, aydın, demokrat, hatta liberal, sosyalist, yazar ve görüşlere yer vermemisiniz. Yoksa, ne demokratlığınız kalır ne de başkalarından farkınız. Ha unutmadan şunu söylemek istiyorum; sizin uzun yorucu ve zor bir olayınız daha var, o da şu: Siz bugün gerek Kürdistan'da gerekse bütün dünyada bir rönesans yaşayan Kürt kültürünün ana öğelerine yer vermek, onları tarihin ihmal edilmiş karanlık dehlizlerinden çıkararak güneşe sermek zorundasınız. Bu da sizin en büyük zorluğunuz bence. Kürt dili, Kürt Edebiyatı, Kürt tarihi, etnografyası, hatta yaralı coğrafyası, sanatı, arkeolojisi ile ilgili bilgin bir kültür kurulu oluşturmalsınız; bu konuda böyle bir hazırlığınız var mı? Bir arşivlemeye gidiyor musunuz? Bunu da ben size soruyorum. Türk aydınları içinde bazı bilgilere, belgelere kaynaklara sahip olanlarla temas ederek bunları elde etmelisiniz ve yayınlamalısınız.

7) DENG: Kürt Sorunu genel olarak dünyada tartışılıyor. Kürt aydınları sorunun çözümünü ve gerekli birliktir sağlanması

İçin neier yapabilirler.

KAYA: Kürt sorunu dedin de yeniden aklıma geldi; çünkü, aylardır aynı şeyi düşünüyorum; onu kafamdan atmak ve rahattlamak istiyorum: Türkiye'de Kürt Sorunu deyince adeta şu üç şey aklı geliyor.

1- Her sayısında cahilce, bilgisizce ordan burdan (apartma) aktarılmış bilgilerle dergisine bu konuyu koymasa, tiraj sağlayamayacak pıtırık gibi çıkan dergiler.

2- Çeşitli basın organlarında gayet bilgisizce Kürt Sorununu yazan veya tartışan gerçekten cahil yeni bilginler(!)

3- 1980 sonrası şartları içinde kimisi hapiste kimisi yurtdışına çıkmaya mecbur edilmiş Kürt Sorunu emekcisi/Zahmetkeşi/çilekeşlerinin yokluğunu fırsat bilerek ön plana çıkabilmek için ellerinde Paris Kürt Konferansının davetiyelerini dağıtan bir garip zevat(!)

Bu noktayı böylece belirtmekte fayda görüyorum. Gelelim Kürt Sorununun dünyada tartışılmasına. Kürtler Ortadoğunun kalbinde bir kızıl hançer gibi yaşayan, Ortadoğunun en (kadim) eski halklarından biridir. Tıpkı Ermeniler, Keldaniler, Asuriler, Araplar, Farslar gibi bugün 25 milyonluk ve dünyanın en perişan, en çok öldürülen, yok edilen kimyasal ölümlerle soyu kınılan bu halkı tartışmayacakta ne yapacak; ayrıca, 100 yıllık bir dövüşme geleneği olan bir halk o da önemli. Çok güç şartlara rağmen, otantik bir halk olan Kürtler bütün istilalara, savaşlara rağmen 6 bin yıldır yurdunu terketmemişlerdir. Bazen düşünüyorum da gerçekten bu kadar zulmü hak etmiş mi bu halk? İkincisi, Kürtlerin beraber olduğu halklar kendi sorunlarını çözmemişler; onların sorunları gündeme geldi mi, Kürt sorunu da tartışmaya geliyor; bunu kimse gözardı edemez. İran öyle, Irak öyle Türkiye öyle. Kendi halklarına ne getirmişler ki, Kürde de bir şey gelsin. Dünya gittikçe küçüldü; çok kısa bir sürede dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen politik gelişmeden herkes haberdar oluyor.

Kürt aydınlarının önünde acil ve kaçınılmaz bir görev var; o da Kürt halkının kimliği; bu çok önemli. Bu kimliğe sahip çıkmak ve yaşama geçirmek, kendi dilini konuşmak, yazmak, sanatsal faaliyet yapmak, okumak, kitap basmak ve Kürt halkının demokratik öğelerini tartışmak bunun kaçınılmaz parçasıdır. Önce bunu yapmak lazım; bu, bence hem birikim, hem çözümdür; çünkü, herkes Kürt halkı sanki bundan başka birşey istiyormuş gibi, Kürt sorununu ters düşürmek istiyor, bu konuları aydınlığa kavuşturmak lazım.

8) DENG: Mevcut siyasi partiler Kürt sorununu resmi ideoloji çerçevesinde

görüyorlar. Bunlarla sorunu tartışmak mümkün değil dediniz. Pekiyi kim nasıl tartışacak?

KAYA: Bu çok geniş bir konu, gerçekten okuyan düşünen ve yazan Kürt aydını çok az ama yok değil. Önümüzdeki yıllarda ne olur bilemem, böyle yığınla araştırmacı olsun isterdim; Ben bu konu da şunu söylemek isterim: Osmanlıdan bugüne kadar bunu tartışmak lazım. Osmanlıda ümmet fikri geçerli idi. Kürdü, Türkü, Arabı, Arnavutu, Gagavuz'u, Bulgarı, Berberisi hepisi İttihat-ı Anasırı Osmaniye'dir. (Osmanlıların esas unsurudur), hiçbirinin diğerine üstünlüğü yoktur. Bu tavır bile bugünkünden daha demokratça bir tavır sayılabilir. Jön Türkler, İttihat ve Terakki, tek parti Dönemi CHP'si ve aynı ekolün devamı olan SHP'nin bugünkü tutumu belli; ideolojisi belli, geldikleri fikir akımları belli, mevcut partilerin hepisi "Önce Devlet" diyor, başka bir şey demiyor. Sanki devlet partisi olmazsa kendisi olmayacakmış gibi, ille de kendisini beğendireceği gizli bir kufvet varmış gibi ona göre davranıyor. SHP "en iyi devlet partisi ben olabilirim" çabasında, Doğru Yol keza öyle, yalnız iktidardakilerin sözde de olsa; "devlet senin hizmetkarındır, sana karşı değil" gibi lafları var. Şimdi devlet partisi yarışçıları soruna resmi ideoloji açısından bakıyorlar, resmi ideoloji ise biliniyor. İnkarcı ve asimilasyoncu. 50 yıl kafaları bununla doldurmuşlar, bu kafalar, faşizmin tek parti ideolojisi gözlüğünü bırakmadan, bunlarla ne demokrasi ne de Kürt Sorunu sağlıklı tartışılabilir derim. Ben, Türkiye'deki Demokrat kafa yapısı konusunda şu üç şeyi anıyamıyorum.

1- Ne zaman birisi bir duvara arap harfleri ile bir eski yazı yazsa bunlar koro halinde irtica geliyor diye bağırırmaya başlarlar. Sanki arap dünyasının 24 ülkesinde komünist partiler marksizmi bu yazı ile okuyup yazmıyorlar mı? Bu kafalar bu kadar şekilcidirler.

2 - 1958'den beri Türk basınına inceleyin Barzanî'nin adı, "Moskova Uşağı, Kızıl Komünist, Kızıl General"dir. Ne zamanki kanserden bir Amerikan hastanesinde öldü, bu sefer de Amerikan Uşağı oldu.

3- Ne zaman Kürt halkının demokratik özlemlerinden bir tanesi söz konusu olsa, eskiden; "Sovyetlerin parmağı var, İngiliz parmağı" var denirdi. Şimdi de Amerikan parmağını arıyor. Hiç kimsenin parmağının olmadığı bir Kürt isteği ne zaman olacak diye ben de merakla bekliyorum. Dün Ortadoğu'daki her Kürt hareketini "Sovyetler tahrik ediyor, yardım ediyor, öyleyse lanetlenmeli" diyen Kemalist takım, bugün, Paris'teki Kürt Konferansı'ndan sonra da Amerika bu

işin arkasında var diye hergün Kürt sorununu aşağılayanlar. Açın Uğur Mumcunun yazılarını. O konuda kitaplar yazmak mümkün. Sanki kendileri Amerikanın çok dışındalarmış gibi. Ben bunu kafa yapısına örnek veriyorum. Çok çok hayrettir, Mahmutpaşa Esnafı Türk Entelijansiyasının bir çok kesiminden daha demokrat. Peşmergelerin sığınması Barolar Birliği, İstanbul Barosu, Türk Tabipler Birliği, Tabip Odaları, Türkiye Yazarlar Sendikaları ve federasyonları gibi kuruluşlarda hiçbir hareket yaratmazken, Mahmutpaşa esnafı kendi olanakları ile Sığınmacılara 5-6 kamyon yiyecek ve giyecek gönderebildi. Demokratlık bu mu?

TKP'nin 70 yıllık tarihi boyunca Kürt sorununu yanlış görmesi çok uzun tartışmalara konu olmalı bence. Burada söz konusu yapmak istemiyorum.

Bütün bunlar bize gösterdi ki, ne Türkiye Demokrat kafa yetiştirebildi, ne de bugünkü partiler demokrat bir çerçeve içinde Kürt sorununa yaklaşabilirler. Durum böyle olunca SHP'nin demokrat olmayışının iyiden iyiye açığa çıkması bir sorunu daha gündeme getirdi: Bu sorunu kiminle tartışmak kiminle hayata geçirmek?...

Elbette ki, dünyadaki bir yığın duvarlar bazı insanların üstüne yıkılırken, yeni dünyalar kurulurken, TKP'nin legale çıkması bizleri sevindirmiştir. Demokrasinin olmazsa olmaz ögesidir komünist parti. Yeni bir parti kurarak geniş bir yelpaze içinde yer almak istemeleri, hem olağandır hem de bizce onların bilebileceği bir iştir. Türkiye'de solda bir boşluk vardır, bu da demokrat bir partidir. Kürt ve Türk demokratlar böyle bir oluşumda beraber olmalıydılar, biz Kürt sorununun yükünü TBKP'nin sırtına bırakamayız, bırakmamalıyız da, eksiksiz batı ölçülerinde bir demokrasi olmadan bir şey yapmak mümkün değil. Elbirliği ile bunu sağlamak gerekli derim. Ama dönüp bana diyeceksiniz ki; Türkiye'de hangi sermaye birikimi oldu, hangi sanayi devrimi oldu ki, batı türü eksiksiz bir demokrasi olsun. O doğru; ama hiç olmazsa Demokrat bir anayasa yapmak, yeni bir siyasi partiler kanunu yapmak, Ceza Kanunundaki düşüncüyü suç sayan "maddeleri" kaldırmak çok zor bir aşama değil.

DENG: Son olarak DENG okurlarına bir mesajınız var mı?

KAYA: Deng okuyucularına mesajım şu, savşsız ve sömürsüz bir dünyada Kürt ve Türk halkının bütün katmanlarının elele, gönül-gönüle alimleri ile yarattıkları en güzel nimetleri kardeşçe paylaşacağımız günleri hep beraber yaratalım, bu benim umudum tabii.

Malmîsanij û Mahmûd Lewendî
Li Kurdistanê Bakur û Li Tirkîyê Rojnamegerîya Kurdî (1908-1981),
Jîna Nû Yayınları, 1989, Stockholm, s.152-158

27- DENG İstanbul, 1963

Ev kovar bi Kurdî û Tirkî derdiket. Li qapaxa wêya dawiyê, bi Kurdî hatiye nivisîn ku *"mehê carekê der tê, kovareke siyasî, komelaî û zanendî ye."* Bi qasî ku em dizanin tenê du hejmarên wê derketine.

Li ser qapaxa pêşî, li hêla rast a navê kovarê, bi Kurdî îbareya *"hêviya rojhilat "* heye. Li ser qapaxa hejmara 2. jî bi Kurdî îbareya *"şewqa rojhilat "* heye. Dîsa li ser qapaxa dawî ya hejmara pêşîn, bi Kurdî weha hatiye nivisîn:

Xwedî: **Ergün Koyuncu**

Midîrê jê pirs: **Yaşar Kaya** (di hejmara 2. de Midîrê jê pirs: **Celal Ergün e**).

Midîrê çapkirina tevai: **Medet Serhat**

Amanca kovara Deng, di hejmara pêşîn de hatiye diyarkirin (li fotokopiya jêrîn binêre)

Nivîsên hejmara pêşîn ev in:

1- Bi derketinê re - Deng

2- Tirk û Kurd - **Ziya Gökalp** (ev nivîs jî kovara İçtimaiyat hatiye girtin.)

3- Silo - **Aslanoglu**

4- Xerabo (sitraneke bi Kurdî)

5- Keleş Xemê (sitraneke bi Kurdî)

Armanca Me-

Pagti 27 Mayise (Score me) tirin atadi u serhewiya da ser walala me.

Denge, di nar rojnane u mechuwaye ma da ryeke nuh (teze) vedike: Ew li bi zimané kurdî nivxandine!

Pagti Cûmhuriyeta, zane u xwendikare me ahiyar u xwendina kurdî bi harfe latîni hin ne dubûn. Zimane me beta iro hatilû girehana. Zane u xwendikare me ki xehle-din bûn, ewana nivxandin u xwendina kurdî bi harfe (ferebi = arabî) ne terikandin. Ew ji xizmetake pir ewzele; lê na bese!

Iro, xwendikar u xortê me zimane bav u bapîlên me hin bûn. Te gihîçune ki zimane kurdî, pir kur u pir bêjaye.

Yê carê, zimane bav u bapîrên bi herfe latîni (goreyî eilî bi Tirkî) tede avakirine. Deng, bi vî xizmetê gazîbe nuh (teze) li Tirkîye vedika. Yê qasêda, em rêvîya pestîn Armanca me ji welat u mîletê mîra xabate.

Deng, dizane u dibeje: Ki nivîsar u xwendina zimane kurdî dîlxweşiya temamê xelkê Tirkîyas. Di vî rîyêda, çiqas xizmet bete kurîne, xelkêma ewqas serfûnax bibe.

Li jore ma got ki, em rêvîya pîşûm. Me tevna zimane kurdî li darxistîye.

Gelî xwendikarên dolal (xewghevîst) bi dest girtin u arîkariya we emê neqê zimane kurdî bibîne serî.

Vî carê bari me xelkê giranbû. Qazêkî dengê we gihîçte. Deng, bari me yê pir aivik bibe. Dest girtin u arîkariya we xizmetê zimane kurdî her tim pîştê herre.

Çi ji destê me bê em xwe jê na parêzin.

Armanca Dengê derd u kulê rohilat dermankirine. Deng dengê weye. Pev u baakê Dengê hûnê. Dengê bi dengê we bilindbibe.

— Deng —

Deng

DOÇUNUN SERHAT

Ayêkê Sivakê, Sêyayê ya Kûltûrê Dergî

Sahibî: ERGUN KOYUNCU

Yazîşlêrî mûdûrî: YAŞAR KAYA

Gazel yayin mûdûrî: MEDET SERHAT

ICAREXANE: Torbadorê Bê Tirkîya Is Hareî No. 13
Çagatayê - İstanbul

Deng

DENGÊ ROJHILATÊ

Mehûbarekê harte Kovarekê siyaxî, komelê
Dzanendî ye

Xwedî: ERGUN KOYUNCU

Mûdûrê jê pîr: YAŞAR KAYA

Mûdûrê çapkirinêlevî: MEDET SERHAT

ICAREXANE: Torbadorê Bê Tirkîya Is Hareî No. 13
Çagatayê - İstanbul

Berga dawîn a kovara Deng (no: 1)

Deng

Doğunun sesidir

HÊVÎYA ROJHILAT



DOĞUDA TEMİZLİK

Çay kenarında, yalınayak ve tezek dumanı içinde Ayşo'ların,
Fato'ların hayatı pahasına...

Yıl: I Sayı: I Fiyatı: 100 Kuruş

Berga pêşîn a kovara Deng (no: 1)

6- Ma'mûr - Ahmet Kemal

7- Portre (derheqê Kemal Badıllı de nivîseke bi Tirkî)

8- Li Nav Kurdan Dîn (Ol) - Musa Anter (di binê vê nivîsê de navê Ahmet Kemal hatiye nivîsîn).

9- Henek: Tarîxa Varta - Rahşan

Ev nivîsa Rahşan, li ser polemîka Dr. Sait Kırızitoprak û Atilla Fırat (1) hatiye nivîsîn.

10- Ayşo (şî'reke bi Tirkî) -Turgut Boran

11- Meha Çuyî li Ser Rojhelatê çi Hat Gotin?

12- Plana Pênc Salî jî bo Pêşdeçuyînê.

Di rûpela 7. a hejmara pêşîn de îlana kitêba Musa Anter, Kimil (Qimil) heye. Di rûpela 6. a vê hejmarê de jî ev agahdarî heye:

"Wezîrê Tenduristî û Civakî berêz Yusuf Azizoğlu, li Anqerê beşdarî şevên folklorî yên Rojhelatê bû û di van şevan de peyivî.

"Berrêz Azizoğlu van axaftinên xwe jî bo hemşehrî û xortên Rojhelatê kiribû. Di hejmara dahatû (hejmara ku bê) de, hun dê li ser van axaftinan nivîsa yek jî nivîskarên kovara me Dr. Sait Kırızitoprak bixwînin..."

Di hejmara 2. de nivîseke Mehmet Tirim (Eruh) û şî'reke Kurmancî bi navê "Konê Reş" heye, Her weha jî hêla Gêxî (Kîgî) sitrana "Baxçê Kemal Paşa" û jî hêla Hezro jî sitraneke bi navê "Eman Eman" heye.

Tiştêkî din ê ku bala meriv dikşîne ew e ku di rûpela 17'an de bi Kurdî û Tirkî reklama "Sümerbank" û "Ziraat Bankası" heye.

Di hejmara 2. de bi Tirkî nivîs û şî'rên van kesên hene: Niyazi Okaygün, İsa Şans (Silîvan), M[ehmet] Tirim (Eruh), Yaşar Kaya, Ahmet Kemal, İ[smet] Nizami, Turgut Boran, Halim Yağcıoğlu, Kemal Badıllı, Rahşan, M. U., Musa Anter.

Di sa di vê hejmarê de nameyên van xwendevanan hene: Bahri Koçkaya, İsmet Nizami, Saffet Aykut, Seyfeddin Kuri M. Zade, Salih Akgül, Hacı Ali Bucak, Halim Yağcıoğlu.



MEDET SERHAT
KÜRTÇÜLÜK
HAKKINDA
TAHKİKAT
Tevkif edilen Denk dergisi Yazı İşleri Müdürü Kefaletle tahliye olundu
Kürtçülük propagandası yaptıkları iddiasıyla «Denk» Dergisi Yazı İşleri Müdürü Yaşar Kayı, önceki gece tevkif edilmiştir. Gazeteyi Genel Yayın Müdürü Medet Serhat da tevkif talebi ile, dün 1. Sulu Ceza Mahkemesinde, tevkif edilmiştir. Mahkeme, bir Hukuk Fakültesi talebesi olan Serhat'ın 2000 lirası nakdi kefaletle serbest bırakılmasına karar vermiştir.

Milliyet (1.5.1963)

Kürtçe yayın yapanlar sorguya çekildiler

«Denk Doğunun Sesi» adlı Türkçe Kürtçe yayınlanan dergide millî bü-tünlüğü bozucu yayın yaptıkları iddiasıyla haklarında dava açılan dergi mes'ulleri ve yazarlar, dün Toplu Basın Mahkemesinde sorguya çekilmişlerdir.

Yazılarının bir bilrkişi tarafından tetkikini isteyen sanıklar, kendilerini ihbar edenin Atilla Fırat olduğunu söylemişler ve şu iddiada bulunmuşlardır: «Atilla Fırat, kendisini babasının yazdığı «Varto Tarlı» nin varisi göster-

rek hükümetten bazı tavizler koparmak istemektedir. Bu yüzden ve siyasi bir mevki kapabilmek hırsı ile daima doluları, bilhassa gençleri jurnal etmektedir. Elimizde bu iddiamızı isbat edecek delillerimiz vardır. İstenirse açıklarız.»

«Memur» başlıklı yazısı için sorguya çekilen Kemal Bingöllü, mecburi tahvil ve tabi memurlardan dolayı uğranılan ziyana anlatmak istediğini söylemiş ve bunun idare kitaplarında da tenkid edildiğini heri sürmüştür.

«Armağan Ceme» başlıklı derginin gayesini anlatan yazısı için soruşturması yapılan Medet Serhat, yazının yanlış tercüme edildiğini, bu yazıda «Kürtçenin motifini sonuna kadar götürüceğiz» dendiği halde «Gayemiz sonuna kadar götürüceğiz» şeklinde tercüme edildiğini bildirmiştir. Medet, Kürtçe'nin latince yazılması şeklinin sonuna kadar götürüleceğini ifade etmek istediğini belirtmiştir.

Milliyet (11.7.1963)

Piştî derketina hejmara pêşîn, derheqê kovara Deng de da'we (mehkeme) vebû. Yaşar Kaya û xwendekarê Fakulta Huqûqê Medet Serhat ji ber berpirsiyariya kovara Deng'ê hatin girtin. Bi îthama propaganda Kurdîtiyê, tewqîfa berpirsiyarê kovara Deng, Yaşar Kaya hat birîn û ew demekê di Hepisxana Sultanahmet'ê de ma. Medet Serhat jî ji alî mehkemê (1. Sulh Ceza Mahkemesi) bi "kefaleta neqdî" ya 2000 lire hat berdan (2).

Di rapora pisporan (bilirkişî raporu) a derheqê hejmara pêşîn a kovara Deng'ê de hatiye nivîsîn ku di vê hejmarê de tiştêkî ku bibe delîlê suçê tune. Biryara vê raporê bi îttifaqa hemû endaman, di 1.6.1965'an de hatiye dayîn û di binê wê de îmza van kesan heye : Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, Prof. Cemal Tükin, Doçent Ayhan Önder.

Li gor ku Dr. Şivan dinivîse, piştî derxistina kovara Deng, karbidestên Tirkîyê jî nû ve welatparêzên Kurdan digrin û "wan dişînin Hepisxana Leşkerî ya Balmumcu'yê, li wir bi mehan îşkencê li wan dîkin û di dû re wan dişînin Mehkema Îdara 'Urffî ya Leşkerî..." (3)

Ebada kovara Deng: 27,8 X 19,3 cm. ye.

no tarîxa derketinê

1.....15.4.1963.....16 rûpel
2.....15.5.1963.....18 "

(1) Atilla Fırat kurê M.Şerif Fırat e (M.Şerif Fırat nivîskarê kitêba Doğu İlleri ve Varto Tarihi ye).

(2) binêre: rojnama Milliyet (1.5.1963 û 11.7.1963) û rojnama Her Gün (28.6.1963)

(3) Şivan, Dr. S. A. ; r: 60

3493 681 3313 122

[illegible]

2. 4. Reklamatsyants vykazal interes k informatsii o nazvaniyakh i adre-
sakh vseh putevykh kabinok, razmeshchennykh na stantsii, i ob-
yazal informatsiyu o nazvaniyakh i adressakh putevykh kabinok
prezentovats' na svoem razgovore s putnykh kabinok.

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

[illegible]

...the ...

222

Prof. Dr. Behlül Özyürekçi Prof. Dr. Cevat Tokatlı Prof. Dr. Cevat Tokatlı

93

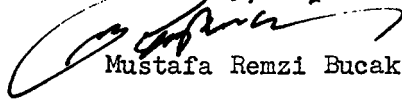
June 21, 1964
640 W 153 st. apt Suite E
New York 31, N.Y.

His excellency U Thant
Secretary General
United Nations
New York , N.Y.

Dear Sir:

At the time of arrival of Turkish Prime Minister, His Excellency İsmet İnönü , I as a former Deputy in the Turkish Grand National Assembly, would like to make an appeal in behalf of nineteen Kurdish intellectuals who have been recently condemned to death, by the Turkish military court. Their guilt - they dared to publish a monthly magazine, DENG - which was suppressed after second issue , the editor and all the writers were arrested and immediately imprisoned . The periodical was in Kurdish and Turkish languages , and interested itself in Turkey's own minority group : the EIGHT MILLION Kurds, who are deprived of their basic human and ethnic rights, chartered by the United Nations, and are without any right and voice in Turkey. Hear this appeal !

Sincerely,



Mustafa Remzi Bucak

cc. to the Security Council

Mustafa Remzi Bucak'ın 1964'te Deng dergisinin kapatılmasıyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gönderdiği mektup. (M. Lewendi'nin arşivinden)

İDDİANAME
İstanbul Toplu Basın Asliye Ceza Mahkemesine

Davacı: A. H.

Maznunlar: 1. Şehzadebaşı Site Talebe Yurdunda mukim ve halen İstanbul Cezaevinde mevkuf Ferman ve Emine oğlu 1938 doğumlu **Yaşar Kaya**

2. Kadıköy, Suadiye Emin Ali Paşa Cad. 10 sayıda mukim İsa ve Bahar oğlu, 1934 doğumlu **Medet Serhat**

3. Şehzadebaşı Site Talebe Yurdunda mukim Halit ve Sadiye oğlu, 4/7/1939 doğumlu **Kemal Bingöllü**

4. Kadıköy, Suadiye Emin Ali Paşa Cad. 10 sayıda mukim Anter ve Fesla oğlu **Musa Anter**

Suç: İrk mülahazasıyla milli duyguları yok edici ve zayıflatıcı mahiyette neşir yoluyla propaganda yapmak

Suç tarihi: 15 Nisan 1963

Tevkif tarihi: 29 Nisan 1963

Uygulanacak K. Maddesi: Hepsı hakkında 143. Sayılı kanunla muaddel 5680 sayılı Basın Kanunun 16. Maddesi delaletiyle TCK'nun 142/3-6 Md.

Deliller: 15 Nisan 1963 tarih ve 1 sayılı "Deng-Doğunun Sesidir" dergisi ve hazırlık evrakı. İstanbul'da aylık ve siyasi olarak müneshir 15 Nisan 1963 tarih ve 1 sayılı DENG "Doğunun Sesi" isimli dergi gerek münderecat ve gerekse:

1-1. Sahifede başlayıp 16 sahifede nihayetlenen ve ÇIKARKEN başlığı altında neşredilen: Doğuyu Türkiye Cumhuriyeti hudutları içinde ihmal edilmiş, mağara hayatı veya mezarlarında yaşayan insanlardan kurulu bir bölge göstermek...

Derginin gayesinin doğunun sosyal derterli ile meşgul olmak bulunduğuna... Doğunun yıllar yılı ihmal edilmek neticesi günün sosyal yaşama düzeyinin vesatın çok altında olduğunu... Doğu halkının devletten gördüğü ilginin vergi ödemek, askerlik yapmak ve seçim zamanı kendisinden uzak kimselere oy vermek üzere oy sandığına gönderilme, jandarma ve idare adamlarına rüşvet vermek olduğunu... Doğuda yaşayan ve İstanbul, İzmir gibi vilayetlere yerleşen Kürtçe konuşan halka (ki vatandaş tabiri yerine halk tabiri kullanılmıştır) türlü baskı yapıldığını, Kürtçe konuşmanın tabii bir hak olduğunu ve bunu göz önüne alan Deng dergisinin Kürtçe konuşanların siyasi ve hukuki haklarının teminat altına alınmasını temin için neşriyatının bir kısmını Kürtçe yapacağını...

2-2. Sahifede başlayıp 12. Sahifede nihayetlenen TÜRKLER VE KÜRTLER başlığı altında ve Ziya Gökalp'ten iktibasen neşredilen yazıda: Milli hudutlar içinde Türklerle Kürtlerin oturduklarını ve hudutlarımız dışındaki Kürt aşiret veya köyünün Kürt milletinden ayrı düşünülmeceğini ve iki millet arasında vefa ve sadakat bağlarının samimiyete dayandığını ve bu sadakat ve vefa sebebiyle kendi varlıklarını ve istikbalini muhafaza ettiğini belirtmek.

3-3. Sahifede başlayan 12. Sahifede nihayetlenen ve SILO başlığı altında ve **Aslanoğlu** imzasıyla (ki imza sahibi tesbit edilememiştir) neşredilen yazıda: Kürtler arasında münevver ve cahil tafriki yapılarak: hep sana gelmek, seninle olmak istedim, güçsüz ve yalnızdım çok zaman beni ezdiler ve vurdular, fakat yıldırmadılar ve güçlenmeme mani olamadılar, bir yanda seni uyuttular, öte yanda beni ezdi ve vurdular ve çevirdikleri dolaplarla beni sana düşman gösterdiler, zira elele verdiğimiz gün mesut bir çağın başlayacağını biliyorlardı, parçalı elbiselerimle şehre inip caddedeki hususi otomobile nasırlı elinle dokununca ensesi kalın, göbekli bir bey ulurcasına haykırarak "*Ulan pis Kürt, ezdin boyasını döktün*" diye bağırınca isyan duygularını her zamanki gibi içine gömüp uzaklaştın, bu olaydan sonra gerçeği anladın, dost olduk fakat herkes senin gibi otomobile dokunmazki demek ve yolsuzluk, hastahanesizlik, okulsuzluk, devlet daire ve memurlarından ve bilhassa jandarmadan kötü muamele gördüklerini misaller vermek suretiyle iddia etmek ve bu kötü muamele ve yaşayıştan kurtulmanın çaresi olarak sahte samimiyetlere değil, imanlı sevgilere inanmasını ve el ele verip çalışmayı teklif etmek.

4-6. Sahifede MEMUR başlığı altında **Ahmet Kemal** imzası ile neşredilen yazıda: Doğu bölgesine gönderilen memurları, garpte kanunsuz olarak çalışması neticesi gelmiş kimseler olarak göstermek

5-7. Sahifede KEMAL BADILLI başlığı altında neşredilen yazıda: Kürtlerin ayrı bir edebiyatı olduğunu ve Kürt edebiyatının en feyizli devrinin 20'nci asır olduğunu belirtmek.

6-8 ve 9. Sahifede Kürtlerde Din başlığı altında Musa Anter imzasıyla neşredilen yazıda: Kürtlerde dinin menşei ve tarihini göstermek.

7-10 ve 11. Sahifede Varta Tarihi başlığı altında Musa Anter tarafından kaleme alınıp Rahşan namı müstearile neşredilen yazıda: Yön dergisi ve Yeni İstanbul gazetelerinde çıkan yazılar vesile ithiraz edilerek iki şahıs karşılıklı olarak konuşturularak Türk ve Kürtlerin ayrı ırka mensup oldukları ve Kürtlerin şimdiye kadar hak talep etmeyerek Türklerle kardeş gibi yaşadıkları ve yaşayacakları fikrine karşı hayvanlarla insanların kardeş gibi yaşadıklarını ve bundan sonra hak iddia etmeyen vatandaş bulunmayacağını ve Varta Tarihi yazarının Kürtçü Halil tarafından vurulduğunu belirtmek.

8-14. Sahifede başlayıp 16. Sahifede nihayetlenen Geçen Ay Doğu İçin Neler Dendi? başlığı altında neşredile yazıda: Milliyet gazetesinde Şikefhan [Şikeftan] köyü hakkında neşredilen seri bir yazı esas alınarak yazıda zikredilen hususların Yalnız Şikefhan köyünde yaşayan insanlara değil, doğunun her köşesinde olduğunu belirtmek ve Deng dergisi tutumuna uymayan Kürtçe neşriyat ve konuşmaya çatan Toprak ve Yön dergisi neşriyatını ve Milliyet gazetesini tarafından sırf ticari maksatla radyoya verilen ve Deng dergisi tutumuna uygun olan reklamları ve YTP Senatörü **Mehmet Ali Demir**'in Doğu ve 5 yıllık kalkınma planı ile ilgili genel görüşme teklifini yayınlamak ve derginin bu konu üzerinde gereği kadar duracağını belirtmek.

9-15. Sahifede Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Doğu başlığı altında neşredilen yazıda: Beş yıllık kalkınma planının tatbikatı mevzuunda doğuda yaşayan vatandaşların hislerini tahrik edici doğuda yaşayan vatandaşların hükümete güvenini sarsıcı mahiyette kaleme almak.

10-Dergide Kürtçe bazı şiirler yayınlamak suretiyle ve seçilen yazılar ve tertip tarzı itibarıyla memleketimizde yaşayan bir kısım vatandaşların ırk, dil, kültür, tarih ve sanat, edebiyat ve gelenek bakımından ayrı bir içtimai grup teşkil ettikleri ve bu ayrılığın devamının arzu edildiği ve bunun kendileriyle el ele çalışmakla mümkün olacağı ve bu grubun diğer grupla eşit muamele görmedikleri açıkça yazılarak bu grubun hislerinin tahrik edildiği ve vatandaşlar arasında ayrılık yaratmak gayesi güdülerken ırk mülahazasıyla milli duyguları yok edici ve zayıflatıcı mahiyette neşir yoluyla propaganda yapıldığı 15 Nisan 1963 tarih ve 1 sayılı Deng dergisi ve **Bingöllü** ve **Musa Anter**'in yazı yazar sıfatıyla hareketlerine uyan 143. Sayılı kanunla muaddel 5680 sayılı Basın Kanununun 16. Maddesi delaletiyle TCK'nun 142/3-6 maddesi gereğince cezalandırılmaları talep ve iddia olunur.

6/6/1963

İstanbul C. Savcı Yardımcısı
Z. Feridun Erkon

11016

www.arsivakurdi.org

Soldan Sağa:
Yaşar Kaya
Medet Sehat
Musa Anter
Ergün Koyuncu
21 Mart 1963



...15 Nisan 1963 yılında yayına başlayan Deng dergisinin ideolojisi için kısaca birşey söylemek gerekirse dergiyi çıkaranlar ulusal ölçek ağırlıklı Kürt demokratik ve devrimci unsurlarıydı denebilir. Fikir olarak Kürt dili üzerindeki yasağı delmeyi hedef olarak önlerine koymuşlardı. Kürt halkı yalnız kasıtlı olarak geri bırakılmışlık olgusu dışında kendi insan haklarını kullanma, demokratik önlemlerini dile getirebilme arzusunda idi. Ondan dolayı da dergide dile, edebiyata, tarihe, politikaya yer verdiler. Kürtlerin de Bab-ı Ali'de bir yayın organı çıkarabileceklerine inanmayan çevrelere bunu ispat ettiler.

...Cumhuriyet dönemindeki bu ilk Kürtçe-Türkçe dergi Bab-ı Ali'de bomba tesiri yaptı. Şok ve şaşkınlık yaşandı. Devrin Başbakanı İsmet İnönü kabine toplantısından sonra verdiği demeçte *"Bu anayasa ile bu dergiyi kapatmak mümkün değildir"* dedi. İlk yazı işleri müdürü olarak tutuklu kaldığım Sultanahmet Cezaevi'nden dönemin Adalet Bakanı Özyörük'ü şikayet ettim. O günkü hükümet şikayetimi dinlemek üzere bir adliye müfettişini gönderdi ve ifademi aldırdı.

Biz Kürtlerin ilk yazılı basını olan Kürdistan gazetesinin ilk sayısından tutun da bugün devam edenlere selam ediyoruz, hepsi bizimdir. Bu arada bir halkasının serüvenini kağıda geçirip kaybolmasını önlemeye çalıştık...

Yaşar Kaya

DENG No: 1-2 (1963)
Monthly Kurdish Magazine

ISBN: 91-89014-35-9

Stockholm 1998

